

*Nemesi és Polgári
Füzetek
1.*

NEMESI ÉS POLGÁRI FÜZETEK

1.

2016

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó:
NAGY ÉVA

Szerkesztő:
ULRICH ATTILA

A megjelentetést támogatta:

Nyíregyháza Megyei Jogú
Város Önkormányzata
Kulturális Alapja
(KULT/28-14/2015)

NYÍREGYHÁZA

ISBN

Műszaki szerkesztő:
ERDÉLYI TAMÁS

Nyomtatták 100 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető: NAGY IMRÉNÉ
2016

TARTALOM

ULRICH ATTILA: Előszó	4
KERTÉSZ TÜNDE FRUzsINA: 131 év, két élettörténet – Mikrotörténelem makro szálakkal –	5
KERTÉSZ TÜNDE FRUzsINA: Jegyzetek a Bay családról	31
KOMISZÁR DÉNES: A Horthy-család a Felső-Tisza-vidéken	
Előszó	81
I. Horthy Miklós kormányzó ősei	86
II. A Horthy-család eredete, története	99
III. Ramocsaháza története röviden	110
IV. A ramocsaházi Horthyk	113
V. Sárospatak és a Horthy-család	149
VI. A Horthy-család a Felső-Tisza-vidéken	157
VII. A Horthy-családfa	melléklet

ELŐSZÓ

A családkutatás vagy genealógia jelen korunk egyik reneszánszát élő történeti segédtudománya. Nem is olyan régen, 1945–1990 között tiltott, perifériára szorult segédtudomány volt csupán. Minden szabad rendszerben azonban az emberek egyik természetes vágya saját családjuk ismerete, őseikről szóló, őseiktől származó, hozzájuk írt levelek, megfakult fényképek felkutatása, családfájuk összeállítása.

A régi korokban is természetes érzés volt ez, ráadásul a feudális rendszerben a család (a családfák) ismerete elsődlegesen fontos eszköz volt a birtokolt javak (földek) megvédésére és a rokonsági öröklés mentén más földbirtok szerzésére.

Jelen korunkban a genealógia egy fontos segédtudomány-ág, amely gazdasági, társadalmi és politikai kapcsolatrendszerén keresztül jelentős szerepet játszhat az egykori sorsok feltárásában.

A Bessenyei Társaság által most megjelentetett kötet, reméljük, egy sor kezdete, amelyben egy gyakorlott kutató, *Komiszár Dénes* és még a pályája elején járó történész, *Kertész Tünde Fruzsina* fontos munkái jelennek meg. Mind a Horthy-, mind pedig a Bay családkról írt tanulmányok igen sok szállal kapcsolódnak közvetve vagy közvetlenül Nyíregyházához, a megyénkhez, de országunk történetéhez is.

Reméljük, a családtörténettel foglalkozó kutatók kedvet kapnak ahhoz, hogy megkezdett vagy félbehagyott munkáikat befejezzék, és ezen elindult sorozat későbbi köteteiben közöljék!

Dr. Ulrich Attila

KERTÉSZ TÜNDE FRUZZSINA

131 ÉV, KÉT ÉLETTÖRTÉNET

– Mikrotörténelem makro szálakkal –

Az általam feldolgozott forrásanyag egy két részből álló visszaemlékezés, melynek formája kézzel írott fénymásolat az eredeti visszaemlékezésről átmásolva¹. A szöveg terjedelme, miután begépeltem, huszonhét oldal. Nyelve magyar, de – leginkább az első fele, ami korábbi keltezésű – rengeteg latin szót, illetve kifejezést tartalmaz. Címként a borító lapon az alábbi szerepel: *„Szépapám Bay István családunkra vonatkozó jegyzetei, folytatva nagyapám által”*. Azonban ez nem pontos. Az írás első részében ugyanis Bay István az író, akinek a fia, Bay Ferenc folytatja. Ezért valószínű, hogy az eredeti szöveg másolója, Bay Miklós a „szép-apám” kifejezést a dédapára értette.

Bay István 1805-ben kezdte írni elsősorban leszármazottai, utódai számára visszaemlékezését, melyet azzal a számára tragikus momentummal kezd, hogy édesanyját, Nagy Eufrozina asszonyt hét éves korában veszítette el. Édesapja idősebb Bay István is meghalt, mielőtt fia betöltötte volna tizennyolcadik életévét. Mivel az író sok tekintetben ti. családi ügyekben igen tájékozatlan volt úgy gondolta, saját gyermekei számára feljegyzést készít mindarról, amit megélt a magán- és közéletben, valamint a Bay család felmenőiről minden tudnivalót. Az ifjabb Bay István tehát elmondja, hogy a Bay familia Nógrád megyéből² eredezte-

---

1 Másolta: Bay Miklós (1876–1965)

2 A Bay család (Bai és Ludányi) ósrégi magyar család, mely Nógrád vármegyéből, az ottani Bai nevű pusztáról vette nevét, előnevét pedig a Nógrád vármegyei Ludány helységről. Ma a helység Ludányhalászi néven ismeretes, ami több kis település fuzionálásával jött létre.

ti magát, azonban ő már nem ott látta meg a napvilágot.³ Bay István úgy írja, hogy a család nemesi privilégiumairól szóló oklevélét Ferdinánd császár adta ki 1547-ben, s mely oklevél eredeti példányát ő maga is látta. Rengeteg – a családot érintő – régebbi iratok az egri káptalan birtokában voltak, azonban ezek a török dúlás alatt megsemmisültek, valamint egy másik részük pedig a Ráday⁴ gróf és Senyei família birtokába kerültek.

A Bay család egyik ága Nyírmadára települt, ami eredetileg a Madai család birtokában állt, azonban ezen familiának férfi ágon magva szakadt. Utolsó férfi tagja Madai Pál, akinek leánya Madai Zsófia volt. Madai Zsófia férjhez ment Karna Lajoshoz, akitől született fia, Karna Boldizsár, s az ő leánya Karna Borbála. Karna Borbála pedig Bay Mihályhoz ment feleségül. Ezen Bay Mihály volt az, aki Nógrád vármegyéből Nyírmadára települt. Az ő fiuk lett Bay István, akinek a felesége Rádi Zsuzsanna. Ezen Bay István igen jelentős személy a család ez ágának történetében. Ezen a földön ő volt a család alapítója, s Szabolcs vármegye alispánja is. Bay Istvánnak Rádi Zsuzsannától született gyermekei: Bay Anna, akinek utódaival a család ez ága kihalt. Másik gyermeke Bay Mihály jegyző volt, akinek fia és unokája – a kincstár által teremtett gátló körülményektől tartva – néhai atyjuk birtokaira ún. nova donatitot kértek. Ez annyit jelent, hogy néhai atyjuk birtok bírhatóságát megerősítették jogi úton. Azonban hibásan a nova donatiót Istvánnak, Mihálynak és Évának tulajdonították, mert Éva nevű leánya Bay Mihálynak nem volt. Harmadik gyermeke Bay Ferenc, akitől származnak a Surányi Bayak, a Patay és a Pogány család. Az ő egyik fia volt Bay István, akinek volt egy Ádám nevű fiú gyermeke, akinek később felesége lett Elek Borbála. Az ő gyermekeik között találjuk az író édesapját, Bay Istvánt, akit az írása elején már megnevezett, s akinek felesége Nagy Eufrozina, akivel 1743-ban kötött házasságot, amint ezt az író édesapja feljegyzéseiből megtudta. Az ő gyermekeik, s az író testvérei az 1745-ben született Bay László Szabolcs vármegye kincstárnoka volt, 1747. április 3-án született Bay Ferenc, aki a Királyi Táblán volt ügyvéd, később a pesti Felső Királyi Tábla tanácsadója lett. 1752-ben

3 A család elszármazott még Komárom, Győr, Bihar, Szatmár, Bereg, Borsod, Máramaros és Zemplén megyékbe is. A Győr megyében élő Bay család a bábai előnevet használja, Zemplén megyében ujhelyi előnevet viseltek.

4 Ti.: A Nógrád-megyében levő Ludány nevű település a Ráday család birtokában van, ahogy azt Bay István írja.

született Bay Anna, majd 1758-ban Bay Erzsébet az író nővérei. 1760-ban született Bay Sándor.

Bay István a visszaemlékezés írója 1764. március 9-én született. Édesanyja – akit ugyan már említett, de pontos dátumot egyszer sem írt – 1771. február 21-én hunyt el, s atyja feljegyzéseiből megtudja, hogy szülei házasságban 27 évet, négy hónapot és tíz napot éltek együtt. Édesapja 68. éves korában 1783. augusztusban halt meg. 55 éves volt, amikor özvegységben maradt, s így élt tizenhárom esztendeig. A visszaemlékezés első részére – vagyis arra, amit Bay István írt – általában nem jellemző a túl személyes hangnem, s a szubjektív leírás is csak csekély mértékben. Itt azonban megemlékezik tiszteletteljes hangnemben édesapjáról, akit úgy jellemez, mint *„nagy tűzű és igen szép elméjű olvasgatni szerető, s különösen nagy Historicus és szép Judicumu ember volt, úgy, hogy ha az ifjúsága beli revolutios idők miatt természetes nagy elmélyét pallérozhatta volna jobban is, minden Statusba nagy előmenetelű ember lett volna. Az ő hamvainak tisztelettel való emlegetésére szolgál az, hogy mind a 6 gyermekét becsülettel fel nevelte, taníttatta, s a lehető előmenetelnek kulcsait a kezökbe adta, utolsó esztendejében már minden gyermekétől elmaradván, szegén állapotra jutott, s mindig bánta, hogy az özvegyisége nyomorúságra juttatván meg nem házasodott nyugodjanak meg hamvai az Urban. Mada Se 12 x-ikén 1805”*.⁵

A visszaemlékezés valójában nincs fejezetekre bontva, de itt világosan kitűnik, hogy az író Bay István eddig a család történetét jegyezte fel utódai számára okulásul, az atyja feljegyzéseiből. Miután pedig a családfában eljutottunk az ő szüleihez, testvéreihez, s végül hozzá, saját életéről való visszaemlékezéssel folytatja. Megjegyzi, hogy „In eodem anno”⁶ 1805. év vége felé újra van némi szabadideje, így újra tollat ragad. Tanulmányait 1771-ben kezdte, édesanyja halála után, hét esztendősen a nyírmadai⁷ re-

5 „Szépapám Bay István családunkra vonatkozó jegyzetei, folytatva nagyapám által” (kézirat) – A továbbiakban: I. m.

6 Ugyanabban az évben (latin).

7 A település nevét 1296-ban említik először, Dobos határjárása alkalmával. Ekkor Karász Sándor bán fiainak a birtoka. 1330-ban már két Madáról beszélnek: Nagymadáról és Miklósmadáról. 1382-ben Szatmár vármegyéhez tartozott. 1386-ban a Madai család egyik ága kihalt. 1454-ben a leleszi országos levéltár egyik oklevele „Kis-” és „Nagy-Mada” néven említi. 1772-ben birtokosai voltak: Patay Sámuel, Pogány László, Bay István, Bersenyi József, Nyiczky Ferenc, a Vay család, Szabó Pál, Járay János, Bégányi György, Apagyi Sámuel, Nagy Péter, Gróf Haller Sándorné, Hunyadi és Péchy —>

formátus iskolában. 1772-ben pünkösöd után – tehát valószínűleg a tanév végén – a Sárospataki Református Kollégiumba⁸ írták át. Elmondása szerint 1772–1781-ig folytatott ott tanulmányokat, azonban „A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777.” című, Hörcsik Richárd által szerkesztett forráskiadványban csupán két Bay szerepel a diákok között és ők mindketten az 1600-as években tanultak ott. Bay István nincs ezekben a névjegyzékekben. A kiadványban a subscribens kifejezés alatt a beiratkozott, vagyis aláíró diákokat értik, mely diákok az aláírással elfogadják az iskola törvényeit. Emellett meg kell jegyezni, hogy előfordul a szubszkribált kifejezés is, melyet az iskolát elvégzett diákokra értik. Ez az eredeti latin szó magyarba való átültetése, melyben a latin szó után magyar ragot tettek, s így lehet következtetni az egyik és másik kifejezés értelmére, hogy időben és térben éppen kire vonatkozhat. Előfordulhat, hogy mivel Bay István Pünkösöd után került a Sárospataki Református Kollégiumba, nem került be a subscribensek közé, mert nem tanév kezdetekor érkezett, s majd csak az 1781-es végzés évében kerül a névsorba. A pataki diákevek után Bay István Bónizs Lászlóhoz Szabolcs vármegye főszolgabírójához került pártfogásba, azonban elmondása szerint nem sok lehetősége volt nála a tanulásra, ezért más pártfogót keresett, s meg is találta Jakáy János személyében 1782-ben, aki Bereg vármegye főjegyzője volt. Az író, akiről már megjegyeztem, hogy igen objektíven jegyezte fel élettörténetét, néha a hozzá közel állókról mégis „megenged” egy-két személyesebb bekezdést.

Jakáyról így ír: „*Ez a néhai ur abban az időben igen tanult ember volt, s mivel sok tudományokban jártas bölcs, e mellett sze-*

---

családok. A XIX. század első felében a Bay, Uray, Somossy, Bernáth, Berzsényi, Szemere, Szabó, Hunyady, Jármly, Csébi Pogány, Bági Patay és Péchy családoknak volt itt birtoka. Közéleti szereplésével és műveltségével tűnt ki az ekkori nemesi családok közül a Bági Patay család, ezen belül is Patay István, aki 1830-ban Szabolcs vármegye alispánja, majd Szabolcs vármegye követe lett. www.nyirmada.hu 2014. június.

8 Sárospataki Református Kollégium: A pataki Kollégium történetének kezdeti szakaszában kiemelkedő az iskola alapításakor – 1531 – mecénási szerepet játszó Perényi Péternek, s a későbbiekben I. Rákóczi Györgynek és feleségének Lorántffy Zsuzsannának a bőkezűsége. Az ellenreformáció alatt gályarabságra ítélt protestánsok közül 22-en Patakon végezték tanulmányaikat. A Kollégium a 1671-ben bujdosásra kényszerült a rekatolizáció miatt, katonai erőszaknak kitéve, de nem szűnt meg. 1703-tól ismét Patakon folytatta működését. Az iskolában a teológia oktatás mellett a bölcsészet és a jog, később a pedagógia és a gyakorlati képzés kapott hangsúlyt. (www.patakarchiv.hu) 2014. 03. 21.

lid szép társalkodásu és hivatalában szorgalmatos, nőtlen de már idős férfit volt, nagy becsületi volt az országnak Tisza körül fekvő helyein. Ennek a néhai jó urnak köszönhetem én Isten után minden előmenetelemet fundamentomát⁹, akinek is keze alatt többet hét esztendőnél, nagyobb részint mint vármegye, Cancellistája¹⁰ szép előmenetellel s tapasztalással eltöltvén, onnan mentem Pestre, akkori Procator most pedig konziliárius¹¹ Bay Ferencz bátyám mellé, és egyszersmind Juratusi¹² hivatalt viseltem esztendeig és egynéhány holnapig a Ts Királyi tábla mellett.”¹³ A szóban forgó időszak II. József uralkodására esett, akiről ismeretes, hogy rendeleti úton kormányzott. Ezen rendeletek persze nem érintettek mindig minden alattvalót, de a következőkben pont egy személyes példát látunk többek között a nyelvrendeletéről, hogy a politikai döntés mekkora befolyással bírt egy ember életére. 1785. év végén II. József a Királyi Táblától eltiltotta a jurátusokat, valamint az ország közigazgatási nyelvét németet¹⁴. Emiatt Bay István Bécsbe, valamint Pozsonyba utazott nyelvtanulás végett, s nyilván nagyban az adott nyelvterületen való élésnek köszönhetette, hogy kicsit több mint egy év alatt tisztességgel megtanult németül. Természetesen ez csak bizonyos társadalmi körökben volt elterjedt, hogy ha az ember akkoriban nyelvet tanul, akkor abba az országba utazik, ahol az adott nyelvet beszélik. Nem volt széles körben általános pláne azért sem, mert nyelvtanulás alatt ekkoriban elsősorban a latint értettük, valamint a diplomácia nyelvét a franciát. Olyan szempontból volt „szerencsés” II. József nyelvrendelete, hogy a német nyelvért csak a szomszédba kellett menni, vagyis Bécsbe és környékére. Emellett pedig azért is,

9 fundamentum, -i – alap, alapzat, megalapozás (latin)

10 cancellista (latin elemekből) – írnok, irodai alkalmazott

11 konziliárius (latin) – tanácsos (rang)

12 jurátus (latin) – joggyakornok, ügyvédbojtár

13 I. m.

14 II. József nyelvrendelete: 1784-ben kiadott nyelvrendelete a kormányzásban a latin helyett a németet nyilvánította hivatalos nyelvűvé, valamint kötelezővé tette a német nyelvtudást a hivatalnoki állások betöltéséhez. A konzervatív magyar tábor rögtön tiltakozott a rendelkezés ellen. A jozefinista értelmiség viszont (Pálóczi Horváth Ádám, Kazinczy Ferenc) helyben hagyta a javaslatot. Érzelmileg mindenképpen ösztönzőleg hatott a magyar nyelvújítási programra, mivel sürgette a korszerű, a hivatalos nyelv szerepét is betölteni képes magyar nyelv kialakítását. II. József halála előtt visszavonta a rendeletét. Ezek után megindult az országgyűlésen és az oktatásban a magyar nyelv előretörése. A felvilágosodás beszívargó eszméinek hatására a korszerű művelődés nyelve a francia és a német lett. (www.mek.oszk.hu) 2014. III. 24.

mert II. József halálakor visszavonta ezen rendeletét is – számos másikkal együtt – és halála után nem az azelőtt használt latin nyelvhez kanyarodtak vissza, hanem egyre inkább a magyar nyelv került előtérbe, hiszen Magyarországon a XVIII. század végén megerősödő nemzeti érzés nyelvi-kulturális formában öltött alakot. Bay István a családja révén nem szenvedett hiányt anyagi javakban, tehát volt lehetősége Bécsben és Pozsonyban tartózkodni huzamosabb ideig. *„1786-ban el mentem én is Bécsbe, a német nyelv tanulása végett, és valamivel többet egy esztendőnél rész szerint Bécsben, rész szerint Pozsonyban eltöltvén, a német nyelv tanulásába az Isten segedelmével annyira mentem azon idő alatt, hogy beszélhettem, s német conceptusokat¹⁵ is kevés hibával tettem.”*¹⁶ Ezen időszak alatt Bay István karrierje felfelé ívelt, különböző hivatalokat töltött be. II. József 1787-ben vezette be új jogszolgáltatási rendjét az ún. Novus Ordo-t. Az uralkodó reformintézkedései nemcsak a vármegyei közigazgatás, hanem a bírászkodás területére is kiterjedtek. 1785. szeptember 25. és december 12. között kiadott rendeleteivel (Novus Ordo Judiciarius) átszervezte az igazságszolgáltatás intézményrendszerét. Megszüntette az alispáni és a főszolgabírói ítélőszéket, majd 1787. április 2-án kelt intézkedésével (Sanctio Criminalis Josephina) megvonta az úriszékektől a büntető hatalmat. Az új bírászkodási eljárásban a nemesek és nem nemesek egyforma elbírálás alá estek. Szervezetileg a következőképpen alakult át az igazságszolgáltatás: az ország új közigazgatási-területi beosztásának megfelelően 38 elsőfokú bíróságot (Judicium Subalternum) szerveztek. Ezek átvették az addigi vármegyei sedriák¹⁷ és úriszékek büntető joghatóságát. A Judicium Subalternusok alsó fokú bíróságok voltak, melyek részben szűkített hatáskörű városi, mezővárosi és úriszéki ítéletek fellebbviteli fórumaiként szerepeltek, részben elsőfokú bíróságként, ahonnan a királyi táblára vezetett tovább az út. Az új rendszer 1787 szeptemberétől 1790 áprilisáig működött.¹⁸ II. József halála után, miután rendelkezéseinek nagy részét visszavonta, új rendszernek kellett kiépülnie, mert a régit eltörölték. Bay Istvánt ez igen rosszul érintette, hiszen megfosztották hivatalaitól. Így ír erről az időszakról és II. József szerepéről: 15 conceptus (latin) – első fogalmazvány, vázlat. Itt fogalmazvány értelemben használjuk. Az író nyelvi gyakorlatára értendő.

16 I. m.

17 sedria: vármegyei bíróság

18 www.bekes-archiv.hu 2014. VI. 27.

„(...) és azon hivatalt viseltem 1790-ik esztendőnek azon részéig, míg József császár meghalván, minden-féle rendelései füstbe mentek, a Iudicium subalterumokat is az ország rendjei mindenütt cassulták¹⁹ és a helyi szisztéma helyre állított; ekkor én is haza jöttem szegény gazdaságom folytatására, s a mindjárt következett restauration²⁰ hivatal nélkül maradtam, melynek egyedül az volt az oka, hogy a statusok haragudtak az olyan személyekre, melyek József császár törvénytelen uralkodása²¹ alatt hivatalokat viseltek. Ez a fejedelem, tudnók második József véghetetlen sok újításokat tett az országban; s a német nyelvet a közönséges dolgok folyamatjába be hozta, a birtokosok földjeit felmérte, a hazákat numeráltatta²², és sok egyéb újításokat tett. Annyira hogyha még meg nem holt volna, már az ellene való párt ütés, ki ütötte volna magát. Az volt azon viszontagságokban az országnak legtöbb szerencséje, hogy ez a szerencsétlen fejedelem magát meg nem koronáztatta, Az országnak akkori viszontagságait, minthogy időmben történtek le irnám, de tudom hogy le írják azt a historicusok, akiknek munkáiból a maradék jobban megtanulhatja.”²³

Az író ezen a ponton áttér a közéleti témáról magánéletének alakulására. „1790-ben házassági célt tevém magam elibe (...)” Június 24-én vette el Borbély Anna asszonyt, aki Heves vármegyéből származott. Következő évben, 1791 márciusában megszületett első gyermekük Julianna, majd a következő esztendőben igen bőséges gyermekáldásban részesült a család, de a magas csecsemő- és gyermekhalandóság miatt sok picinél a keresztelés után nem sokkal már azt is odairja az író, hogy mikor hunytak el. 1793-ban Lajos nevű fiúkat vesztették el, 1795-ben megszületett Ferenc, de nagyon hamar meghalt, alig egy hetesen. 1798-ban született egy lányuk Anna. Azonban amikor vele volt gyermekágyban a felesége, Borbély Anna asszony megbetegedett és nem sokkal később meghalt. Bay István amikor ezen tragikus esetről ír, nem vált személyes hangnemre. Leginkább gyakorlatiasan

19 cassatio – ítélet vagy határozat megsemmisítése felsőbb állami szerv által (latin elemekből)

20 Ebben a szövegkörnyezetben „tisztújítás” értelemben használjuk.

21 II. József ugyanis nem koronáztatta meg magát Magyarországon.

22 „Ezért 1784-ben elrendelte a népesség összeírását, tekintet nélkül rangra és rendre, míg az azelőtti népszámlálásokban csak az egyedül adóköteles nem-nemeseket vették fel. Együttal megszámozták a házakat is. A legtöbb megye ellenállott. Nyitrában, Zágráiban és másutt katonai erőszakkal kellett végrehajtani a conscriptiót” (összeírást). (www.mek.oszk.hu 2014. április 15.)

23 I. m.

nyilvánul meg. De természetesen ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy nem állt hozzá közel elhunyt hitvese. Ráadásul visszaemlékezésésként ír, tehát nem a frissen átélt fájdalom cseng át a szavakon, azonban összehasonlítva majd a fia írásával, aki szintén ír felesége és gyermekei elvesztéséről, óriási a különbség az érzelmek megnyilvánulásában. Nyilván a korból adódó mentalitásbeli különbségek nagyban szerepet játszanak ezekben. *„1798-ban Febr 20 lett ismét egy leánykánk, kit is Annának kereszteltettünk. Ezzel való gyermek ágyában meg betegedvén néhai feleségem Borbély Anna asszony, die 6 Maty eodem anno megholt. Kinek is hamvait az Úr Isten nyúgasztalja meg. Éltem vele 6 esztendőig kilenc holnapig és 12 napokig. Ekkor tehát özvegyen maradván, sok ideig gondolkodtam, s imádkoztam azon özvegyiségben töltessem e el hátra levő napjaimat, a vagy meg házasodjam; de csak ugyan az Úr Isten árváimra nézve a házasságra határozván meg sorsomat 1800-ban megházadsodtam, és anno eod²⁴ 9 hó 15-én hoztam haza néhai kedves feleségemet Ts Bonis Katalin asszonyt Károsról Tekintetes Abauj vármegyéből, ki volt leánya Ts Bónis Ferencz urnak feleségétől Ts Kolosi Borbála asszonytól.”²⁵* Született is egy leányuk 1801-ben, Borbála. Sajnos azonban házasságuk nem tartott sokáig, 1803-ban amikor Bay István felesége, Bonis Katalin ikerszülésben meghalt, miután a gyermekeket – két kislányt – a világra hozta. De a kicsik sem maradtak életben, nem sokkal anyjuk után ők is elhunytak. Az író második feleségéről már másképpen emlékezik meg. *„Nyugosztalja meg az Isten mind ezeknek, mind annyoknak hamvait. Nehai szegény feleségem Bónis Katalin Istent félő, keresztény, jó erkölcsű, s igen szép személyű asszony volt. Ha ez élt volna messzebbre lehetett volna vinni a házi előmenetelt. De így tetszett a Jehovának, maga előtt tudva lévő okokból. Az ő hamvainak dicsérettel való emlegetésére szolgál a többek között az is, hogy mostoha gyermekeit is úgy szerette mint a magáét. E szerint én másodszor is özvegyiségre maradtam 39-ik esztendőm után, – mit rendelt az Úr Isten felöllem tovább, az még az ő által láthatatlan titkaiban vagyon. Úgy légyen azomban amint ő szent felségének tetszik.”²⁶* Másodjára maradt özvegyiségben, félárva gyermekekkel, de belenyugodva az isteni akaratba, s tiszteletben tartva azt. Óriási lelki erőre volt ekkor

24 ugyanabban az évben – in eodem anno (latin, rövid.)

25 I. m.

26 I. m.

szüksége nyilván, de a halál ekkor igen gyakori látogató volt, s amint látjuk nem csak a szegény sorsú családoknál, hanem a vagyonosoknál is.

Néhány évig Bay István visszavonultan élt birtokain, mert – mint említettem – a II. József halála utáni restauráció következtében megfosztották hivatalától. 1793-ban azonban pozitív fordulat következett pályáján. Szabolcs vármegye első viceszolgabírója lett két évig, 1795-ben vicenszolgabíróként helyezkedett el, szintén a vármegyében egészen 1803-ig. A visszaemlékezésben azt írja Bay István, hogy 1806 és 1810 között életében nem történt semmilyen lényeges változás. Az országos politikát kivéve: *„Meg esett a francia császárral a békesség a mult esztendőben 14-én 8ben mely nagy kárára lett az Austriai udvarnak, azt a maradék a históriából is meg látja; azt jegyzem fel tehát csak, hogy ezután az egyesség után, a pengő pénznek szük volta miatt, oly drágaság lett az országban, hogy egy rőf jóféle veres posztó 100 rézforint bank czédulán, egy pár jó féle ökör 1000 Forinton, egy pár csizma 16 R forinton, egy selyem kalap 25 R-forinton is ellment, de a szántás vetés oly becs-telen volt, hogy egy köből búza 10 R forinton egy köből gabona 8 R forinton se ment el most is in Január hujus anni egy egy R forintos bancó céduláért többet négy garasnál nem adtak, azaz csak annyiban vették ell, mint amennyibe az előtt négy ezüst garast vettek egy körmöczi aranyért pedig adtak 25 R-forintos bankó cédulát. Mi lesz ennek következése csak az Isten titkában van.”* Az 1810. esztendőt megelőző év az 1809. mely – mint ismeretes – a győri csata éve, a napóleoni háborúk egyetlen Magyarországon zajló ütköze-te. A Habsburg Birodalom a megújuló franciaellenes koalíciók egy állandó alappillére volt, s a Birodalom 1793. óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan harcban állt Franciaországgal. A francia forradalom az új uralkodót, I. Ferencet arra a tanulságra intette, hogy a polgárosító intézkedések veszélyesek lehetnek, hiszen Franciaországban is azok okozták a forradalmat. A forradalom utáni napóleoni terjeszkedés megváltoztatta a Habsburgok politikai helyzetét, hiszen a sorozatos katonai vereségek mellett le kellett mondaniuk a Német-római Birodalomról és a német-római császári címről is.²⁷ A háborúk sora Ausztriának rengeteg megaláztatást jelentett. A francia nemzeti hadsereg 1794. június 24-én Fleurus

27 Történelem 1789-től 1914-ig, Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László, Reáltanoda Alapítvány, 2001.

mellett döntő győzelmet aratott az osztrákok fölött.²⁸ Két évvel később a sikeres észak-itáliai francia előrenyomulás már a Habsburg Birodalom határait fenyegette. A kudarcokért azonban nem csak a hadkiegészítés lassúsága, a katonaság gyenge felkészültsége és felszereltsége, a hadszervezet és harcászat elavult módja, a vezetés olykori látványos hibái tehetők felelőssé. Az okok közt fel lehet sorolni a Monarchia szétfolyó szerkezetét, heterogenitását, egész politikai és társadalmi struktúráját, gazdasági teljesítőképességét.²⁹ Az ismétlődő katonai összeomlás kényszerítője lehetett volna egy monarchikus korszerűsítő programnak, jó példa erre Poroszország esete. Károly főherceg, a kiváló hadvezér – a kortársak szerint Napóleon méltó ellenfele – kritikával illette azt, hogy Ausztria felkészületlenül sodródik újra és újra háborúba. Károly főherceg szorgalmazta a sürgős változtatásokat: hadügyi reformot, az állam helyzetének stabilizálását. Terveiből időlegesen megvalósult néhány, de csak a katonai intézkedések maradtak tartósak. I. Ferenc konzervatív uralkodása elején gyakran összehívta a rendi országgyűlést. 1792-től a napóleoni háborúk végéig Magyarországon hat, Erdélyben két alkalommal ültek össze. Magyarország osztozott a Birodalom sorsában és jelentős részt vállalt a háborús terhekben. Pénzügyi és katonai tekintetben ez egyaránt az összteher 1/3 részére tehető. A felemelt adók nagy részét a jobbágyok fizették, őket toborozták (fogták) életfogytiglani katonáskodásra, de a nemesség is hozott áldozatokat: felajánlotta önmaga adóztatását és az ország védelmében fegyvert fogott. Háromszor (1797, 1805, 1809) hívták össze a nemesi felkelést, de csak egyszer kellett összemérniük erejüket a francia seregekkel. 1809-ben a győri csatában a gyengén felszerelt és elegendő gyakorlattal nem rendelkező magyar nemesség János főherceg seregével egyesülve és az ő parancsnoksága alatt vereséget szenvedtek Napóleon csapataitól. A magyar nemesség nagy része valójában úgy érezte, hogy az udvar szövetségese és a napóleoni Franciaország veszélyezteteti kiváltságait.^{30 31} Hiszen a forradalom nem csak a bécsi

28 Egyetemes Történeti Szöveggyűjtemény 1789–1914. Szerk.: Diószegi István, Korona Kiadó, Budapest, 2001.

29 Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században – Szerk.: Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 25. o.

30 „Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809” Krisch András phd disszertációja, témavezető: Dr.habil. Hahner Péter Phd, Tanszékvezető egyetemi docens PTE, Újkortörténeti Tanszék.

31 Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században – Szerk.: Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 26–27. o.

udvarra volt hatással, hanem a magyar rendi nacionalizmusra is. A kezdeti rokonszenv az események radikalizálódása után eltűnt, mert a nemesség nagy része az udvarral együtt szintén megrémült a polgárosodás őket veszélyeztethető hatásaitól, s ebben a kérdésben a Habsburgok oldalára került. Ehhez az 1809-es hadjáráshoz kötődik egy esemény, Napóleon Bécs elfoglalása utáni schönbrunni kiáltványa, melyet főhadiszállásáról intézett a magyarokhoz. Ebben felszólította őket, hogy Rákos mezején összegyűlve válasszanak maguknak királyt, s kiáltsák ki függetlenségüket a Habsburg Birodalommal szemben. Azonban a magyar nemesség nem tett lépést Napóleon felszólítására, mert nem érezték nemzeti függetlenedésüket biztos talapzatúnak, ha azt a francia befolyás által hozzák tető alá.

Visszatérve Bay István történetére, 1812-vel folytatja visszaemlékezését, amikor is – mint írja – a hosszas özvegységet megunva és gazdaságának romlását látva – „(...) *tetszett az Úr Istennek arra határozni engemet, hogy magamnak ismét segítő társat szerezzek, minthogy megmutatván az Úr Isten nékem Ts felső Vályi Vincze Mária asszonyt, néhai Ts Veskáczy Budaházy Lajos urnak elmara-dott özvegyét, ezt magamnak feleségül elvettem (...)*”

Mária asszonytól két gyermeke született: Mária 1813-ban és Ferenc 1815-ben. Harmadik házasságának idejéről azt írja, hogy helyre állította gazdaságát és építkezéseit, két pert megnyert, s megjegyzi, hogy 1817-ben éhínség pusztított az országban. 1818-ban pedig tragikus módon öt éves korában meghalt Mária nevű leánya. Bay István visszaemlékezésének itt vége szakad, ő maga két évvel később, 1820-ban hunyt el. Az írást a már említett 1815-ben született Ferenc fia folytatja.

Bay Ferenc édesapja 1820. február 20-án halt meg, s ő április 19-én töltötte be ötödök életévét. 1821 nyarán pedig megkezdte tanulmányait a nyírmadai iskolában, ahol hat hétig tanult, mint írja ez idő alatt tanult meg olvasni. Két évig pedig otthon, háznál tanította egy debreceni diák, akit az édesanyja fogadott fel mellé. 1823-tól pedig már Debrecenben tanult, szintén ezen diák felügyelete alatt. Ebből az időszakból mesél el egy balesetet, ami vele akkoriban megesett. A történet maga a gyerekek kalandvagyó természetét bizonyítja, de azért érdekes olvasni, mert óriási a különbség az édesapa és a fia írásmódja között. Bay Ferenc sokkal olvasmányosabban, sokkal szubjektívebben ír. Egy kevés intui-

cióval rendelkezve is magával ragadja olvasóját. *„Ezen esztendőben véllem igen emlékezetes dolog történt, nevezetesen igen óhajtottam a kettős torony egyikében levő nagy harangot látni, melyről hallottam, hogy Rákóczy Ferencz fejedelem ágyukból öntette, s emlékül ajándékozta Debreczennek, az instructorom megigérte, hogy felviszen a toronyba és megmutatja, de mindég halogatta én hozzá ahhoz szokva, hogy az édes anyám előttem sohasem hazudott, s vagy meg nem ígért valamit, de ha meg ígérte azt okvetlen teljesítette is, – azért nem fékezhetvén tovább kíváncsiságonat Dráveczky László nevű tanuló társammal, a a napkelet felől való toronyba, mert a másiknak az ajtaja zárva volt, s mint hogy az állás melyről a templomot építették még fent állott s csak egyes deszkák voltak rajta keresztül rakva a tornyon levő kerek lyúkon kibujtunk, s a szál deszkán keresztül csúsztunk a másik toronyban levő kerek lyukig ott be a toronyba és fel a nagy haranghoz. Miután meg néztük vissza is azon az uton jöttünk, amint az állásról a napkelet felőli toronyba vissza értünk, már teljes bátorságban hívén magamat, sebessen kezdtem szaladni a grádicson, a lábom meg botlott, a grádicsról le estem egy csomó darabos téglára, fél óráig eszmélet nélkül hevertem s Dráveczky László ki szegény 1852-ben mint Bihar megyei főszolgabíró halt meg, két kofát hívott a piatról azok vezettek be a Collégiumba Budaházy Zsigmond unoka testvéremhez, ki akkor mint 6-ik éves deák úgy nevezett kunyhóban lakott, a Collégium hátulsó udvarán- onnan vitt haza az instructorom Palernos nevű híres katona orvos gyógyított kilenczed napra már iskolába mentem, két oldalbordám volt megtörve a hátgerinczemhez közel, mert éppen a hátamra estem – a törés össze forradása most is megérzik a hátamon.”*³²

Bay Ferenc csak egy évig tanult Debrecenben egészségügyi okok miatt. Ugyanis Szabolcs vármegye főorvosa Jósa István tanácsolta, hogy mivel Ferencnek gyakran vérzett az orra, költözzön folyóvíz mellé, mert a debreceni víz árt neki. Édesanyja ezért Sárospatakra küldte tanulni fiát, s állítása szerint ott már megszűntek az orrvérzéses panaszai. *„1824-dik ősszel egy esztendei Debreczeni tanulás után az édes anyám a Pataki fő iskolába vitetett, mert Szabolcs Vármegye híres fő orvossa Józsa István”*³³ *úr látván, hogy az orrom*

32 I. m.

33 Jósa István (1756–1839.) 1778-ban nyert orvosdoktori oklevelet, két évig Pesten belgyógyászati tanársegéd, majd megyei főorvos Békés vármegyében. 1787-ben Szabolcs vármegye főorvosi székébe hívták meg, ahol ötven évig dolgozott. Jósa István volt a nagypapja Jósa Andrásnak (1834–1918.).

*mindég veress volt belőlről, azt állította, hogy nekem a Debreczeni viz árt, s azt javasolta, hogy folyóvíz mellé vigyen az anyám tanulni, igaz is hogy Patakon többé ez a bajom nem volt.*³⁴ Sárospatakon Bay Ferenc három évig tanult, amikor is édesanyja német nyelvtanulás végett Lőcsére küldte egy évre. Állítása szerint tökéletesen megtanulta ez idő alatt a nyelvet, majd tanulmányait Debrecenben folytatta 1828 ősztől hat éven keresztül, 1828-tól 1834-ig. Erre az időszakra esett a nagy kolera járvány Magyarországon. A baktérium által terjesztett betegség a XIX. századig nem jelentkezett a kontinensen, pedig Indiában már időszámításunk előtt is jegyezték fel a kolerához hasonló tünetekkel járó kórt. Tehát nem volt újkeletű, amikor Indiában 1826-ban ismét kolera járvány kezdett terjedni. Azonban a térségben állomásozó hadseregek csapatai magukkal vitték a kórokozókat egyik helyről a másikra, így 1829-ben Oroszországban kezdte fertőzni a lakosságot. Az 1830-ban ki-robbanó lengyel felkelés volt a nagy európai kolera járvány legfőbb elterjesztője, ugyanis az orosz cár I. Miklós, tatár csapatokat vetett be a lázadók leverésére, így Lengyelországban is kitört a járvány. A magyar király I. Ferenc zárlatot rendelt el ugyan az északi magyar határon, de amikor azt egy rövid időre feloldották, hazánkat is elérte a gyilkos kór. A kolera járványban körülbelül fél millióan betegedtek meg, akiknek csaknem a fele életét vesztette – közöttük volt Kazinczy Ferenc, az ország nyelvújítója is.³⁵

Bay Ferenc úgy írja, hogy a diákságot a vizsgák előtt elengedték a járvány miatt, s ő az inasával és a legszükségesebb holmikkal gyalog indultak Hajdúsámsonba a féltestvéréhez, Budaházy Istvánhoz, aki édesanyja első házasságából született egyetlen fia volt, majd haza utazott Nyírmadára.

Bay Ferenc eddig idézett sorai is nagyon jól demonstrálják, hogy mekkora a különbség a visszaemlékezés első és második fele között, hiszen nem csupán krónikaszerűen feljegyzi az eseményeket, hanem saját gondolatait is hozzáfűzi, közvetlen módon, sőt anekdotákat mesél az életének olyan eseményeiről, ami nem a hivatalosan vett nagy fordulópontokról szól, mint például a tanulmányok befejezése, házasságkötés, gyermekszületés. Amikor Bay István írását olvassuk, óriási szakadék érezhető a mi korunk és az ő általa elmesélt kor, vagyis a XVIII. század vége

34 I. m.

35 www.rubicon.hu 2014. július 2.

között. A majdnem háromszáz évvel ezelőtti mentalitás átüt a sorain, ami közel sem annyira közvetlen, mint majd a fia lesz, amikor ír. Ferenc írását olvasva azonban már nincs bennünk ez a távolságtartó érzés, sőt gondolatai, megjegyzései a mai korban is sok esetben helytállóak lehetnek. A kolera járvány idejéről – amit, mint írtam Nyírmadán töltött – származik egy igen érdekes feljegyzése, egy kis életmódtanács fiatal emberek számára. Nyilván elsősorban saját gyermekeinek szánva, de általánosan értve minden érintettnek. Saját tapasztalatait osztja meg az olvasóval, ami azért is jó „pedagógia”, mert nem csupán légből kapott általánosításokkal példalózik fellengzősen. Felhívja a figyelmet arra, hogy a fiatal embereknek kerülniük kell a semmittevést, aktívan kell tevékenykedniük, hogy elkerüljenek mindenféle a jellemfejlődésükre nézve káros dolgot. *„1834-ik ősszel a nagy cholera alatt rá szoktam a vadászatra, sok nyulat kacsát össze lőttem, s a vadászattal együtt járó fáradságot tapasztalásból olyannak tanáltam, ami edzi a fiatal embert, s a fiatal korban sok rossztól vissza tartja az embert. A fiatal ember ha elfárad jól alszik, mihelyt felébred ugorjon ki az ágyból és öltözzön, nincs a fiataloknak nagyobb mótelye, mint a serdülő korba az ágyban ébren való heverés (...)*”³⁶ Nyilván azért ír erről, mert tapasztalt hasonlókat, tehát a serdülő fiataloknak az 1800-as években is nagyobb alvásigényük volt. Érdekes olvasni azt is, amit a következőkben ír: *„A mai romlott korban különösen szükséges, hogy maradékim ez intésemet figyelembe tartsák, – az atya felelős Isten előtt gyermekeiért – idején oktasza és tanítsa őket, hogy a rosztól őrizkedjenek – s magoknak csak a jóerkölcsűekből és jó tanulókból válasszanak barátokat, rosszakkal ne társalogjanak.*”³⁷ Ezt a bekezdést nagyon elgondolkodtatónak találtam, amikor először olvastam, hiszen gyakran találkozunk manapság is azzal, hogy olyan időkre, századokra gondolnak nosztalgiával az emberek, amikben nem is éltek, mégis „visszavágyanak” oda. Gyakori, hogy a XIX. század ez a kor, amit ideálisnak vélnek, de ezek szerint „Nihil novi sub sole”, vagyis „Nincs új a nap alatt.”, hiszen a XIX. század embe-
re is romlottnak találta saját korát. Talán elég, ha annyit mon-
dok az idézet a Bibliából származik a Prédikátorok Könyvéből,
ez is sokatmondó.

---

36 I. m.

37 I. m.

Bay Ferenc 1834-ben fejezte be tanulmányait, s ezt követően a Bihar megyei tiszti főügyész Budaházy Antal mellé került egy törvényfolyam idejére, ez után Budaházyt országgyűlési képviselővé választották, de Ferenc Pozsonyba már nem követte.

1835-ben Erős Lajos akkori Szabolcs vármegyei első aljegyző mellé került patvariára³⁸, ahol egy évet és három hónapot töltött. 1836-ban jurateriára³⁹ került Pestre. A jogi végzettségű ifjak előbb patvariára kerültek tanulmányaik befejezése után, amit általában saját megyéjükben töltöttek, majd következett a jurateria időszaka, amit már egy praktizáló ügyvéd mellett töltöttek gyakorlaton. Az ügyvédbojtárkodás időszaka után Bay Ferenc, mint privát ügyvéd kezdett dolgozni Szabolcs vármegyében. 1838-ban megyei tiszti alügyész lett – mint írja – 150 forint évi fizetéssel, 1841-ben pedig már első aljegyzőnek választották évi 300 forint fizetéssel. A következő év nyarán pedig megnősült, s elvette feleségül a tizennyolc éves Szilágyi Amáliát. Ennek kapcsán megjegyzi: *„(...) bár ezen házasságom az édes anyám kedve szerint történt, még is sokáig nem volt velle meg elégedve amiatt, hogy az Ipamra (ki pedig az anyámmal unoka testvéri atyafiságban állott) meg haragudott, állítólag azért, hogy a feleségemnek mint egyetlen leánynak kiházásítására nem költött annyit, hogy az anyám igényeit kielégítette volna – de bár mennyit gondolkoztam elégedetlenségének ezen állított oka felől, mivel olyan okos asszonyról mint az édes anyám feltenni is nehéz, hogy az Ipam ellen való neheztelését akarta volna az én feleségemen megtorolni – végre azótai tapasztalásom nyomán azon véleményre jutottam, hogy a legritkább dolog, hogy az anyával együtt lakó fiu házasodik, s az édes anya kormánya alatti házhoz viszi lakni a feleségét, az öreg asszony megelégedjen a menyével, úgy hogy azt kell hinnem, miképen az olyan fiatal asszony sorsa, aki úgyszólván napára megyen férjhez, valódi martyrság. – Isten tudja hogyha valamelyik fiam holtom után a feleségem mellett lakva megházasodik – vajon a feleségem, hogy fog lakni a menyével, lehet hogy ha eszébe jut miként bánt ő vele az én édes anyám, s hogy milyen nehezen esett az ő nékie, talán méltányosabb s*

38 patvaria – a gyakorlati idő, melyet a jogvégzett egyének (patvaristák) 1848 előtt valamely ügyvédnél kitölténi tartoztak. Most ügyvédjelölteknek nevezik. (www.mek.oszk.hu) 2014. július.

39 jurateria (intézmény), de gyakrabban hallhatjuk a jurátus kifejezést – jogi végzettségű ügyvédjelöltek, akik gyakorlati időt töltenek egy praktizáló ügyvéd mellett.

*kimélőbb lesz a menyé iránt.*⁴⁰ Betekintést nyerhetünk tehát a családi ellentétekbe is, olyan problémával találkozva, amit akár ma is írhatott volna: ki mekkora összeget szán egy esküvőre és ezzel hányan elégedetlenek. Az is érdekes, hogy Ferenc már ekkor megállapította, hogy az ifjú feleségének nyilvánvalóan nehéz dolga van úgy, hogy a háztartást nem ő, hanem férje édesanyja vezeti. A külön költözésre 1843-ban került sor, melynek igen nyomós oka volt, s Ferenc ki is fejtette visszaemlékezésében: *„(...) de leginkább hatott reám az, hogy 1843-ik év November 24-én egy kis fiunk született, kit Ferencznek kereszteltettünk, szegény születése napján meg is holt, – az én fejem azon gondolattal lett tele, hogy a terhes asszonnyal való méltatlankodás, s annak bosszantása, igen kártékonyan hat a méhében levő magzatra, s hogy feleségemet s születendő más gyermekemet jövőre megkímélhessem megyebeli Gégény helységében Porkaláb János akkori mezei pénztárnok halálával testvéreire szállott birtokot 400 p forintért évenként haszonbérbe kivettem, s 1844 év elején a feleségemmel együtt oda költöztem.*⁴¹

1844-ben Bónis Sámuel helyére került, mint országgyűlési követ, s ez év szeptemberében Pozsonyba utazott, feleségét Gégényben hagyva, aki 1845. november 30-án egy fiúnak adott életet, akit István néven mutattak be az anyaszentegyházba. Ferenc édesanyja is megbékélt unokája születésekor: *„(...) 1846-ik év elején Gégényből haza költöztünk Madára, a kis István fiamat pólyába én vettem a farkas bundámban, az édes anyám igen szerette őt mint kis unokáját, s attól fogva nem is volt többet a feleségemnek az édes anyámtól semmi kellemetlensége.*⁴² 1847. szeptember 17-én lovas küldönc vitt levelet Ferencnek Nyírmadáról azzal a hírrel, hogy édesanyja hirtelen rosszul lett, s nagyon beteg. Ferenc este kilenckor indult el barátjával Constantin Mihály⁴³ megyei főorvossal lóháton Madára Nagykállóból, de annyira sötét volt, hogy út közben még el is tévedtek, s éjjel egy órakor érkeztek csak meg, amikor is már szegény édesanyja elhunyt. Így emlékezik róla fia: *„(...) ötödik éves koromtól fogva, mikor az atyám árván hagyott, ő nevelt fel*

40 I. m.

41 I. m.

42 I. m.

43 Constantin Mihály XIX. századi, Zemplén megyéből származó orvos. Egy nyomtatásban munkája ismeretes: „Értekezés a holttestek balzsamozásáról”, ami Pesten került kiadásra 1834-ben. (www.arcanum.hu) 2014. július.

igaz édes anyai gondal, házas életemben is ami kellemetlenséget okozott, annak sem más, mint tulságos édes anyai szeretete volt a forrása. Én még élek mindig igaz tisztelettel fogok róla emlékezni, – másokkal jól tevő, igazi keresztyén s oly férfias lelkületű asszony volt, hogy nem csak a magunk kis gazdaságát, – de egy egész országot is el tudott volna kormányozni. 1847 Szeptember 19-én az édes atyám sírját felásatván a Madai temetőbe mellé tettem az édes anyámat adjon az Isten testők porainak csendes pihenést, lelköknek örök dicsőséget fent az egekben.”⁴⁴

Bay Ferenc, habár szeretett volna birtokaira visszavonulni, de az alispánok kérésére folytatta munkáját, s végül a forradalom végéig megyei főjegyző maradt. Ezen a ponton elérkeztünk az 1848-as eseményekhez, amiről Bay Ferenc is megemlékezik írásában. „1848 – és 1849-ik években történtek azon gyászosan végződött események – melyeknek következtében hazánk nyolcz százados alkotmányos szabadságát elvesztette, lehet ugyan, hogy a jelen kormány rendszer alatt az ország anyagilag virágzóbb, – de a nemzetiség⁴⁵ szerelme és alkotmányos szabadság tették az anyagilag szegény magyart szellemdussá és boldogga, – lehet hogy a maradék már csak hírből fogja ösmerni a régi constitutionalis életet, – s az anyagi fejlődése az országnak annyira elfogja fogni elméjét, hogy csudálkozni fog azon, miképpen szerethették a régia annyira az élébi állapotot – de én erőssen hiszem, hogy amint a Magyar nemzet meg gazdagodik lehetetlen lészen azt abszolút hatalommal sokáig kormányozni, el fog jönni az idő, s a gőzerőveli közlekedés hirdetni fogja bekövetkezését, – midőn egész Európa alkotmányosan fog kormányoztatni, – igazza volt Gróf Széchényi Istvánnak, midőn azt írta, hogy csak gazdag nemzetek lehetnek szabadok.

Hazánk nagy férfiai között én koromban Széchényit tartottam elsőnek, – s meggyőződésem, hogy ha Kosuth Lajos nem született volna, – úgy Széchényi az ország anyagi felvirágoztatása mellett az alkotmányos szabadságot is kit tudta volna fejteni, – én sohasem voltam a kormány elleni Appositionnak embere, – mert ők semmit a kormánnyal s csak mindent ellenében akartak, s a megelégedetlenséget s így a forradalom anyagát szitották, most látni már midőn késő, hogy akik mindent ujjitani akarva, minden régit becsméltek – a fiatalság éljen rivalgásai közt az enyészet szélére azok vitték a haza sorsát (...)” Ferenc tehát nem pártolta azokat,

44 I. m.

45 A nemzetiség kifejezést ekkoriban magára a nemzetre értették.

akik a fennálló rendszer egészét akarták minden erővel semmissé tenni. Hiábavalónak tartotta ezeket a megmozdulásokat, amik az országot a tönk szélére sodorták. Széchenyi István programja mellett állt, aki ugyan a pártszerveződésben nem foglalt helyet, mert politikai írásaival és kormányzati szerepvállalásával éppen a politika ilyen irányú stabilizálódását, a szerinte túl erős konfrontációt kifejező kétpólusú intézményesülést akarta megakadályozni. Ekkor már ugyanis két pólus körül intézményesült a magyar politika, amelynek egyikét a kormánypárti konzervativizmus, másikat a nemzeti (ellenzéki) liberalizmus alkotta. Széchenyi ebben az időben, 1847 környékén sodródott a konzervatívok felé, de mégsem vehetjük őt a soraik közé, mert értékrendjükkal és módszereikkel nem tudott azonosulni.⁴⁶

Bay Ferenc 1849 júliusában otthon tartózkodott. A felesége a két kisfiával, Mihállyal és Istvánnal, valamint az édesanyjával a bikszádi fürdőbe⁴⁷ mentek, s ekkor jött a hír, hogy az orosz sereg Nyíregyházán és Nagykállóban állomásozik. Ferenc aznap éjjel vagyonának egy részét féltetstvéreivel Budaházy Istvánnal elásták. Másnap pedig indultak Bikszádra a családja után, onnan Ferenc a feleségét Csomaközre⁴⁸ vitte a nagyanyjához, s csak azután vitte őket haza, amikor megbizonyosodott róla, hogy otthon biztonságban lesznek. Amint hazaértek, a szabadságharc kormánybiztosa Sillye Gábor⁴⁹ az orosz sereg ellen népfelkelést rendelt el, ahova Bay Ferencnek is mennie kellett. Azonban miután három napig állomásoztak Balkányban, Sillye Gábor az aratásra való tekintettel népfelkelés helyett csak a nemzetőröket parancsolta az oroszok ellen. Ezek után Ferenc haza ment, mert mint

46 Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században; Szerk.: Veliky János; Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 115. o.

47 Bikszád – község, mely a mai Románia területén, a Partiumban, Szatmár megyében található. A bikszádi fürdő vízének gyógyító erejét már a XVIII. században is ismerték, s nem csak a közvetlen környékéről, hanem a szomszédos vármegyéből is látogattak ide a gyógyulni, pihenni vágyók. A XIX. század utolsó évtizedeiben érte el a bikszádi fürdő igazán nagy fellendülését, aminek sikeréhez hozzájárult, hogy közben kiépült a szatmár-bikszádi szárnyvasút, s így közvetlen összeköttetésbe került az országos vasúthálózattal. A „hurutosok Mekkájaként” emlegették hosszú ideig. (www.mek.oszk.hu) („Magyarország vármegyéi és városai, Magyarország monográfiája” szerk.: dr. Borovszky Samu)

48 Csomaköz – falu, mely a mai Románia területén, a Partiumban, Szatmár megyében fekszik.

49 Sillye Gábor (1817–1894.) A szabadságharc kormánybiztosa, a Hajdúkerület utolsó főkapitánya.

megyei főjegyző hivatalánál fogva fel volt mentve a nemzet(közi) szolgálattól. A csapás azonban így sem kerülte el, mert július végén Ferenc elkapta a kolerát, abban haldokló nővérétől. Így ír az esetről: *„Úgyan ezen év Július végén a Cholera nagyon uralkodván, a testvér néném Borbála özvegy Szemere Péterné Madán benne meghalt, s halála előtt egy fertály órával nyakamat már hidegülő karjaival megához szoritotta, – ily szavakkal, gyere édes testvérem az életben utoljára hadd csókoljalak meg! S néhány percel azután meghalt, – csak hamar a feleségem, s utánna én elkaptuk a Cholerát – én mihelyt éreztem, mindjárt hashajtót vettem, és ez annyira megelőzte, hogy görcseim nem voltak, s nagy elgyengülés után egy hét alatt megláboltam, – de a feleségem igen közel volt a halálhoz, mindent még az orvosságot is kihányta, már az ábrázatja is egészen elváltozott a szemei mintha pókhálóval lettek volna be vonva, mikor Constantin Mihály megyei fő orvos megérkezett, minden fél órában 20 – cseppet adott néki a következő erős szerből, Tinctura anodina compositu, Tinctura castoru és spiritus aetheris sulphuricus, a Szachman uram er fordította s Isten segítsége után meg maradt. Négy férfi cselédem is meghalt ebbe a Cholerába, magam voltam körülük, orvosoltam, s eczetel dörzsöltettem őket, – 300 szál deszka volt az udvaromon két hét alatt mind elhordták koporsónak.”*⁵⁰ Ez a feljegyzés nyilván orvostörténeti szempontból érdekes, hiszen pontosan feljegyezte az orvos által adott szer összetételét is, ezzel hozva tudomásra, hogy mit használtak akkoriban a kolera gyógyítására.

Ferenc még betegen feküdt otthon, amikor az osztrák császári főbiztos gróf Zichy Ferenc által Szabolcs megye kormányzaival megbízott királyi biztos Drevenyák Ferenc levelet küldött Bay Ferencnek. Ebben tudatta, hogy a forradalom leverése után a tisztikar Szabolcs megyét elhagyta, s ő a megye tisztikarát akarja újjá alakítani, melyhez Bay Ferenc tanácsát kéri. Ő azonban visszautasított mindennemű kapcsolatot a politikai élettől, mert már a forradalom és szabadságharc előtt is csupán morális nyomásra engedett, hiszen már akkor is birtokaira akart visszavonulni. Csakhogy Drevenyák nem fogadta el a nemleges választ, s Bay Ferencet Szabolcs megye első alispánjának nevezte ki. Érdekesség, hogy a másodalispán Kállay Miklós lett. Mindenki abban a hitben volt, hogy a régi vármegyék és általában a köz-

---

50 I. m.

állapotoknak a forradalmat megelőző rendje fog visszaállni. De nem így történt, amikor ugyanis már az első közgyűlés kihirdetésének időpontja volt a kérdés, akkor tudták meg, hogy nem tarthatnak közgyűlést az új bürokratikus rend szerint. *„Igy nőtte ki magát azon Burokraticus rendszer melynek Bach miniszter után Bach rendszer név alatt a neve annyira gyűlöletes lett a hazában.”*⁵¹ 1850-ben Geringer báró⁵², a császári országos főbiztos és Haynau báró kinevezte Bay Ferencet hajdúvárosi főkapitánynak, de el se foglalta az állást, amikor Szabolcs vármegye északi részében megyei főnöknek kinevezték évi 1800 pengő forint fizetéssel, s 1851. év elején már egész Szabolcs vármegye és „ős Hajdú városban” volt megyei főnök egészen 1853-ig, amikor Gömör Pál került a helyére, s Ferenc hazaköltözött Madára.

Mindeközben családi életében is történtek változások. 1850 tavaszán feleségét is beköltöztette Nagykállóba a megyeházához, ahol 1851. január 19-én született Gábor nevű fiúk. A következő évben 1852. december 2-án Etelka Amália nevű kislányuk született, azonban a gyermek március 1-jén elhunyt. 1853-ban, amikor Nyírmadára haza költöztek, október 25-én született Miklós nevű kisfiúk. 1855. február 8-án pedig Sándor nevű gyermekük látta meg a napvilágot. A vele való terhessége alatt Ferenc felesége májgyulladásban szenvedett, s mint írja eret kellett vágni rajta. A visszaemlékezést olvasva fedeztem fel, hogy a korban igen híres orvosok nevével találkozom, akik mind kezelték a visszaemlékezés íróit vagy hozzátartozóit. Így most Jósa István, Constantin Mihály és egy híres katoniorvos után most Korányi Frigyes⁵³ a következő, akit az író megemlít. Korányi ke-

51 I. m.

52 Erdélyi szász családból származott, 1848 előtt bécsi központi kormányserkeknél szolgált. 1849-ben Haynau mellett polgári ügyekben meghatalmazott császári biztos. Haynau leváltása után ideiglenes jelleggel megbízták a Helytartóság vezetésével. Ebben a minőségében ő vezette be Magyarország abszolutizmus kori közigazgatási rendszerét. 1851 őszén Albrecht főherceg váltotta fel a magyarországi kormányzat élén, őt magát Ferenc József az Államtanács tagjává nevezte ki. (www.mek.oszk.hu) 2014. júl.

53 Korányi Frigyes (Nagykálló 1828–1913. Budapest) 1851-ben avatták orvos-és sebészdoktorrá, 1852-ben Nagykállóban orvos, majd 1861-től Szabolcs vármegye főorvosa. 1864-től a budapesti Rókus Kórház idegosztályát vezette. 1866-tól egyetemi tanárként belgyógyászatot tanít. Önálló tudományos eredményei főleg a mellkasi betegségekkel kapcsolatosak. Elsők között foglalkozott a relatív szívbillentyű-elégtelenséggel. Előadásaiiban rámutatott az egyes betegségek és a társadalmi viszonyok kapcsolatára. Hosszú időn át elnöke volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, tagja az Igazságügyi →

zelte ugyanis Ferenc feleségét, amikor az májgyulladást kapott. A doktor attól félt, hogy már nagyon elgyengült, s így nem fogja kibírni a terhességet, de szerencsére mégis átvészelte betegen.

Az 1855-ik évben meghalt Bay Ferenc Miklós nevű fia két évesen. Erről részletesen is ír, ami azért nagy különbség az eddigiekhez viszonyítva, mert mint megfigyelhettük, sajnos a korban magas volt a gyermekhalandóság – és látható, hogy nem csak a szegényebb családoknál, hiszen a Bay család anyagiakban nem szenvedett hiányt, mindig magas beosztásokat töltöttek be a család férfi tagjai – s Ferenc és édesapja is beszámoltak kicsi gyermekeik haláláról, de túl sok mindent egyiküknél sem fűztek hozzá. Ez az eset azonban már más volt. A kis Miklós két éves volt már, s nyiladozott az értelme, már beszélt és kapcsolatot teremtett az édesapjával is. Az ő halála valószínűleg azért viselte meg Ferencet, mert már elég nagy volt ahhoz, hogy kötődjön hozzá. Természetesen a kisbabák elvesztése is tragikus volt számára is és azelőtt az édesapja számára is, de egy csecsemő még egyedül az édesanyja felügyelete alatt van, ő hozza világra, ő táplálja, ő altatja. Az édesapával való kötődés egy kicsivel később alakul ki, s nyilván ez az oka annak, hogy Ferenc akkora szívfájdalommal írja le Miklós fia halálát, hogy olvasni is fájdalmas *„Ez évben különösen kívántam, hogy a feleségem Jankán vélem szüreteljenm nagyon nehezen adta rá magát, mert kis Miklós fiam hasmenésben szenvedett. Október 2-án mentünk el Jankára, gyermekeinket a napam gondviselése alatt hagyván, alig végezhattük a szüretet, mikor éjjel lovas ember hozott levelet melyben a napam Miklós fiam betegségének, aggasztó voltáról értesített, – reggel mindjárt utnak indítottam a feleségemet, s estvére Madára meg is érkezett, de már akkor Miklós fiam megholt vérhasban. Még valami három nap mulva lett volna 2 esztendő, – mikorára én Jankáról Madára haza érkeztem, már azon nap délután el is temették, – le szálván a szekeremről, átöleltem fejfáját s megcsókoltam, s igen ki sirtam magamat – soha egész életemben ennél a fiamnál szebb fju gyermeket nem láttam, tisztán beszélt*

Orvosi Tanácsnak. Kezdeményezésére indult meg a tuberkulózis elleni küzdelem, amely a budakeszi tbc-szanatórium, majd az első fővárosi tüdőbeteg gondozó létesítéséhez vezetett. Fontos feladatnak tartotta a kórházfejlesztést. Szorgalmazta a gyógyfürdők fejlesztését. Több mint 150 tudományos közleménye jelent meg. (www.mek.oszk.hu) ; „Korányi Frigyes és kora” Dr. Hajós Lajos (www.orvostortenet.hu)

már magyar és német nyelven, és én hozám annyira ragaszkodott, hogy mihelyt a földön csúszni tudott, mindjárt becsúszott az én szobámba, s mikor íróasztalomnál dolgoztam, mindég csak a lábamnál tanálta helyét – egész boldogságát tanálta abban, ha az ölembe felvettem.

*A többi gyermekeim kik meghaltak, oly gyenge korukban multak ki, midőn még beszélni nem tudtak, s talán az volt az oka, hogy már ezen fiacskámban több gyönyörűséget éreztem, s azért rendkívül fájdalmasan éreztem halálát – még most is megkönynyezem midőn e sorokat írom. Már három fiamat és egy leányomat vesztettem el – s azon kérem teremtőmet, hogy ne engedje, hogy több gyermekem halálát megérjem.*⁵⁴

1856-ban először csak Ferenc, később a családja is Debrecenbe egy Rózsa téri házba költözött, s ott született augusztus 8-án Erzsí nevéű lánya, aki igen fiatalon 1883-ban meghalt Nyírmadán tüdőbajban, azonban róla, s a haláláról Ferenc nem ír mást, mint annyit, hogy melyik temetőben fekszik három másik elhalt testvérével együtt. 1858-ban Debrecenben született Amália nevéű leánya is. Ugyanebben az évben, 1858 szeptemberében innen ment Ferenc Mihály fia a marburgi kadétiskolába. Még mindig ebben az évben elköltöztek a Rózsa téri házból, s a Piac utcán béreltek házat a családdal, s ekkor újabb tragédia következett. „(...) ebben a házban ért életemben a legnagyobb szerencsétlenség – mert itt vesztettem el szeretett jó feleségemet. Sándor fiammal való terhes állapotjában máj gyulladásban szenvedvén, attól fogva teljesen egészséges sohasem volt szegény jó feleségem. 1860-ban a Bikszádi fürdő annyira használt volt neki, – hogy oly jó szinben jött haza, hogy csupa öröm volt reá nézni, de télen már megint sokat köhögött, 1861-ik évben is volt a Bikszádi fürdőben, de már akkor nem használt annyit néki. 1861-ben ősszel is Deczember 4-én kilelte a hideg, mely hártya gyulladás miatt négy heti ágyban fekvés után fent kezdett járni”⁵⁵ A doktor, gróf Mailáth Antal kérte, hogy májusig ne menjen ki a házból, mert el van gyengülve, szüksége van a lábadozásra. Gróf Mailáth Antal korának laikus homeopátája volt.⁵⁶ De már márciusban Ferenc felesége kiment

54 I. m.

55 I. m.

56 Mailáth gróf végrendelete szerint létesült „hasonszervi magánkórház” 1897-ben Királyhelmeceen. A XIX. század második felében a homeopata orvosok betegköre rendkívül kiterjedt volt, társadalmi hovatartozástól függetlenül.—>

tevékenykedni az udvarba, s akkor újra meghűlt, s visszaesett a mellhártyagyulladásba. „(...) hat hétig egy percig sem tudott aludni, – örökös lázban volt – az aleopathicus szerek nem használván, amennyiben a nagyobb mennyiségű orvosi szerek orvosi szerek bevételétől undorodott is – homeopathia és magnetizmussal is gyógyítottam, de naponként fogyott gyengült és hanyatlott a sir felé le írhatatlan lelki szenvedés volt ezt nékem látni, – hányszor indultam beteg ágyához, de nem bírván könyhúlatásomnak parancsolni, vissza fordultam, mert mindég az én szemeimből vizsgálta a maga állapotját, – csak mikor neki birtam keményíteni magamat akkor mentem be hozzá, – s ha éreztem, hogy fájdalmamat titkolni előtte nem bírom – valami ürügy alatt másik szobába mentem.” Az asszony, amikor már érezte, hogy nem fog már meggyógyulni, kérette, hogy a kadétintézetben tanuló fia Mihály jöjjön haza hozzá elbúcsúzni. Ferenc táviratozott az alezredeshez, aki hazaküldte a fiút. Augusztus végén hunyt el, hosszú haldoklás után: „25 – és 26 Augustus közti éjjelt fen vírasztottuk, 26-án délelőtt eljött Tiszt⁵⁷ Nagy József úr, áldott emlékezetű feleségem azt kívánta, hogy Terez leányom, ki éppen akkor készült a confirmációra, véle együtt vegye fel az úrvacsoráját. Nagy tiszteletű Nagy József úr Terézt ki kérdezte s confirmálta, – azután István és Mihály fiaim Teréz leányom, a napam és én körül állottuk beteg ágyát, s véle együtt communizáltunk, melynek végeztével azt mondta „készen vagyok Nagy tiszteletű úr a halálra, ha Isten ő szent felsége így rendelte meg kell benne nyugodni.” A vallásos szertartás alatt, én az ágya lábánál állottam, mindég reám nézett szegény – ha én reá néztem rögtön elfordította szemét. – A kis Máli leányunkat még ez nap magához szorítván elkezdett sírni, s mondá „én Istenem mi lesz ebből – be nagyon szánom és sajnálom.” Ebéd után 1 és 2 óra közt rendszeren próbált szűnyókálni én is le akartam dűlni István fiamnak a szobájába, midőn a feleségemnek a szobáján keresztül mentem – ezen szavakkal szólított meg „gyere ide lelkem hadd csókoljalak meg” meg csókoltam, s bár jótétemény volt reá a szenvedéseit megszüntető halál – még én sem hittem, hogy ez leszén hozzám utolsó szava. – Öt óra tájban délután Bálint Elek barátommal sétáltam az udvaron, aki is nagy lelki fájdalmaimat vélem együtt szenvedte, s vígasztalóm lenni igyekezett, – midőn édes anyánk az udvarra ki

„A homeopátiás gyógyítás története Magyarországon 1820-1990.” Kóczián Mária – Kölnei Lívia (www.orvostortenet.hu) 2014.júl.

57 tiszteletes

jött, s töllem azt kérdezte, hogy hány az óra? Zsebórámat megnézve mondtam, hogy öt óra, mire azt felelte, no szegény feleséged is elnyúgodott, – hozzá be nem eresztettek, mert azt tartják, – hogy ha a haldoklót elpihenése után kedvessei felsírják – kevés időre magához jöhet, de sokkal nagyobb kínokkal múlik ki. – Szegény napam úgy mondta, hogy a feleségem arról panaszkodott, hogy igen nehéz álm nyomja a szemét, s mégsem bír elaludni; erre hármát egymás után nagyot lélegzett, s élni megszűnt saját édes anyjának a karjai között. Tul a síron a feltámadás nagy napján ha lelkünk egymást ismét fellelik, igyekezni fogok híven beszámolni azok körüli fáradozásaimról – kik míg ő élt kettőnknek közös kincseink valának – s kiknek nevelésök édes gondjai ezentul csak magamra maradtak. Be könnyen, de örömet megtudtam volna akkor halni, hogy a halálban is mielőbb egyesüljek szeretett jó feleségemmel.” Augusztus 28-án temették el a Cegléd utcai sírkertbe.⁵⁸ Ferenc pedig 1864 januárjától nyugdíjba vonult, évi 630 forinttal. 1864. április 28-án Debrecenből visszaköltözött a nyírmadai birtokaira újdonsült feleségével, Bernáth Máriával, akivel előző nap kötött házasságot Hosszúpályiban⁵⁹. 1883-ban újra visszaköltözött Debrecenbe a Csapó utcára. Innen adta feleségül leányát, Amáliát Zoltán Jánoshoz. Szintén 1884-ben Sándor fia is megházasodott, s elvette Klobusitzky Máriát feleségül.

Bernáth Máriától is születtek gyermekei, akiket név szerint és születésük időrendjében sorol fel. Összesen kilenc gyermek, hat fiú és három leány. Róluk így ír: „Istenbe vetett bizalommal igyekeztem ezeket is mint az első házasságomból születeteket becsületesen felnevelni. Kedves kötelességemnek tartok megtenni minden tőlem telhetőt – hogy atyai kötelességemnek megfeleljek, s mindnyáját a haza hasznos polgárává s családom becsületére való egyénekké nevelhessem.”⁶⁰ 81 éves korában, Bernáth Máriával való házasságának harminckettedik évében fejezi be a visszaemlékezést. Ekkor rendelkezik arról, hogy a debreceni Csapó utcai háznak órá eső részét felesége kapja, s Ferenc halá-

58 A mai Debrecenben már hiába keressük a Cegléd vagy Kossuth utcai, Hatvan utcai, vagy Csapó utcai református temetőt, a legelső szabad Dobozi temetőt, kicsit távolabb a Katolikus temetőnek is csak egy leszűkített részét találjuk. Illetve nyoma sincs a Várad utcai (ma Monostorpályi út 5. sz alatti 17 kh 166 négyszögöl területű református temetőnek. (Papp József: Debrecen város birtokkatasztere 197. o.) (www.bocskai-konyvtar.hu) 2014.júl.

59 Hosszúpályi: nagyközség Hajdú-Bihar megyében.

60 I. m.

la esetén felesége ott háborítatlanul élhessen. A dátum a bejegyzés végén 1895. november 4., kelt Debrecenben.

Bay Ferenc igen hosszú és tartalmas élete 1901. március 2-án ért véget Debrecenben a Csapó utcai házban. Egy forrás szerint először Debrecenben a már említett Cegléd utcai temetőben helyezték nyugalomra, majd 1902-ben a nyírmadai Bay kriptába temették. A kriptát felesége Bernáth Mária építtette legidősebb fiával Nyírmadán. Mária 1913-ban hunyt el Debrecenben.

A két visszaemlékezés egy-egy hosszú élet történetét öleli fel, II. József korától kezdve egészen a XIX. század végéig. Két ember életének történetén keresztül néha betekintünk az országos és a megyei nagypolitikába, az uralkodók döntéseinek ráhatására az ő karrierjükre és magánéletükre. A két írás összesen 131 évet ölel fel Magyarország történelmében, s mikrotörténeti szempontból kiválóan értelmezhető írás mindkettő, mert a fő szála a történeteknek nyilvánvalóan a kronológiailag haladó országos események, de a két író többször is hangsúlyozza, hogy ők nem „historicusok”, s nem tisztük megítélni az eseményeket, vagy részletesen beszámolni a történésekről. Inkább mintegy vezető fonalként követik és saját életük folyását mesélik. Bay István írása még a XVIII. század vonásait viseli, a reformkort és az 1841-es nyelvügyet megelőzve. Így természetes, hogy írása félig latinul félig magyarul olvasható, sokszor kell szótár után nyúlni, hogy minden szavát értelmezni tudjuk. Bay Ferenc már a XIX. század szülötte, aki – mint közben is megjegyeztem – közvetlenül, anekdotázva, szinte mesél, s nem csupán adatokat közöl. Mindketten rengeteg tanulsággal szolgálnak a korról, amelyben éltek, hatalmas ablakot nyitva a kutatóknak, hogy a hétköznapiok történetébe beláthassanak.

Felhasznált irodalom:

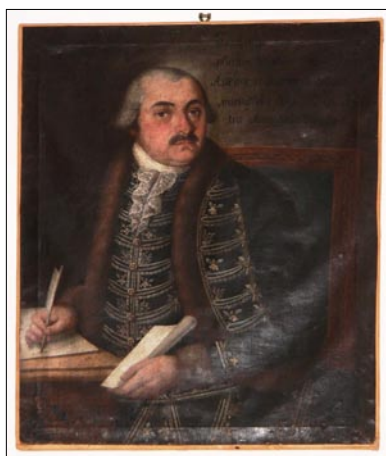
- Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században; Szerk.: Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László: Történelem 1789-től 1914-ig; Reáltanoda Alapítvány, 2001.
- Egyetemes történeti szöveggyűjtemény 1789-1914.; Szerk.: Diószegi István, Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- www.rubicon.hu Történelmi Magazin Online
- www.mek.oszk.hu Magyar Elektronikus Könyvtár, Országos Széchenyi Könyvtár.
- www.orvostortenet.hu tanulmányok.
- Idegen szavak és kifejezések szótára; Szerk.: Bakos Ferenc, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- „Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809” Krisch András PhD-disszertációja, témavezető: dr. habil. Hahner Péter Phd, Tanszékvezető egyetemi docens PTE, Újkortörténeti Tanszék.

Forrás:

- „Szépapám Bay István családunkra vonatkozó jegyzetei, folytatva nagyapám által” (kézirat) – A lábjegyzetekben: I. m.

Szépapám, Bay István családunkra vonatkozó jegyzetei, folytatva nagyapám által

A familiámnak s a magam életem folyamatjának kis története melyet jegyzettem a maradékaim kedvéért 1805-ben

Bay István (1764–1820)

1805-ik évben Dec. napjain való magánosságomban tett utasítás a következő maradékhoz.¹

Magam kárán tapasztaltam én azt, hogy az édes anyámtól néhai Ts. Nagy Eufrozina² asszonytól hét esztendőskoromban, néhai édes atyám

1 Az eredeti napló elveszett. Azonban amikor még megvolt, Bay Ferencről (1815–1901) kölcsön kérte és lemásolta egy családtag 1890. körül. Így maradt meg az utókorra.

2 Nagy Eufrozina 1728 és 1732. között születhetett – a pontos évet nem tudjuk – Taktaközben Csobajon (kistelepülés Borsod-Abaúj-Zemplén megyében). Szülei Csobajon birtokosok. Édesapja Nagy Gábor 1731 és 1748. között volt említve hivatalos iratokban. Édesanyja Dobozy Anna (1695–1782), akinek apja a híres debreceni főbíró Dobozy István (1657–1709) Rákóczi Ferenc híve, kuruc kori levelezését gróf Károlyi Sándorral kiadták „Károlyi levelek” címmel. Dobozy István sírközsarkofágja ma a debreceni Honvéd Temetőben van. Dobozy Anna sírköve ma is megtalálható Csobajon a református templom mellett. Érdekes, hogy a csobajai református templom építetője Nagy Eufrozina testvére, Dobozy Anna fia, András, Szabolcs megyei táblabíró volt. Nagy Eufrozina asszony halálának időpontját (1771. február 27.) csak a Bay élettörténetből ismerjük, mert az akkori néhány év anyakönyve Nyírmadán megsemmisült.

Ts. Ludányi³ Bay István úrtól pedig 17 esztendőös koromban maradtam árván minthogy a familiám dolgait nem tudtam, sok károkat vallottam, sok dolgokba elő nem mehettem, mind addig míg nagy költséggel s fáradsággal valamennyit utba igazodhattam, hogy a maradék tudhassa azokat, a melyekre én rá mehettem, az utasításaira feljegyezni kívántam

A Bay familia e szerint Ts. Ns. Nógrád vármegyéből szakadott,⁴ ezen Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyei vidékre. Ns Nógrád vármegyében van most jelenleg a gróf Ráday⁵ familia birtoka alatt

3 Bay család (bai és ludányi): Ósrégi család, mely Nógrád megye Bai pusztájáról vette nevét, ami régen a család birtoka volt, s tőle örökölték a Rádayak. Nógrád megyében a család már a XVI. században is fontos pozíciókat töltött be. Legkorábbi kiemelkedő felmenőik Bay László, aki az 1477-es Országgyűlésen Borsod megyét képviselte. Mihály, aki Báthori Miklós országbíró dévényvári kapitánya volt. András és Ferenc Eger várát védte Dobó mellett 1552-ben. András Sága várának kapitánya, Ferenc 1567-ben krasznahorkai kapitány volt. Nógrád megyei ősi voltukat mutatja az is, hogy „ludányi” előnévét a megyében fekvő Ludány helységről vette. Szatmár megyében birtokos a család Gebén és Kis- Madán. Ezeken fölül a család Bereg, Borsod, Máramaros, Zemplén, Szabolcs megyékben birtokos. Egyik águk a ludányi előnév mellé a csomait is felvette, ti. Csoma helységére Bereg megyében 1832-ben Bay György adományt kapott. A család címere: kék mezőben, hármas halmon ezüst egyszarvú áll, első lábával hármas rózsát tartva. A sisak koronájából ugyanolyan egyszarvú emelkedik ki. A foszladék jobbról arany vörös, balról ezüst és kék. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, I. kötet, Budapest, 1857.

4 A család elszármazott még Komárom, Győr, Bihar, Szatmár, Bereg, Borsod, Máramaros, Szabolcs és Zemplén megyékbe is. A Győr megyében élő Bay család a bábai előnevet használja, Zemplén megyében ujhelyi előnevet viseltek.

5 A XI. század végén, 1079. körül Kőnyves Kálmán király uralkodása alatt Nápolyból, Apulia tartományból érkezett Magyarországra Ratold és Olivér, kinek leszármazottai sok felé ágaztak, s a családok együtt alkották a Ratold nemzetséget (genus Ratold). Ezen nemzetségből egy 1348. évi Dobos helység beiktatásáról szóló oklevél bizonyosága szerint származott Rádai I. Balázs, kinek fia volt Jakab. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IX. kötet, Budapest, 1862.

A Nógrád megyei Ludányhalásziiban található a Ráday kastély, melyet a protestáns köznemesi családból származó Ráday Pál kezdett építtetni 1700-ban. Ráday Pál Nógrád vármegye jegyzője volt, majd II. Rákóczi Ferenc kancellárja.

azon Ludány⁶ nevű falú is, mely ezen familiának Gentiliuma⁷. 1547-ben adta ki néhai Ferdinánd császár⁸ super cufe (?) quibus *suquos* famillie,⁹ a privilegiumot, mely kezemhez került in origine¹⁰ az Ugocsa vármegyei¹¹ Bayak Prefectusával conferálta¹² volt azt néhai Ferdinánd császár Bay Ignácnak¹³. Egyszersmind megösmerte abban az egész familiának már azelőtt is igaz Nemesi Statusát és charecteriáját.¹⁴ Hogy ezen Bay Ignác a mi Bay néven levő nemeségünknek (nemzetségünknek) szedicensora volt, meg tetszik azon nova quisticus processusból,¹⁵ melyet a királyi fiskus¹⁶ a királyi táblán, a Rádai familia ellen indított, ott és abban a familiának Geneológiája¹⁷ meg van. Ha én rá nem érhetek, jó lenne az a processust¹⁸ a maradéknak expediáltatni¹⁹. Ez a familia rég tős gyökeres,

6 Ma Ludányhalászi, ami Ludány és Szécsény Halászi településekből jött létre 1947-ben. A kistelepülések története az Árpád-korra nyúlik vissza. Bár az írott forrásokban mindkét község csak a XIII. század első felében jelenik meg, ugyanakkor a régészeti leletek arra utalnak, hogy már a honfoglalás idején benépesült ez a vidék (sőt már 3000 évvel korábban is népes terület lehetett az Ipoly völgyének ezen része). Halászi az írott forrásokban először az 1222-es évnél jelenik meg a Várad Regestumban. Ludány 28 évvel később 1250-ben. A következő évszázadokban a Werbőczy, Libercsey, a ludányi Bay és Deméndi családok voltak jelentősebb földesurak. www.ludanyhalaszi.hu „A falu története” 2014. július.

7 *gens, gentium* – nemzetség, nép (latin)

8 I. Ferdinánd magyar király (úr. 1527–1564), 1556-tól német–római császár, a koraújkor Magyarországon első Habsburg uralkodója.

9 amely családok (?)

10 Eredeti példányban.

11 Ugocsa vármegye közigazgatási egység volt a Magyar Királyság északkeleti részében. A Tisza két partján terül el. Északon Bereg megye, keleten Máramaros és Szatmár megye, délen és nyugaton ez utóbbi határolja. Területe 1213 négyzetkilométer.

12 *confero, conferre, contuli, collatum* – összehord, összehalmoz, összemér, egybevet. (latin) Ebben a szöveggörnyezetben az összegyűjt, egybevet jelentését használhatjuk.

13 A császár nemességében megerősíti 1547-ben Bay Ignácot és annak családját.

14 *character, -eris* – ismertető jel, sajátosság (latin)

15 új ügyhöz való hozzájutás – új ismeretre tett szert

16 kincstár

17 geneológia – származástan. Ebben a szöveggörnyezetben családfa, vagy eredet értelemben használhatjuk a szót.

18 *processus, processus (m)* – ügy, eljárás

19 *expedio, expedire, expedivi, expeditum* – kiold, kieszközöl, szabaddá tesz. Ebben a szöveggörnyezetben a tisztáz, letisztáz értelmében használhatjuk.

de a török meg égetvén az Egri káptalan²⁰ beli leveleket a felsőbb seculumba²¹ ezen familiának régibb leveli is, rész szerint megégetek, rész szerint a Rádai gróf s Senyei familia kezébe kerültek, s mivel a régibb jószágait ezen familiának, azon két familia birja; a levelek is azoknál vannak, amit néhai édes atyám beszélgetéseiből tudom. – Igy származott pedig a Bay familia Madára²² Mada volt eredet szerint a Madai familiáé.²³ De az in secu mas-

- 20 Az egri püspökséget Szent István király alapította. 1009-ben már létezett. Területe a legnagyobb volt a magyarországi püspökségek közül. Az első időszakban Heves, Külső-Szolnok, Borsod, Abaujvár, Zemplén, Ung, Ugocsa, Szabolcs, Bereg és Zaránd megyéket foglalta magába. Később pedig Sáros, Szatmár, Kraszna, Torna, Máramaros vármegyék és a Jászság is hozzá tartozott. A váradi püspökség alapítása előtt a bihari részek is Egerhez tartoztak. Még a 11. században felépült a Szt. János evangélista tiszteletére szentelt püspöki székesegyház is az egri vár területén, amelyet a középkor folyamán többször átépítettek. A Buda elestével közelre került török fenyegetés miatt 1542-ben Perényi Péter országos főkapitány megszállta az egri várat és saját tulajdonába vette. Később királyi birtok lett, de a püspöki jövedelmeket továbbra is a várra kellett fordítani. Eger igazi urai a királyi várkapitányok lettek, akik többnyire a protestantizmushoz húztak. 1566-ban Mágóchy Gáspár eltávolította a várból a káptalant és a székesegyházat átalakíttatta. Így a püspök és a káptalan székhelye Kassára került át. Ez maradt a helyzet 1596 után is, amikor Eger oszmán kézre került, csupán a káptalan tartózkodott 1613 és 1649 között Jászón. Kassán alapított Kisdy Benedek püspök (1648–1660) filozófiai és teológiai karral is rendelkező jezsuita kollégiumot, valamint szemináriumot. Eger 1687-ben szabadult fel a török uralom alól, de csak Telekessy István püspök (1699–1715), Rákóczi Ferenc szabadságharcának egyik aktív támogatója tette ismét székhelyévé.
- 21 saeculum, -i (n) – korszak, emberöltő, nemzedék, évszázad. Ebben a szöveggörnyezetben is: „a felsőbb seculumba” a régebbi korokban, régebbi évszázadokban értendő.
- 22 A település nevét 1296-ban említik először, Dobos határjárása alkalmával. Ekkor Karász Sándor bán fiainak a birtoka. 1330-ban már két Madáról beszélnek: Nagymadáról és Miklósmadáról. 1382-ben Szatmár vármegyéhez tartozott. 1386-ban a Madai család egyik ága kihalt. 1454-ben a leleszi országos levéltár egyik oklevele „Kis-” és „Nagy-Mada” néven említi. 1772-ben birtokosai voltak: Patay Sámuel, Pogány László, Bay István, Bersenyi József, Nyiczky Ferenc, a Vay család, Szabó Pál, Járay János, Bégányi György, Apagyí Sámuel, Nagy Péter, Gróf Haller Sándorné, Hunyadi és Péchy családok. A XIX. század első felében a Bay, Uray, Somossy, Bernáth, Berzsenyi, Szemere, Szabó, Hunyady, Jármay, Csébi Pogány, Báji Patay és Péchy családoknak volt itt birtoka. Közéleti szereplésével és műveltségével tűnt ki az ekkori nemesi családok közül a Báji Patay család, ezen belül is Patay István, aki 1830-ban Szabolcs vármegye alispánja, majd Szabolcs vármegye követte lett. www.nyirmada.hu 2014. június.
- 23 A Maday család (Kis-Madai) egykor a Szatmár megyében fekvő Kis-Madát birtokolta, melynek tőszomszédja Nagy-Mada már Szabolcs megyében van. E család kihalt. Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal, VII. kötet, Budapest, 1860.

culino Seficiált.²⁴ Az utolsó seficius volt Madai Pál, annak leánya volt Mdai Zsófia, ez férjhez ment Karna²⁵ Lajoshoz, Karna Lajos fia lett Karna Boldizsár, ennek leánya lett Karna Borbála, ezt a Karna Borbálát vette el Bay Mihály.²⁶ Ez a Bay Mihály az, a ki a revolutios időkben Nógrád Vármegyéből erre a földre szakadott. Vannak több familiák is kik in secu femineo²⁷ a Madai familiából jöttek; úgy mint Kertsi Bekény Elek és Kis kereki²⁸ familiák. Ezek között volt azon Seficiált Kereki, a ki az alább meg ezen Jó Bay Istvánnal²⁹ perelt passive Mada iránt H. Esterházival, a ki itten valamely Nyári successiót³⁰ keresett, de végre meg egyeztek, és az egyezésre concessus³¹ is hoztak. A felsőbb punktumban³² meg irt Bay Mihálynak Karna Borbálától lett egy fia, Bay István ennek a felesége volt Rádi Zsúzsánna, Rádi Péternek egyetlen leánya aki volt előbb Tormásiné³³, s özvegy korában vette el néhai Bay István. Ezen Bay István nagy ember volt abban az időben, ő volt ezen a földön a Bay familiának fundatora.³⁴ Szabolcs vármegyének sok ideig vice ispán³⁵ja volt. Meg tetszenék ez azon processusból³⁶ melyet néhai Ráday József, Hunyadi János és Zsigmond ellen et praetense praetense pignore^{37, 38} Kezesians a Madai és Varsányi jöszágra nézve 1775ben kezdett, és amely nállam is expediálva³⁹

24 Férfi ágon magva szakadt a család ezen ágának.

25 A név valószínűleg el van írva. Helyesen: Korna. A család vezetékneve.

26 Bay Mihály a már említett Bay Ignác fia. 1570-ben ment Nyirmadára Nógrád megyéből.

27 értsd: Leány ágon.

28 Kereky család: Már a XV. században élnek Kerekyek Békés megyében. 1552-ben Biharban Kiskereki település birtokosa Kereky László, János és Péter. Nagykerekit Kereky Ferenc birtokolja. Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal, VI. kötet, Budapest, 1860. 214. o. Kiskereki Árpád-kori település, a mai Románia területén a Partiumban fekszik Bihar megyében. Nagykereki szintén Árpád-kori község, mely ma Hajdú-Bihar megyében található, Észak-Alföldön.

29 Bay Mihály és Korna Borbála fia.

30 successio, -onis – más helyére való belépés, következés hivatalban, örökségben, jogutódlás (latin)

31 megegyezés

32 értsd: felsőbb pontban

33 A név pontatlan. Fornossyné volt korábban, s 1632-ben jutott özvegyiségre.

34 fundator, -oris – alapító (latin)

35 viceispán – alispán

36 processus, -us (m) – eljárás (latin)

37 praetendo – igényt tart, jogot formál valamire (latin)

38 pignus, pignoris (n) – zálog

39 értsd: Le van tisztázva.

van sub autentico.⁴⁰ Ezen most említett Bay Istvánnak gyermekei ezek voltak Rádi Zsuzsánnától. 1ső Bay Anna, ki lett Szénás Péterné; ennek leánya Szénás Borbála lett elsőben Marin⁴¹ Pálné, Marin Páltól lett egy leánya Éva, e lett Orosz Farkasné. Az említett Szénás Borbála másodszor ment férjhez Tsetkovits Mihályhoz, ettől lett egy fia Tsetkovits Imre. Meg kell jegyezni, hogy ezen Bay Annának minden maradéka Sefficiált⁴², mert a Marin successorok is Tsetkovits Imre is minden magnélkül megholtak. A Tsetkovits Sefectusával⁴³ a jüssomat én a királyi táblán kezeslem Patai uraméktől, s felét ex Subio Lity eventa Transactio⁴⁴ mellett ki is bocsátották. A Marin Éva Sefectusán pedig successionalis⁴⁵ jussaimat ez előtti esztendővel incamináltam a Debreceni Districtális⁴⁶ táblán, mely pörben az *etctoratus*⁴⁷ Stabilisaltatoán, minden órán meg is nyertem volna, de az Isten a francia nemzetet rábocsátván országunkra, minden törvénykezés félbe szakadt, s mi lesz a hazának sorsa csak a Mindenható Isten tudja vala. 2. Bay Mihály⁴⁸ ez in secu mansetino Seficiált. Ez notarius⁴⁹ volt, a mennyiben post Generalem amnestián is meg maradt Tököli Imre⁵⁰ mellett, de a fia István és az unokája Mihály, Andrásnak fia, akkori Palatinus Pálffy Miklós⁵¹ ő Nagyságától nova Donatiót⁵² kértek néhai attyok jószágára félvén a fiscus Impetitiojától,⁵³ és magjokat fure (?) statuáltatták is. A Donatio van Conferalva⁵⁴ Istvánnak, Mihálynak és

40 Hitelesen le van tisztázva.

41 Marin család (karánsebesi): Karánsebesi Marin Péter és atyafiai Marin Péter, István és Pál 1668-ban I. Lipót királytól (ur. 1657–1705) nyertek címeres levelet. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal VII. kötet, Budapest, 1860.

42 Magva szakadt a család ezen ágának.

43 értsd: leszármazottjával

44 transactio, onis (f) – közvetítés, peregyezés (latin)

45 successio, -onis (f) – utódlás, öröklés, örökösödés

46 districtus, districtus (m) – közigazgatási kerület, város környéke (latin)

47 testület (?)

48 Bay Mihály Thököly híve, munkácsi várkapitány.

49 jegyző, közjegyző, hivatalnok (latin)

50 Thököly Imre (1657–1705) kuruc hadvezér, felső-magyarországi fejedelem 1682–85. között. Zrínyi Ilona hitvese.

51 Pálffy Miklós (1657–1732) Magyarország nádora.

52 Szó szerint „új adomány”, de ebben a szöveggörnyezetben annyit jelent, hogy néhai atyjuk birtok bírhatását megerősítették jogi úton.

53 impeditio, -onis (f) – akadályozás (latin) Ebben a szöveggörnyezetben: „félvén a fiscus impetitiojától” értsd.: A kincstár által teremtett gátló körülményektől tartván.

54 Az adomány tulajdonítva van valaki részére.

Évának, de hibásan van, mert Eva nevű leánya Bay Mihálynak nem is volt, mint az 1715-iki Originalis osztályából gyermekeinek megtetszik. Ezen két Donatarius⁵⁵ férfia is in Sexu masculino adott, azon ujabban felkért jószág ismét impetratio⁵⁶ alá esett. Ez a jószág áll Nagy Madán⁵⁷ egy curiából két telekből kis Varsányban⁵⁸ 6 telekből, puszt Doboson⁵⁹ 2 telekből Surányban⁶⁰ Ts Bereg vármegyében⁶¹ egy curiából s egnéhány telekből, Én eziránt folyamodtam volt, ezen folyó esztendőben Febrúár hó 1ső napján a felséges udvarhoz, és mind, causerum Regalium Sciector⁶² mind pedig a felséges Kamara jó opiniót⁶³ adott mellettem, de ezen jelenlevő franczia háború miatt a dolog meg akatt. Mi lész belőle az Isten tudja, ha én ezen Impetratiot⁶⁴ végre nem vihetem a ma-

55 megajándékozott személy

56 impetratio, -onis – elnyerés

57 1330-ban két Madáról beszélnek: Nagymadáról és Miklósmadáról. 1382-ben Szatmár vármegyéhez tartozott. (www.nyirmada.hu) 2014. június.

58 Kisvarsány község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

59 Pusztadobos: község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Egyike a megye, honfoglalás után legkorábban kialakult településeinek. A XVII. században birtokosai legnagyobb részben Bay István és Vay Péter.

60 Beregsurány; község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A települést 1911-ig Surányként említik. A Bay családhoz úgy kapcsolódik, hogy 1729-ben iktatták be Ludányi Bay Istvánt, Mihályt és Évát a surányi és más részekbe, valamint 1807-ben Bay Istvánt. A Bay család házasság révén telepedett meg Surányban, de családfőit már a XIV. században említik Bereg vármegye jeles képviselői között. Különösképpen Bay Mihály alispánt, aki Thököly Imrével elhagyta az országot, s vele együtt Ázsiában élt, javait azonban testvére András kapta meg. Thököly végrendeletében egy nemes udvart adományozott Bay Mihálynak, melyet tőle II. Rákóczi Ferenc váltott be, ebben az okmányban felsorolta Bay Mihálynak Zrínyi Ilonának és Thököly Imrének tett hű szolgálataival szerzett érdemeit.

61 A történelmi Bereg megye Magyarország egyik északkeleti megyéje volt. Bereg határát északról Galícia osztrák tartomány, északnyugatról Ung megye, délnyugatról Szabolcs, délről Szatmár, délkeletről Ugocsa, keletről pedig Máramaros megye adták. Bereg a magyar vármegyék közül viszonylag későn jött létre, a tatárjárás után az elpusztult Borsova megye területén szerveződött meg. Hosszú időn keresztül királyi vadászó terület volt, köszönhetően hatalmas erdősegeinek, melyekről a vidék nevét is kapta. Az erdőispánság vezetőjeként ispánt 1214-ben említeneek először, 1232-ben pedig a beregi királyi erdőuralom gondnokáról írnak. 1263-ban már comitatus, azaz megye, amit comes irányít. Sebestyén Zsolt: Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2010.

62 Helyesen: causerum regalium director – királyi jogügyek igazgatója a királyi tábla előtt indított perekben (<http://jesz.ajk.elte.hu/dobos15.html>) Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlatja az 1896-os első kódexig. 2014. aug.

63 vélemény

64 impetratio, -onis (f) – elnyerés, vívmány

radék legyen gondos reá mivel hozzá minden készen van. 3. Bay Ferencz ettől jönnek a Surányi Bay-ak a Patay⁶⁵ és Pogány⁶⁶ familiák a néhai Pogány László szuccessori 4szer Bay Erzsébet Budai Ferenczné, ettől jönnek a Budai,⁶⁷ Apagyi Marjai s több familiák. 5-ik Bay István, ennek fia volt Ádám,⁶⁸ kinek felesége volt Elek⁶⁹ Borbála, néhai Elek Lászlónak Szirmay Erzsébettől született leánya, Szirmay Erzsébet volt leánya Szirmay Györgynek Sardi, Veres Zsófiától. Leánya volt ezen Bay Istvánnak Éva Gyulai Jánosné, ettől jönnek némely Keresi, Mahranczai és Uszcai néven levő elaja-

65 Patay család (Báji): Szabolcs vármegyei eredetű régi család. Előnevét a Szabolcs megyei Báj helységről vette, melynek birtokosai voltak. A család többi ága Szatmár, Ugocsa, Pest, Bihar vármegyékben telepedett le. A több birtokot szerzett Patay Sámuel 1755-ben nádori adományt vitt az Ugocsa megyei Bekény helységi részbirtokára, felesége Szuhay Erzsébet volt. A tőlük ágazó családfán Patay I. József fia I. István (szül. 1779) Szabolcs vármegye első alispánja, országgyűlési követe volt. Felesége Ilosvay Poxlina. Gyermekeik közül II. István honvéd ezredes, s 1861-ben országgyűlési képviselő. A visszaemlékezésben volt említve a Pogány család, s a már említett Patay I. József fia, Pál Pogány Zsuzsát vette nőül. Patay I. István fia a honvéd ezredes II. István pedig második házasságában egy Kállay lányt, Kállay Terézt vette nőül. A Patay család Szatmár megyei birtokai Kis-Mada, Csáholly, Sándor, Kocsord, Györtelek. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IX. kötet, Budapest, 1862.

66 Zala megyei eredetű család. Első ősök a IV. Béla király idejében élt Herceg nevű enyerei nemes. Herceg fia volt Imre, Imrének András, neki Péter, Péternek István. Ezen István az, akit az okiratok először említenek Pogány melléknévvel, s aki 1379–1400 között élt. A család két századon át a Dunántúlon és egy ideig Horvátországban virágzott. A XVI. században vált ki egy ifjabb ág belőle, mely a máramarosi birtokokat kapta örökségül. Ez alkotta a tiszai ágat. A máramarosi vonal alapítója I. Menyhárt, akit 1550-ben említenek először okiratban. A XVI. századtól tehát leszármazásukban megkülönböztünk duna-melléki és tiszamelléki vonalat. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IX. kötet, Budapest, 1862.

67 Buday család: Első ősök Magyar Balázs, aki Mátyás király udvarnoka és tanácsosa volt. Élete során rosszakarói miatt Budán raboskodott, s ennek emlékére vette fel a Buday melléknévet. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, II. kötet, Budapest, 1858.

68 Bay Ádám 1725 körül hunyt el. Hitvese Elek Borbála csináltatott egy úrasztali kancsót, melyet még használnak a pusztadobosi református gyülekezetben. www.geni.com 2014. július.

69 Elek család (pazonyi): Szabolcs megyei család. Közülük Elek Mihály Szabolcs vármegye főszolgabírója 1838-ban, 1844-ben másodalispánja. Elek Ferenc 1844-ben magyar királyi testőr, a forradalomban őrnagy és alezredes. Szabolcs megyében Dögén is volt birtokuk, Borsod megyében Domaházán, Ugocsa megyében Elek Zsigmond Verbőcön birtokos. Az Elek családnak Zemplén megyében is voltak birtokaik. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IV. kötet, Budapest, 1853.

sodott nemes emberek, mind ezek kitetszenek a *divisione*⁷⁰ anni 1710 peres mandatum Rákóczi *istituta*. Az ötödik punctumban⁷¹ említett Bay István fíjának Ádámnak fíja ezek voltak, István⁷² az én édes Atyám, László, Aki Seficiált, Borbála Csányi Istváné, Erzsébet Korda Mihályné, Éva Bégányiné,⁷³ Klára Bölönyiné⁷⁴ Bay Istvánnak az édes atyámnak édesanyám Nagy Eufrozina asszonytól született gyermekei, nekem pedig testvéreim ezek voltak, minek utána 1743ban megházasodott amint ezeket maga jegyzéseiből kiirtam. 1745-ben Maj. Született volt Bay László bátyám, aki volt nemes Szabolcs vármegyének fiskálisa.⁷⁵ Ennek felesége volt Ungvár megyéből⁷⁶ Cseppejből néhai Mokcsay Lászlóné asszony leánya Mokcsay Rozália, ez csakhamar megholt, maradott egy fia Bay Ignátz, aki most Boldván lakik Ts Borsod⁷⁷ vármegyében a felesége jószágában, a felesége Zaturecky kapitánynak leánya (volt Makcsay Rozália) akinek az édes anyja Szatmáry leány volt. Mokcsay Rozália pedig másodszor ment férjhez Vékey Lászlóhoz 1747-ben April 3 született Bay Ferencz⁷⁸ bátyám, ez *procator*⁷⁹ lévén a királyi táblán vette feleségül Rédéről Ts Heves megyéből⁸⁰ Bay Sámuel kapitány urnak árva leányát Ilonát. Ez a testvérünk

70 *divisio*, -onis (f) – beosztás, felosztás (latin)

71 pontban

72 Bay István (1722–1790.)

73 Bégányi család: Bereg megyei törzsökös család. E megyében van Kis- és Nagy-Bégány, ahonnan a család nevét és előnevét vette. Ezen kívül Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Zemplén megyében voltak birtokaik. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, II. kötet, Budapest. 1858.

74 Bölönyi család: Szabolcs vármegye nemesei sorában említi Fényes Geographiájában. Bihar vármegyében Bölönyi Menyhért táblabíró 1845-ben. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, II. kötet, Budapest

75 kincstárnok

76 Helyesen Ung vármegye: Közigazgatási terület a Magyar Királyság északkeleti, tiszta-jobbparti határvidékén. Északkeleten Galícia, délkeleten Bereg vármegye, délen Szabolcs vármegye, nyugaton és északnyugaton Zemplén vármegye határolta. (www.lexikon.katolikus.hu) 2014. júl.

77 Borsod vármegye: a történelmi Magyarország Gömör, Abaúj-Torna, Zemplén, Szabolcs, Hajdú és Heves vármegyék által határolt része. (www.lexikon.katolikus.hu) 2014. július.

78 Bay Ferenc (1746–1820)

79 ügyvéd, ügyész, jogi képviselő (latin)

80 Közigazgatási terület Magyarországon 1950-ig, a Tisza középső szakaszának mindkét partján, a Mátraalján. – északon Nógrád és Borsod, keleten Borsod és Hajdú, délen Jász-Nagykun-Szolnok Ny-on Nógrád vármegye határolta. (www.lexikon.katolikus.hu) 2014. július.

köztünk legszerencsésebb ember volt. Úgyan és elsőbben második József Császár 1785-ben a Debreczeni Jistrictualis tábla assessorának⁸¹ kinevezte, ott lévén 3 esztendeig, ismétlette ugyan azon királyi felség, a Pesti felső királyi tábla assessorának és consiliáriusának,⁸² és még most is azon hivatalt viseli. Ennek vagnak 3 leány gyermeke /: fija pedig nincs, nem is lehet reményleni, mert már meg vénhedett feleségével együtt. Az első Iustina, azt vette el az ifju tekintetes Bárczay⁸³ Pál, ugyan csak Bárczay Pálnak javai Vay Susánnától született fia. A másik Francziska, ezt vette el fő Ispán és Referendárius⁸⁴ losonczy Gyürky István urnak egyetlen egy fia ifju Gyürky⁸⁵ Pál. A harmadik Borbála, ez ment Pázmándyhoz. Ezen testvérem birja a familiám Nógrád és Gömör

---

81 hivatali segéd, ülnök (latin) konziliárius

82 tanácsadó, tanácsos (hivatalnok) (latin)

83 Bárczay család: Egyike a régi nemesi családoknak. Ősi fészke Felső- és Alsó-Bárca helysége Abaúj megyében. Ez ma Szlovákiában található, s egykor önálló község volt, ma pedig már Kassa településrésze. A faluban a Bárczay családnak három kastélya van. Eredetét a család 1209-re teszi, amikor Ekron és Moyta nevű testvérek Alsó- és Felső-Bárcát, Haradicshátot, Perét és Surtót birtokolták Abaúj megyében. Ezen birtokokban leszármazottaik Illés, Henrik és Miklós IV. László által 1277-ben megerősítették. A család címerét Zsigmond királytól kapta 1424-ben. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, I. kötet, Budapest, 1857.

84 hivatali előadó (referendum – jelentéstétel) (latin)

85 Gyürky család (Losonci): Alapítója Gyürky István, aki feleségével Molnár Borbálával Losonc városában – mely város ma Szlovákiában található – gróf Forgách Ádámtól hűséges szolgálatai jutalmául kapott adományt, melyre királyi beleegyezést nyert, mely birtokba beiktatták 1634-ben mindkét ágra vonatkozólag. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IV. kötet, Budapest. 1853.

vármegyei⁸⁶ jószágát, úgy mint kis Hartyánt⁸⁷ és Almágyot⁸⁸ ezen jószágok iránt ha én éltembe nem végezhetek a maradék végezzen, mert azok még osztatlanak.

1752 született Bay Anna⁸⁹ néném, ő ment férjhez özvegy néhay Hunyadi János urhoz, de maga is özvegyen maradt, és özvegy-ségben élven van 4 árva gyermeke. – István ki vette el feleségül Gulácsy Lajos urnak leányát Máriát. – Ferencz Károly és József nőtlen ifjak.

1758ban 10hó 7én született Bay Erzsébet⁹⁰ néném ki is ment férjhez özvegy néhay Ilosvay⁹¹ László urhoz Fülöpös Daróczra.⁹² Ts nemes Szatmár megyébe, de ez is özvegyen maradt, mivel férje ezelőtt két esztendővéé megholt maga pedig megholt ezen folyó esztendő 9hó 20-ikán. Maradt négy gyermeke Iristina (?) gróf Földi Ádámné, Polixena, László és Sándor neveletlen árvák, kik édes anyjok halálával az én tutorságom⁹³ alá jöttek. 1760-

86 Gömör és Kis-Hont vármegye közigazgatási egység volt a Magyar Királyság területén. Gömör a Magyar Királyság egyik legrégebbi települése volt. Kis-Hont csak később 1786–1802 környékén csatlakozott hozzá. Innentől a vármegye neve Gömör és Kis-Hont. Területének egy része ma Magyarországhoz illetve Szlovákiához tartozik.

87 Kishartyán: A község már a középkorban fennállt. Azonban az 1548. évi adóösszeírásban teljesen elpusztult helységként van felvéve. 1562–63-ban a török hódoltságához tartozott, a szécsényi szandzsák községei között. A későbbi összeírásokból hiányzik. Az 1715–1720 évi összeírásban is csak 5 magyar háztartással szerepel. 1770-ben Horváth György volt a földesura. A XIX. század első felében Bay Ferenc birtoka volt, kinek halála után, 1820-ban özvegye, szül. Fáy Ilona, majd örököse, Gyürky Pál birtokába került. Később a báró Podmaniczky család is birtokos volt itt, majd Kandó Aladár volt nagyobb birtokosa és az övé volt a községhez tartozó Hadászó és Kókút pusztá, valamint a kókút-pusztai kúria is, melyet még báró Podmaniczky Mihály építtetett. www.kishartyan.hu 2014. aug.

88 Almágy: község, ma Szlovákia területén található.

89 Bay Anna (1752–1822)

90 Bay Erzsébet és Ilosvay László fiai voltak László és Sándor. Bay Erzsébet 1805-ben hunyt el. (www.geni.com)

91 Ilosvay család: Előnevét a Bereg megyei Ilosváról vette. A család ősei Árpád egyik törzsének tagjaiként érkeztek a Kárpát-medencébe. 1200 körül egyik ősük új adományt nyert, s öt fia öt különböző helységben Ilosván, Bilkén, Komlóson, Dolhán és Lipcsén egymással határos birtokokon letelepedve az Ilosvay, a Bilkéy, a Komlósy, a Dolhay és a Lipcsey családok alapítói lettek. Az Ilosvay család szerteágazott Bereg, Bihar, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa megyékben. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, V. kötet, Budapest.

92 Fülöpösdaróc: Község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A XII. század előtt keletkezett.

93 gyámság (latin)

ban született Bay Sándor⁹⁴ bátyám, ennek felesége volt, Csanádi Julianna⁹⁵ Okristliéntenant (???), s Hajdu város felső kapitány Csanády Sámuel urnak leánya, de két esztendeig sem élhettek együtt feleségével, a felesége gyermek ágyba gyermekével együtt meghalt s azóta mind eddig özvegységben él.⁹⁶ 1764-ben születtem én Bay István,⁹⁷ mivel az én életem folyásának tudása tulajdon maradékomat legközelebről illeté azt könyüt álásosan le fogom írni.

Meg kell jegyezni, hogy az édes anyám⁹⁸ megholt 1771-ik esztendőben 27 február élt az atyámmal 27 esztendőt 4 hónapot és 10 napot, amint ezt szegény atyám jegyzéseiből ki irtam. :/ E szerint tehát néhai szegény atyám 1783-ban in Augustusban halván meg, amint életében mondotta 68-ik esztendős korában. Világos hogy 55 esztendős korában maradott özvegyen, és majd 13 évig özvegykedett, és özvegységében adta mind a két leányát férjhez. Az édes atyám nagy tűzű és igen szép elméjű olvasgatni szerető, s különösen nagy Historicus és szép Judicumu ember volt, úgy, hogy ha az ifjusága beli revolutios idők miatt természetes nagy elmélyét pallérozhatta volna jobban is, minden Statusba nagy előmenetelű ember lett volna. Az ő hamvainak tisztelettel való emlegetésére szolgál az, hogy mind a 6 gyermekét becsülettel fel nevelte, taníttatta, s a lehető előmenetelnek kulcsait a kezökbe adta, utolsó esztendejében már minden gyermekétől elmaradván, szegén állapotra jutott, s mindig bánta, hogy az özvegysege nyomoruságra juttatván meg nem házasodott nyugodjanak meg hamvai az Urban.

Mada Se 12 x-ikén 1805.

Bay István

In eodem anno⁹⁹ 1805nek vége felé, megint egynéhány üress órát nyervén, így irom le az életem históriáját. Amint már feljebb említettem születtem 1764 évben 3 hó 9-ben, el maradtam a

94 Bay Sándor (1757–1833) Első felesége Csanády Julianna (1772–1795) Nyírmadán halt meg 23 éves korában. Második felesége Rapolti Nagy Erzsébet (1797–1862), akivel esküvője 1819. február 14-én volt Nyírmadán. Rapolti Nagy Erzsébet sírköve a nyírmadai Bay kriptá mellett található.

95 Csanády Julianna (1772–1795).

96 Bay Sándor később újra megnősült, s feleségül vette Rapolti Nagy Erzsébetet (1797–1862).

97 Bay István (1764. március 9–1820. február 12.).

98 Nagy Eufrozina (kb. 1729–1771).

99 in eodem anno – ugyanabban az évben (latin)

néhai édes anyámtól életemnek hetedik esztendejében, az édes atyámtól életemnek 19-ik esztendeje elején. Nehai szegén édes anyám halála után 1771-ben kezdettem tanulni, a Madai¹⁰⁰ reformáta iskolában 1772-ben a Pünköszt után küldtettem a Sáros-Pataki református Collégiumban,¹⁰¹ és ottan tanultam 1781-esztendeig jelesen, Julius holnapnak közepéig. 1781-nek vége felé Karácsony tájban küldtettem patraciára néhai Bónizs László urhoz aki akkor Ns Szabolcs vármegyének főszolgabirája vala. De ezen urnál kevés mód lévén a tanulásban 1782-ben szüret előtt mentem patratiára¹⁰² néhai Ts Jakáy János urhoz, aki akkor Ns Beregk Vármegyének fő nótáriussa volt. Ez a néhai ur abban az időben igen tanult ember volt, s mivel sok tudományokban jártas bölcs, e mellett szelid szép társalkodásu és hivatalában szorgalmatos, nőtlen de már idős férfiú volt, nagy becsületi volt az országnak Tisza körül fekvő helyein. Ennek a néhai jó urnak köszönhetem én Isten után minden előmenete-

100 Nyirmada: város Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A település nevét 1296-ban említik először, Dobos határjárása alkalmával. Ekkor Karász Sándor bán fiainak a birtoka. 1330-ban már két Madáról beszélnek: Nagymadáról és Miklósmadáról. 1382-ben Szatmár vármegyéhez tartozott. 1386-ban a Madai család egyik ága kihalt. 1454-ben a leleszi országos levéltár egyik oklevele „Kis- és „Nagy-Mada” néven említi. 1772-ben birtokosai voltak: Patay Sámuel, Pogány László, Bay István, Bersenyi József, Nyiczky Ferenc, a Vay család, Szabó Pál, Járay János, Bégányi György, Apagyi Sámuel, Nagy Péter, Gróf Haller, Bernáth, Berzsényi, Szemere, Szabó, Hunyady, Jármy, Csébi Pogány, Báji Patay és Péchy családoknak volt itt birtoka. Közéleti szereplésével és műveltségével tűnt ki az ekkori nemesi családok közül a Báji Patay család, ezen belül is Patay István, aki 1830-ban Szabolcs vármegye alispánja, majd Szabolcs vármegye követe lett. www.nyirma-da.hu 2014. június

101 Sárospataki Református Kollégium: A pataki Kollégium történetének kezdeti szakaszában kiemelkedő az iskola alapításakor – 1531 – mecénási szerepet játszó Perényi Péternek, s a későbbiekben I. Rákóczi Györgynek és feleségének Lorántffy Zsuzsannának a bőkezűsége. Az ellenreformáció alatt gályarabságra ítélt protestánsok közül 22-en Patakon végezték tanulmányaikat. A Kollégium a 1671-ben bujdosásra kényszerült a rekatolizáció miatt, katonai erőszaknak kitéve, de nem szűnt meg. 1703-tól ismét Patakon folytatta működését. Az iskolában a teológia oktatás mellett a bölcsészet és a jog, később a pedagógia és a gyakorlati képzés kapott hangsúlyt. (www.patakarchiv.hu) 2014. 03. 21.

102 Helyesen patvaria, ami a régi szóhasználat szerint az a gyakorlati idő, amit a jogvégzett egyének (patvaristák – joggyakornokok) 1848 előtt valamely praktizáló ügyvédnél voltak kötelesek kitölteni. (www.kislexikon.hu) Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

letem fundamentomát¹⁰³, akinek is keze alatt többet hét esztendőnél, nagyobb részint mint vármegye, Cancellistája¹⁰⁴ szép előmenetellel s tapasztalással eltöltvén, onnan mentem Pestre, akkori Procator most pedig konziliárius¹⁰⁵ Bay Ferencz bátyám mellé, és egyszersmind Juratusi¹⁰⁶ hivatalt viseltem esztendőig és egynéhány holnapig a Ts Királyi tábla mellett. De 1785-nek vége felé az akkori fejedelem II-ik József császár, el bontván az országnak régi szisztémáját, s a királyi táblától is eltiltván a Juratusokat, és sok egyéb számtalan változtatásokat hozván be az országba, s a többek között azt rendelvén, hogy minden dolgok az országban német nyelven folyanak.¹⁰⁷ 1786-ban elmentem én is Bécsbe, a német nyelv tanulása végett, és valamivel többet egy esztendőnél rész szerint Bécsben, rész szerint Pozsonyban eltöltvén, a német nyelv tanulásába az Isten segédelmével annyira mentem azon idő alatt, hogy beszélhettem, s német conceptusokat¹⁰⁸ is kevés hibával tehettem.

1787-ben ugyanazon második József császár a Vármegyékbe folyani szokott pörökre nézve a Vice Ispányok¹⁰⁹ Szolga bírák¹¹⁰

103 fundamentum, - i – alap, alapot, megalapozás (latin)

104 cancellista (latin elemekből) – írnok, irodai alkalmazott

105 konziliárius (latin) – tanácsos (rang)

106 jurátus (latin) – joggyakornok, ügyvédbojtár

107 II. József nyelvrendelete: 1784-ben kiadott nyelvrendelete a kormányzásban a latin helyett a németet nyilvánította hivatalos nyelvvé, valamint kötelezővé tette a német nyelvtudást a hivatalnoki állások betöltéséhez. A konzervatív magyar tábor rögtön tiltakozott a rendelkezés ellen. A jozefinista értelmiség viszont (Pálóczi Horváth Ádám, Kazinczy Ferenc) helyben hagyta a javaslatot. Érzelmileg mindenképpen ösztönzőleg hatott a magyar nyelv-újítási programra, mivel sürgette a korszerű, a hivatalos nyelv szerepét is betölteni képes magyar nyelv kialakítását. II. József halála előtt visszavonta a rendeletét. Ezek után megindult az országgyűlésen és az oktatásban a magyar nyelv előretörése. A felvilágosodás beszívargó eszméinek hatására a korszerű művelődés nyelve a francia és a német lett. (www.mek.oszk.hu) 2014. III. 24.

108 conceptus (latin) – első fogalmazvány, vázlat. Itt fogalmazvány értelemben használjuk. Az író nyelvi gyakorlatára értendő.

109 viceispán- alispán

110 szolgabíró: a királyi szerviensek s a közéjük állt kis vagyonú nemesek választott bírója. A XIII. században kialakuló nemesi vármegye önkormányzatának vezetője. A XVIII. században a járásokon belül kerületek alakultak. (1-1 járás, 2-3 kerületre oszlott) A járás élén főszolgabíró (iudex nobilium), a kerületek élén alszolgabíró (viceiudium) állt. (www.lexikon.katolikus.hu) 2014. III. 24.

és a Sedia¹¹¹ helyett, úgy nevezett iudicium¹¹² Subalternusokat¹¹³ rendelvén, én is Ts Ns Szabolcs vármegyébe azon Judicium mellé in eodem anno¹¹⁴ 1787 7hó di 1200 Forint fizetéssel actuáriussé¹¹⁵ tétettetem, ugyan azon Fejedelem¹¹⁶ általl, 1788-ban 8hó die 26 külön válván Bay Sándor bátyámtól, hozzá fogtam a gazdaság folytatásához. De mivel semminemű gazdasághoz szükséges eszközeim és ingó javaim nem voltak: mivel ami kevés az atyámról maradt, míg együtt masutt tanultam, rész szerint elfogyott, rész szerint elpusztult: s nem volt egyéb azon igen csekély portionál¹¹⁷ mely a néhau édes atyámról maradt, és a melynek esztendőként való árendája¹¹⁸ 30 forint volt; mindent ami van magam építettem és szerezgettem, nagy éjjeli nappali gondossággal és fáradsággal jó Istenem segedelmével és megáldásával. 1789-ben tetettetem ugyan azon Subalternum Iudicium¹¹⁹ mellett Referens Assessorá¹²⁰ 25 esztendős koromban 300 forint fizetéssel és azon hivatalt viseltem 1790-ik esztendőnek azon részéig, míg József császár meghalván, minden-féle rendelkezései füstbe mentek, a Iudicium subalterumokat is az ország rendjei min-

111 értsd: sedria (latin) megyei törvényszék, amelyet a fő- és az alispán a négy szolgabíróval és több tekintélyesebb nemessel együtt tartott.

112 iuditium – ítélet, ítélő ; subalternus – alárendelt, nem önálló (latin)

113 II. József 1787-ben vezette be új jogszolgáltatási rendjét az ún. Novus Ordo-t. Az uralkodó reformintézkedései nemcsak a vármegyei közigazgatás, hanem a bíraskodás területére is kiterjedtek. 1785. szeptember 25. és december 12. között kiadott rendeleteivel (Novus Ordo Judiciarius) átszervezte az igazságszolgáltatás intézményrendszerét. Megszüntette az alispáni és a főszolgabírói ítélőszéket, majd 1787. április 2-án kelt intézkedésével (Sanctio Criminalis Josephina) megvonta az úriszékektől a büntető hatalmat. Az új bíraskodási eljárásban a nemesek és nem nemesek egyforma elbírálás alá estek. Szervezetileg a következőképpen alakult át az igazságszolgáltatás: az ország új közigazgatási-területi beosztásának megfelelően 38 elsőfokú bíróságot (Judicium Subalternum) szerveztek. Ezek átvették az addigi vármegyei sedriák (vármegyei bíróság) és úriszékek büntető joghatóságát. A Judicium Subalternusok alsó fokú bíróságok voltak, melyek részben szűkített hatáskörű városi, mezővárosi és úriszéki ítéletek fellebbezési fórumaként szerepeltek, részben elsőfokú bíróságként, ahonnan a királyi táblára vezetett tovább az út. Az új rendszer 1787 szeptemberétől 1790 áprilisáig működött.

114 értsd: ugyanabban az évben (latin)

115 actuarius,ii (m) – jegyző (latin)

116 ti. II. József (1780–1790)

117 portio, -onis (f) – rész, adag (latin)

118 árenda – haszonbér, bérlet, bérösszeg (latin, népies)

119 elsőfokú bíróság

120 referens – előadó (hivatalban) (lat.) ; asszessor – ülnök (A bíróság munkájában részt vevő nem jogász szakértő.)

denütt cassulták¹²¹ és a helyi szisztéma helyre állított; ekkor én is haza jöttem szegény gazdaságom folytatására, s a mindjárt következő restoration¹²² hivatal nélkül maradtam,¹²³ melynek egyedül az volt az oka, hogy a statusok haragudtak az olyan személyekre, melyek József császár törvénytelen uralkodása alatt hivatalokat viseltek. Ez a fejedelem, tudnillik második József végzetlen sok ujjításokat tett az országban; s a német nyelvet a közönséges dolgok folyamatjába be hozta, a birtokosok földjeit felméréste, a hazákat numeráltatta,¹²⁴ és sok egyéb ujjításokat tett. Annyira hogyha még meg nem holt volna, már az ellene való párt ütés, ki ütötte volna magát. Az volt azon viszontagságokban az országnak legtöbb szerencséje, hogy ez a szerencsétlen fejedelem magát meg nem koronáztatta, Az országnak akkori viszontagságait, minthogy időben történtek le írnam, de tudom hogy le írják azt a historicusok, akiknek munkáiból a maradék jobban megtanulhatja.

1790-ben házassági célt tévém magam elibe, úgy csak azon esztendőben Juni 24 hoztam haza néhai feleségemet Ts Borbély Anna¹²⁵ asszonyt Bofról Ts Heves vármegyéből, ki volt leánya Ts Borbély Márton urnak feleségétől Ts Szolnoki Jármly Rebeka asszonytól – ki volt leánya Szolnoki néhai Jármly Gábor urnak, feleségétől Ts Pecky Katalin asszonytól.

1791-ben Mártius 22 lett egy leánykánk, kit is Juliana néven az Isten anya szentegyházába be avattunk.

1795ben Január 15 lett ismét egy fiunk, kit is Ferencznek kereszteltettünk, de ez 23ikán megholt. Lett még 1793-ban Aug 5 egy fiunk, kit is Lajosnak kereszteltettünk, de ez is kevés idő mulva megholt. 1798-ban Febr 20 lett ismét egy leánykánk, kit is Annának kereszteltettünk. Ezzel való gyermek ágyában meg bete-

121 cassatio – ítélet vagy határozat megsemmisítése felsőbb állami szerv által (latin elemekből)

122 Ebben a szövegekörnyezetben „tisztújítás” értelemben használjuk.

123 II. József halála után, miután rendelkezéseinek nagy részét visszavonta, új rendszernek kellett kiépülnie, mert a régít eltörölték. Bay Istvánt ez igen rosszul érintette, hiszen megfosztották hivatalaitól.

124 „Ezért 1784-ben elrendelte a népesség összeírását, tekintet nélkül rangra és rendre, míg az azelőtti népszámlálásokban csak az egyedül adóköteles nem-nemeseket vették fel. Együttal megszámozták a hazákat is. A legtöbb megye ellenállott. Nyitrában, Zágrábban és másutt katonai erőszakkal kellett végrehajtani a conscriptiót” (összeírást). (www.mek.oszk.hu 2014. április 15.)

125 Borbély Anna (1771–1798)

gedvén néhai feleségem Borbély Anna asszony, die 6 Maty eodem anno megholt.¹²⁶ Kinek is hamvait az Úr Isten nyúgasztalja meg. Éltem vele 6 esztendeig kilenc holnapig és 12 napokig. Ekkor tehát özvegyen maradván, sok ideig gondolkdoztam, s imádkoztam azon özvegyességben töltem e el hátra levő napjaimat, a vagy meg házasodjam; de csak ugyan az Úr Isten árváimra nézve a házasságra határozván meg sorsomat 1800-ban megházadsodtam, és anno eod 9 hó 15-én hoztam haza néhai kedves feleségemet Ts Bonis Katalin¹²⁷ asszonyt Károsról Tekintetes Abauj vármegyéből, ki volt leánya Ts Bónis Ferencz urnak feleségétől Ts Kolosi Borbála asszonytól.

1801-ben 7-hó 25-ikén lett egy leány magzatunk, kit is Borbála néven mutattunk be az Istennek.¹²⁸ 1803-ban Die 9 Mártý ismét reám bocsátotta az Úr Isten sujtoló veszélyét; akkor volt azon szerencsétlen napnak estélye, a midőn ezen második feleségem is néhai Ts Bónis Katalin asszony hét órákkor megholt kettős gyermek szülésbe, még pedig oly példásan, hogy az egyik gyermekét békeességben elszülte, s midőn a másikat is e világra hozta, abba a szempillantásba meg is holt.¹²⁹ Leány gyermek volt mindenik, egyik Máriának a másik Teréziának kereszteltetett; de egyik harmadnapra, a másik pedig 25 napra születések után megholtak. Nyugosztalja meg az Isten mind ezeknek, mind anyyoknak hamvaikat. Nehai szegény feleségem Bónis Katalin Istent félő, keresztény, jó erkölcsű, s igen szép személyű asszony volt. Ha ez élt volna messzebbre lehetett volna vinni a házi előmenetelt. De így tetszett a Jehovának, maga előtt tudva lévő okokból. Az ő hamvainak dicsérettel való emlegetésére szolgál a többek között az is, hogy mostoha gyermekeit is úgy szerette mint a magáét. E szerint én másodszor is özvegyeségre maradtam 39-ik esztendőm után, – mit rendelt az Úr Isten felöllem tovább, az még az ő által láthatatlan titkaiban vagyon. Úgy légyen azomban amint ő szent felségének tetszik.

126 Még a 27. életévének betöltése előtt.

127 Bónis Katalin (1776–1803)

128 A következő dátum, amit a visszaemlékezésben megemlíti az 1803. Azonban egy debreceni kiadású forrásgyűjteményben találkozhatunk a nevével 1801-ből. Rácó Istvánnak Debreceni deákok címmel jelent meg 1997-ben Debrecenben a forráskiadványa. Ebben a 144. oldalon a „Professzorok előterjesztése az alsóbb osztályokban való tanítás módjáról, 1801. augusztus 9.” címmel van egy három oldalas bejegyzés, amely végén a deputatio, vagyis küldöttség tagjai között ott van Bay István is.

129 Ő sem töltötte még be ekkor a 27. életévét.

1793-ban Mártiusban meg történt, hogy amidőn már le tettem arról, hogy valaha hivatalt viseljek, elő szollittottam ismét Ns Szabolcs Vmegyének Statusai által a mezei élettől, és első Vice szolga birónak¹³⁰ tétettem, és azon hivatalt két esztendeig és egy-néhány napig viseltem.

1. 1795-ben Restauratio lévén Ns Szabolcs Vármegyébe választattam első vice Notariusnak,¹³¹ és ezen terhes hivatalt viseltem usquae 3 ig Márt 1803 akkor ismét restauratio lévén ez fatum esett rajtam. Az Ord vice Ispán Szatmáry Király József ur lévén, minthogy ez az ur, nem Szabolcs hanem Borsod megyei volt, a Statusoknak nagy része véle meg elégedve nem volt, fő képpen azért, hogy Consiliárius¹³² Vay József urral igen titkos, s belső barátságban lévén, annak az urnak pedig sok rendbéli pörei lévén Ns

**Bay Istvánné Felsővályi Vincze
Mária**

Szabolcs vármegyében; igen ritka sőt talán ember se volt, kinek Vay József ellen igazság solgáltathatott volna a Szathmáry József és több cliensei rendkívül való pártfogása miatt; ámbár egyéb iránt Szatmáry Josef nagy activitasu hivatalában igen szorgalmatos, mindent dissimulálni¹³³ tudó igen politicus ember volt; A volt tehát a Status nagyobb részének akarata, hogy ordinárius¹³⁴ Vice Ispánnak¹³⁵ Ibranyi Farkas urat, mint külömben is vármegye béli hazafit, tanult és több hivatalokat viselt embert válasszák; második. Vice Ispánnak pedig engemet válasszanak. De a

130 viceszolgabíró – alszolgabíró

131 viconotarius – aljegyző

132 konziliárius – tanácsos

133 disszimuláció, disszimulál – alakoskodás, képmutatás, alakoskodik, titkolózik, elleplez (latin) Ebben a szöveggörnyezetben a „mindent dissimulálni tudó” azt jelentheti, hogy az illető igen diszkrét, mindent leplező politikus lehetett.

134 ordinárius (latin, régies) – 1. tanszékvezető egyetemi tanár; egyetemi nyilvános rendes tanár, 2. megyés püspök, 3. főorvos, rendelőorvos. Pontosan nem tudni, melyik tisztségbe tartozott Ibranyi Farkas, de mindenesetre az író is tanult emberként említi, tehát ezek közül valamelyik posztot viselte.

135 viceispán – alispán

fő Ispány báró Splényi Gábor, nagyon hozzá ragadván Szathmáry Józsefhez hivatalt azon az okon, hogy maga tapasztalatlan, idős és characterhoz képest szegény sorsu ember lévén többnyire mind hivatalát, mind political existenciáját a Szathmáry József segedel-mével vitte; erőszakosan, ez igen csufos módal véghezvitte azt, hogy Szatmáry Józsefet sokaknak kedvek ellen a Restauratioba¹³⁶ megmarasztotta; Ibrányi Farkast pedig a Vice Ispányi hivataltól igen csúfos történetek között ki rekesztette, reám pedig megbé-kélhetetlenül megneheztelt azért, mivel abba a vélekedésbe volt, mintha én is azoknak száma közül lettem volna, akik Ibrányi Farkast, az ő akarátja ellen választani akarták. Hibázott azom-ban jól megnem vizsgált vélekedésébe; mert igaz ugyan, hogy én Ibrányi Farkas urat is igen érdemes embernek tartottam, de még is semmi kettőjük között való villongásba bele nem avatkoztam. Ezt a vélekedést szerette az említette Fő ispánban kiváltképpen Osráth Lajos a vármegyének akkori Fő Nótáriussa;¹³⁷ ez én töllem mint ellső Vice Notariustól, a promotívját¹³⁸ féltvén, minthogy kü-lönben Communiter paraszt embernek tartatott, de különben is alattomban való, álnok és olyan ember volt, ki sem az Istennek, sem felebaráttjának, sőt talán a tulajdon háza népének is, igaz barátt nem volt, mindent véghez vitt az említett Fő Ispánynál, hogy engemet kedvetlenségbe hozhasson; el is érte a maga végét, mert az említett Fő Ispányt reám gerjesztvén, ez erőszakosan a statusok választása ellen, minden hivataltól kirekesztett, és hogy engemet ki hagyhasson, másnapra halasztotta a Restauratio folytatását, amidőn a Statusoknak nagy ellentmondása ellen is, egyetértvén Consilliárius Vay Józseffel és Szathmáry Józseffel akik azon Restauratio cenájának alattomba való commandiro-zói¹³⁹ voltak, csak ugyan minden hivataltól meg fosztott. Ennek a Fő Ispánynak aki különben katona és generalis, de egyéb iránt a hazai dolgokban járatlan, prime Informationis és indulatos ember volt, a törvénytelen erőszakoskodása, arra vitte a Szabolcs megyei statusoknak egy részét, hogy ellene a felséges uralkodó királytól

136 A tisztújítást értjük ez alatt.

137 főjegyző

138 Az író valószínűleg a „promoveál” szóra gondolt, ez ugyanis azt jelenti: előléptet, kinevez. Tehát az illető az előléptetését féltette.

139 kommandíroz (latin, német, régies) – vezényel, parancsol, parancsolgat, rendelkezik. Ebben a szövegkörnyezetben tehát ezalatt a tisztújítást titokban levezénylőket értjük.

királyi Commissiót¹⁴⁰ kértek, de kik voltak ezen Commissio kérésének eszközei, az a mai napig is világhosszra nem jött és csak gyanusságba maradt. Ez a Commissio két esztendeig dolgozott is, és amint közönségesen beszéltek a Fő Ispánnak sok rendetlen cselekedeteit ki is fejtegette; de közbe jövén a francia véres háború a szoros köznyűt állások úgy horták magokkal, hogy ezen Commissionális investigatio¹⁴¹ után is, az uralkodo Felségnek be vádolt feleknek vétkeit dissimulálni kellett. Ennek a Fő Ispánnak kormányzása alatt, aligha Szabolcs Vmegyének nem a legszerencsétlenebb Epochája¹⁴² volt, mert ez maga a hazai törvényekben járatlan, amellet katonai széllel teljes és despotiens ember lévén, a régi születésű embereket negligálta.¹⁴³ – 1806-diktól nem continálhatván ezen jegyzőkönyvet, ezen most folyó 1810-dik esztendőnek eleéig, minthogy semmi nagy változás nem esett az életem folyásában azonkívül mit ezen könyvnek túlsó oldalán megjegyeztem, most ismét üresebb óráim lévén kívánom ezeket megjegyezni. Meg esett a francia császárral a békesség a mult esztendőben 14-én 8ben mely nagy kárára lett az Austriai udvarnak,¹⁴⁴ azt a maradék a históriából is meg látja; azt jegyzem fel

140 komissió (latin) – megbízás, megbízásból való eljárás, bizottság

141 megbízáson alapuló kivizsgálás

142 epocha (görög) – időszak, korszak

143 negligál (latin) – elhanyagol, figyelmen kívül hagy, semmibe vesz, nem törődik vmivel, vkivel

144 Az 1810. esztendőt megelőző év az 1809. mely – mint ismeretes – a győri csata éve, a napóleoni háborúk egyetlen Magyarországon zajló ütköze-
te. A Habsburg Birodalom a megújuló franciaellenes koalíciók egy állandó alappillére volt, s a Birodalom 1793. óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan harcban állt Franciaországgal. A francia forradalom az új uralkodót, I. Ferencet arra a tanulásra intette, hogy a polgárosító intézkedések veszélyesek lehetnek, hiszen Franciaországban is azok okozták a forradalmat. A forradalom utáni napóleoni terjeszkedés megváltoztatta a Habsburgok politikai helyzetét, hiszen a sorozatos katonai vereségek mellett le kellett mondaniuk a Német-római Birodalomról és a német-római császári címről is. A háborúk sora Ausztriának rengeteg megaláztatást jelentett. A francia nemzeti hadsereg 1794. június 24-én Fleurus mellett döntő győzelmet aratott az osztrákok fölött. Két évvel később a sikeres észak-italiai francia előrenyomulás már a Habsburg Birodalom határait fenyegette. A kudarcokért azonban nem csak a hadkiegészítés lassúsága, a katonaság gyenge felkészültsége és felszereltsége, a hadszervezet és harcászat elavult módja, a vezetés olykori látványos hibái tehetők felelőssé. Az okok közt fel lehet sorolni a Monarchia szétfolyó szerkezetét, heterogenitását, egész politikai és társadalmi struktúráját, gazdasági teljesítőképességét. Az ismétlődő katonai összeomlás kényszerítője lehetett volna egy monarchikus korszerűsítő programnak, jó példa erre Poroszország esete. Károly főherceg, a kiváló hadvezér – a kortársak szerint Napoleon méltó ellenfele – kritikával —>

tehát csak, hogy ezután az egység után, a pengő pénznek szűk volta miatt, oly drágaság lett az országban, hogy egy rőf jóféle veres posztó 100 rézforint bank cédulán, egy pár jó féle ökör 1000 Forinton, egy pár csizma 16 R forinton, egy selyem kalap 25 R-forinton is ellment, de a szántás vetés oly becstelen volt, hogy egy köből búza 10 R forinton egy köből gabona 8 R forinton se ment el most is in Január hujus anni egy egy R forintos bancó céduláért többet négy garasnál nem adtak, azaz csak annyiban vették ell, mint amennyibe az előtt négy ezüst garast vettek egy körmőczi

illette azt, hogy Ausztria felkészületlenül sodródik újra és újra háborúba. Károly főherceg szorgalmazta a sürgős változtatásokat: hadügyireformot, az állam helyzetének stabilizálását. Terveiből időlegesen megvalósult néhány, de csak a katonai intézkedések maradtak tartósak. I. Ferenc konzervatív uralkodása elején gyakran összehívta a rendi országgyűlést. 1792-től a napóleoni háborúk végéig Magyarország hat, Erdélyben két alkalommal ülték össze. Magyarország osztozott a Birodalom sorsában és jelentős részt vállalt a háborús terhekben. Pénzügyi és katonai tekintetben ez egyaránt az összteher 1/3 részére tehető. A felemelt adók nagy részét a jobbágyok fizették, őket toborozták (fogták) életfogytiglani katonáskodásra, de a nemesség is hozott áldozatokat: felajánlotta önmaga adóztatását és az ország védelmében fegyvert fogott. Háromszor (1797., 1805., 1809.) hívták össze a nemesi felkelést, de csak egyszer kellett összemérniük erejüket a francia seregekkel. 1809-ben a győri csatában a gyengén felszerelt és elegendő gyakorlattal nem rendelkező magyar nemesek János főherceg seregével egyesülve és az ő parancsnoksága alatt vereséget szenvedtek Napoleon csapataitól. A magyar nemesség nagy része valójában úgy érezte, hogy az udvar szövetségese és a napóleoni Franciaország veszélyezteteti kiváltságait. Hiszen a forradalom nem csak a bécsi udvarra volt hatással, hanem a magyar rendi nacionalizmusra is. A kezdeti rokonszenv az események radikalizálódása után eltűnt, mert a nemesség nagy része az udvarral együtt szintén megrémült a polgárosodás őket veszélyeztethető hatásaitól, s ebben a kérdésben a Habsburgok oldalára került. Ehhez az 1809-es hadjárathoz kötődik egy esemény, Napóleon Bécs elfoglalása utáni schönbrunni kiáltványa, melyet főhadiszállásáról intézett a magyarokhoz. Ebben felszólította őket, hogy Rákos mezején összegyűlve válasszanak maguknak királyt, s kiáltásuk ki függetlenségüket a Habsburg Birodalommal szemben. Azonban a magyar nemesség nem tett lépést Napóleon felszólítására, mert nem érezték nemzeti függetlenedésüket biztos talapzatúnak, ha azt a francia befolyás által hozzák tető alá.

Történelem 1789-től 1914-ig, Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László, Reáltanoda Alapítvány, 2001.

Egyetemes Történeti Szövegyűjtemény 1789–1914. Szerk.: Diószegi István, Korona Kiadó, Budapest, 2001.

Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században – Szerk.: Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 25. o.

„Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809” Krisch András PhD-disszertációja, témavezető: dr. habil. Hahner Péter PhD, tan-székvezető egyetemi docens PTE, Újkortörténeti Tanszék

Polgárosodás és szabadság – Magyarország a XIX. században – Szerk.: Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 26–27. o.

aranyért pedig adtak 25 R-forintos bankó cédulát. Mi lesz ennek következése csak az Isten titkában van.

1812-ben Januáriusban, a hosszas özvegységet, s az aval együtt járó gazdaság pusztulását el unván, tetszett az Úr Istennek arra határozni engemet, hogy magamnak ismét segítő társat szerezzek, minthogy megmutatván az Úr Isten nékem Ts felső Vályi Vincze Mária¹⁴⁵ asszonyt, néhai Ts Veskácsi Budaházy Lajos urnak elmaradott özvegyét, ezt magamnak feleségül elvettem, akivel is az Úr Isten igen jó házassági étellel meg áldván, ettől született 1813-ban 7hó 4nap Mária leányom – azután pedig 1815-ben Aprilisnak 19-én Ferencz¹⁴⁶ fiam, kiket is az Úr Isten jó édes anyyokkal együtt számos esztendeig éltesen szerencsésen. –

Ezen házasságomban állítottam helyre a hosszas özvegység miatt meghanyatlott gazdaságunkat, építéseinket. Ezen házasságom alatt szerzettem vissza a Magyi kevés jószágot a szelescserei birtokot. Ebbe nyertem meg a Lipcsei pört. Úgyan ebbe nyertem meg a Bogdányi Successionális¹⁴⁷ pört is, melyik most az executiotól¹⁴⁸ függenek.

Ezen 1818-dik esztendőre nézve az a megjegyzésre méltó, hogy a múlt esztendőben,¹⁴⁹ a nagy szükség miatt igen sok ezer em-

145 Vincze Mária (1780–1847) A visszaemlékezés folytatójának, Bay Ferencnek édesanyja. Bay István harmadik felesége.

146 Bay Ferenc (1815–1901) A visszaemlékezés első felét író Bay István fia. Ő folytatja majd édesapja halála után a visszaemlékezést.

147 szukcesszív (latin) – 1. egymás után következés, egymásutániség, 2. utódlás, jogutódlás, örökösödés. Ebben a szöveggörnyezetben valószínűleg örökösödési perként értelmezhető.

148 egzékúció (latin) – végrehajtás, teljesítés, véghezvitel

149 Az indonéziai Tambora vulkán kitörése már 1815-től éreztette hatását világszerte. Az év nyarán hatalmas esőzések voltak, nyomukban áradások keletkeztek. 1816 az év, mely nyár nélküli esztendőként vonult be a történelembe, különösen Észak-Amerika keleti partvidéki államait, Kanada keleti területeit, valamint Nyugat-, Délnyugat-, illetve Közép-Európát érintette. A Kárpát-medencét a nyugat-európaihoz hasonló időjárási jelenségek sújtották. A gyakori esőzések és az azokat kísérő forgószelek tönkretették a szántóföldi termést és a szőlőket. 1816. március végén még havazott, ami után az olvadás árvizeket eredményezett. Drágult a gabona, éhínség tombolt. A Magyar Királyságban és az Erdélyi Fejedelemségben 1817. március–áprilisban több helyen éhínségről számoltak be a kortársak. Az élelmiszerhiány a legsúlyosabb Erdély belső területein volt. Az éhezők megsegítésére Erdélyben és sok más helyen jótékonyági társaságokat alapítottak. Az erdélyi nemesi családok élen jártak az inségben szenvedők megsegítésében. (<http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-04/Soos.pdf>) Soós István: „Nyár nélküli esztendő 1816-ban – A Tambora vulkán kitörésének következménye” c. cikke

ber éhen meghalván, s a gabonának ára váltó cédulába hetven Rforintra is fel menvén, ebbe az esztendőbe a gabonának ára 8 R Forintra is leszállott, melynek az oka volt főképpen, hogy már ebbe az esztendőbe egy frintos váltó céduláéer 20 nál többet ezüst pénzben nem adtak, amely miatt igen sok kereskedők és Capitálisták koldussá lettek. Ezen 1818-dik esztendőben Októbernek 1ső napján meghalálozott harmadik házasságomból született kedves Mária leányom, nekem és jó édes anyjának nagy szomorúságunkra, kit is az Úr Isten nyúgosztaljon meg.

Bay István

1820-ik esztendő Febrarius 20-án meghalt az édes atyám néhai Bay István úr, én Bay Ferencz ugyan azon évben Április 19-én lettem öt esztendős. 150 1821-dik nyáron a Madai iskolába járatott az édes anyám hat hétig, s ezen idő alatt tanított meg a Madai rector Szita József úr olvasni, – ugyan ezen évben az édes anyám a Debreczeni collégiumból hozatott egy Törő Dániel nevű elsőéves deákat mellém tanítónak, aki engemet két esztendeig a háznál tanított 1823-ban ősszel beküldött az édes anyám a Debreczeni fő iskolába tanulni, ugyan azon Törő Dániel instructorommal – azon oskolát melybebe osztottak, akkor tertiának, mostanában már 1ső gymnasiumnak hívják, ebben kezdettem a latin gramatikát tanulni – első kitűnő lettem az osztályomban.

Ezen esztendőben véllem igen emlékezetes dolog történt, nevezetesen igen óhajtottam a kettős torony egyikében levő nagy harangot látni, melyről hallottam, hogy Rákóczy Ferencz fejedelem ágyukból öntette, s emlékül ajándékozta Debreczennek, az instructorom megígérte, hogy felviszen a toronyba és megmutatja, de mindég halogatta én hozzá ahoz szokva, hogy az édes anyám előttem sohasem hazudott, s vagy meg nem ígért valamit, de ha megígérte azt okvetlen teljesítette is, – azért nem fékezhetvén tovább kíváncsiságonat Dráveczky László nevű tanuló társammal, a a napkelet felől való toronyba, mert a másiknak az ajtaja zárva volt, s mint hogy az állás melyről a templomot építették még fent állott s csak egyes deszkák voltak rajta keresztül rakva a tornyon levő kerek lyúkon kibujtunk, s a szál deszkán keresztül csúsztuk a

---

150 Bay Ferenc édesapjának harmadik házasságából született legkisebb fia volt. Bay István 51 éves volt, amikor Ferenc született, s rá öt évre meghalt, így fia nem tölthetett vele sok időt.

másik toronyban levő kerek lyukig ott be a toronyba és fel a nagy haranghoz. Miután meg néztük vissza is azon az uton jöttünk, amint az állásról a napkelet felőli toronyba vissza értünk, már teljes bátorságban híven magamat, sebessen kezdtem szaladni a grádicson, a lábom meg botlott, a grádicsról le estem egy csomó darabos téglára, fél óráig eszmélet nélkül hevertem s Drávetzky László ki szegény 1852-ben mint Bihar megyei főszolgabíró halt meg, két kofát hívott a piatzról azok vezettek be a Collégiumba Budaházy Zsigmond unoka testvéremhez, ki akkor mint 6-ik éves deák úgy nevezett kunyhóban lakott, a Collégium hátsó udvarán – onnan vitt haza az instructorom Palernos nevű híres katona orvos gyógyított kilenczed napra már oskolába mentem, két oldalbordám volt megtörve a hátgerinczemhez közel, mert éppen a hátamra estem – a törés össze forradása most is megérzik a hátamon.

1824-dik ősszel egy esztendei Debreczeni tanulás után az édes anyám a Pataki fő oskolába vitetett, mert Szabolcs Vármegye híres fő orvosa Józsa István¹⁵¹ úr látván, hogy az orrom mindég veress volt belőlről, azt állította, hogy nekem a Debreczeni viz árt, s azt javasolta, hogy folyóviz mellé vigyen az anyám tanulni, igaz is hogy Patakon többé ez a bajom nem volt. Patakon instructorom volt Varga János ur, aki már régóta Nagy-Kőrösi tanár s tudós társasági tag.

Három esztendeig tanultam Patakon, s mikor már a Poesisba vagyis az V-ik osztályba kerültem volna 13-dik éves koromban az édes anyám német nyelv tanulása végett Lótsére küldött oskolába, Paksy István nevű Zabolcs megyei Iurai (?) születés volt velem mint instructor (később mint Madai pap halt meg) Lótsén

---

151 Jósa István (1756–1839.) 1778-ban nyert orvosdoktori oklevelet, két évig Pesten belgyógyászati tanársegéd, majd megyei főorvos Békés vármegyében. 1787-ben Szabolcs vármegye főorvosi székébe hívták meg, ahol ötven évig dolgozott. Jósa István volt a nagyapja Jósa Andrásnak (1834–1918).

egy Stein Haus Lajos¹⁵² nevű derék kereskedő¹⁵³ urnak a házánál laktunk a piacon (úgy nevezett Ringen) esztendeig laktam ott, s oly jól megtanultam volt németül, hogy beszédem s kiejtésem után engemet a született szepességiektől megkülönböztetni nem lehetett. A következő 1828-dik esztendőben ősszel az édes anyám ismét Debreczenbe küldött tanulni, – az úgy nevezett Harminczados körbe (most Battyányi utcza) laktam Vecsey József atyámfiánál – ki unoka testvér volt az édes anyámmal. Ekkor már nem volt mellettem instructor, s ekkor kezdettem szorgalmasabban tanulni, – midőn magamra voltam hagyatva, – ez évben mindjárt mindjárt 2-ik következő évben pedig első lettem az osztályomban. Magamról tapasztaltam, hogy az instructorban sokszor csak egy kis zsarnokot kap a gyermek nyakára, s az ön állást és önmunkássági ösztönt az instructor miatt nem nyerheti meg, – egy fiu gyermekből pedig, aki idővel családfő lesz, nagy hiánya ha mindig a másra támaszkodásra szokik, s az ön állást, a magáról való gondoskodást és az önmunkásságot idejében meg nem szokja. –

1828-dik Ősztől 1834 év őszig 6 éven keresztül tanultam Debreczenben 1828-tól 1831-ig nagy cholera¹⁵⁴ idejéig Vetsey

152 Lócsén ma is áll az egykori Steinhausz ház. Az épület eredetileg a középkorban épült, majd a XVIII. században építették újjá, s a XIX. században klasszicista homlokzatot adtak neki. Érdekessége, hogy a homlokzata gótikus kapukeretet és részben kapualjat takar. A gótikus kapukeret oszlopainak homlokfalán, a boltváll felett sok festékréteg alatti, geometrikus díszítményt sejtető felület kutatására egy régész hívta fel a figyelmet. A klasszicista homlokzat építésénél a gótikus kapuoszlop egy részét elbontották. A bontás során a betűsor egy része elveszett. A csonkán megmaradt szöveg minuszkulás. Greschik Gyula: Minuszkulás vésetű kapuoszlop Lócsén – A szöveg megfejtése és kiegészítése, in.: Műemlékvédelem LV. évfolyam, 4. szám (Dr. Greschik Gyula Phd. okleveles mérnök, műegyetemi magántanár cikke.)

153 A Steinhausz család szépségi gyökerű régi familia. Vezetéknevükből és a leszármazottak foglalkozásából arra lehet következtetni, hogy eredetileg kőfaragó, kőműves mesterek voltak a család ősei. A Steinhausz szó is kőházat jelent. A visszaemlékezésben említett Steinhausz Lajos sikeres kereskedő volt. www.locseitemeto.eoldal.hu (Lócsei evangélikus műemléktemető.)

154 Erre az időszakra esett a nagy kolera járvány Magyarországon. A baktérium által terjesztett betegség a XIX. századig nem jelentkezett a kontinensen, pedig Indiában már időszámításunk előtt is jegyezték fel a kolerahoz hasonló tünetekkel járó kórt. 1829-ben Oroszországban kezdte fertőzni a lakosságot, majd az 1830-ban kirobbanó lengyel felkelés volt a nagy európai kolera járvány legfőbb elterjesztője. A magyar király I. Ferenc zárlatot rendelt el ugyan az északi magyar határon, de amikor azt egy rövid időre feloldották, hazánkat is elérte a gyilkos kór. A kolera járványban körülbelül fél millióan betegedtek meg, akiknek csaknem a fele életét veszítette – közöttük volt Kazinczy Ferenc, az ország nyelvújítója is. www.rubicon.hu

Jósef atyámfiánál laktam, examen előtt bennünket szét bocsájtottak – én egy kis inasommal szükségesebb ruhácskánkat összeszedve gyalog mentem ki Sámsonba¹⁵⁵ Budaházy Imre testvérbátámhoz, (ki az édes anyámnak első házasságából született egyetlen fia volt), onnan vitettett haza Madára gazdatisztünk Répássy Sámuel ur, mert az édes anyám egészsége változása miatt éppen a Bikszádi fürdőben¹⁵⁶ volt. 1834-ik ősszel a nagy cholera alatt rá szoktam a vadászatra, sok nyulat kacsát össze lőttem, s a vadászattal együtt járó fáradságot tapasztalásból olyannak tanáltam, ami edzi a fiatal embert, s a fiatal korban sok rossztól vissza tartja az embert. A fiatal ember ha elfárad jól alszik, mihelyt felébred ugorjon ki az ágyból és öltözzön, nincs a fiataloknak nagyobb mótelye, mint a serdülő korba az ágyban ébren való heverés, – egy okos apának idejekorán kell fiai lelkére kötni, hogy a boldog családi élet és ép férfiukor mulhatatlan feltétele, – hogy a nemi bünt és a nőnimmel idő előtt való társalkodást ki kerüljék. – Erre mondja a szent parancsolat, meglátogatom, az atyák álnokságait harmad és negyed íziglen – ellenben irgalmasságot cselekszem azokkal ezer íziglen kik az én parancsolatimat meg tartják. A mai romlott korban különösen szükséges, hogy maradékim ez intésemet figyelembe tartsák, – az atya felelős Isten előtt gyermekeiért – idején oktassa és tanítsa őket, hogy a rossztól őrizkedjenek – s magoknak csak a jóerkölcsökéből és jó tanulókból válasszanak barátokat, rosszakkal ne társalogjanak.

1831-ben Ősszel Debreczenben Csáthy Lajos – Károly és Ferencz testvéreknél a Sánta közbe (később Szép utcza, majd Teleky utcza) vettem szállást és kosztot. Ezekkel valódi testvéri egyetértésben éltem, a legkisebb Ferencz tanuló társam és egyik legkedvesebb barátom is volt.

1834-ben midőn oskolai bizonyítványomat ki kaptam a Professor urak éppen oskolai Törvényszéket tartottak, én be mentem hozzájuk, s hozzám való kegyességöket megköszönve tőlük elbúcsúztam – még most is jól esik rá emlékezmem, hogy székeikről mindnyájan felálltak s áldás kívánások közt a sessionális terem ajtajáig kikísértek.

---

155 Hajdúsámson: város Hajdú-Bihar megyében.

156 Bikszád: település a mai Románia területén, Szatmár megyében. A város kolostoráról és fürdőjéről nevezetes. A bikszádi gyógyvíz már a XVII. században is országos hírnévű volt. Gyógyfürdője a XIX. században épült ki, ami még inkább fellendítette a település látogatottságát. Ekkoriban már palackozva is árulták a vizet. (www.szatmarmegye.szatmar.ro) 2014. aug.

1834ben Szüret után Patvariára mentem Bihar megyei Tiszti főügyész Budaházy Antal ur mellé, de csak egy törvény folyamom voltam mellette, mert ország gyűlési követté választották, sem nem akartam Pozsonyba menni, mert egyrészt ott a megyei igazgatásba nem szerezhettem volna gyakorlatot másrészt a testvérbátyám Bay József ezen évben, midőn a Hegyaljai szüretéről haza felé jött az úton Vajdáska nevű faluban elhalt, s én a családi levéltárt vettem kezemhez, s egész télen azt olvastam, különösnek találom, hogy az atyám ezen jegyzőkönyve a József bátyám kezén volt, s ebből az utolsó év előtti úgy látom hiányzik, – sok kedvetlenséget csinált a bátyám az atyámnak, gyanitom róla lehetett a jegyzőkönyvben szó, szegény testvérem fiatal korában megromlott ember volt, szerencsétlen volt házasságában – mert mint magát fiatal éveiben elrontott ember nem is volt házasesetre való, 44-ik évében szabadult meg az élettől melyben ugysem volt már semmi gyönyörűsége. 1835-ben Májusban Erős Lajos akkori Szabolcs vármegyei első aljegyző urhoz mentem patvariára,¹⁵⁷ és egy évig és három holnapig mellette voltam. Gyűlések és törvényszékek alatt ő nékie dolgoztam, törvényszünet alatt pedig a testvérbátya Erős György úr mint szolgabíró mellett foglalkoztam. 1836-ban ősszel felmentem Pesstre Jurateriára, akkor mentem legelsőben Pándra¹⁵⁸ a testvérnéném Szilassy Lászlónéhoz¹⁵⁹ – a sógorom¹⁶⁰ aki egy áldott jó lelkű becsületes igaz magyar úri ember volt, megvallotta hogy eleinte idegenkedett tőlem, azt hívén hogy én is olyan különös természetű leszek mint József bátyám, de egy pár nap alatt úgy meg szeretett, hogy egy hétig el nem bocsájtott, s azután is törvényszünetek alatt mindig ki vitetett magához Pándra. – József bátyám mindig disputált¹⁶¹ vele – a fiatal embernek az idősök ellenébe ellenkező nézetét megmondja is, azt szerényen kell tennie, erőszakolni maga részére az igazságot s oly okokkal élni, melyek az idősebbnek bár hibás véleményét nevetségessé tennék nem szabad – mert ez a disputálhatnám öregbedig az emberben idővel, s ki álhatatlanná válik másokat nevetségessé tenni soha sem szabad, – mert bár akad aki ezt a scénát

157 patvaria – a gyakorlati idő, melyet a jogvégezett egyének (patvaristák) 1848 előtt valamely ügyvédnél kitölteni tartoztak. Most ügyvédjelölteknek nevezik. (www.mek.oszk.hu) 2014. július.

158 Pánd: község Pest megyében.

159 Szilassy Lászlóné, született Bay Julianna (1791–1852).

160 Szilassy László (1787–1846).

161 disputál – vitatkozik

megneveti, a sarcastiens embertől nagyobb részt fél, tőle elfordul, s magának sok ellenséget csinál, nisi utile est quod feceris vana est gloria.¹⁶² Be menvén Pándról Pestre Itélő mester Végh Ignác ur mellé fel eskettek – nem voltam ugyan ben a juraterián, hanem magam erszényén éltem, de azért 23 – perből készítettem számára kivonatot, amelyért szorgalmamat bizonyítványában ki is emelte. Gyermekeim oskolai bizonyítványomból. Erős Lajos és Végh Ignác urak bizonyítványaiból – erkölcsi magam viseletét meglátván – adja Isten igyekezzenek az én példámat követni.

Pesten elébb Csáthy Ferencz barátommal laktam egy szobában, – s majd törvényszünet alatt Szilassyné testvérem fiát Istvánt (kiról Fáy András¹⁶³ a pándi csudát írta) reá vettük, hogy tegyen ügyvédi vizsgát, – ő is be jött velünk Pestre lakni, s hárman laktunk egy szobában, – törvényszünet alatt kijártunk Pándra és ott tanultunk. 1837-ben ősszel a Censurát, Personalis Somszek Pongrácz ő excellenciája elnöklete alatt méltóságos Sombory Imre és Boronkay János királyi tábla birákból állott küldöttség előtt kitűnő osztályzattal letevén, az édes anyám kivánságára haza jöttem, s mint privát ügyvéd kezdettem a vármegyénél működni. –

1838-ik évben Május utolján Restauráció lévén Zabolcsban, gróf Teleky József¹⁶⁴ fő Ispán úr candidatioja¹⁶⁵ után én megyei tisztii alügyésznek 150 f évi fizetéssel elválasztattám, – s ezen hivatalt negyed fél évig viseltem, – a Kis Várdai járás volt ön állólag a kezem alatt, s ennek minden urbéri ügyeit és büntető pereit én vittem.

1841-ik év Augusztus 6-án ismét tisztválasztás lévén első aljegyzőnek választattam 300 rf évi fizetéssel, – a megyei korszakban én a Jegyzői hivatalt igen szépnek tartottam, ahol a fiatal ember magát legjobbba kitüntethette, az édes atyám is sokáig viselte ezen hivatalt, sőt a Szabolchi első aljegyzőség volt utolsó hivatalos állása, lefestve is úgy van, harmincz ötödik éves korában mint első aljegyző, kezében a jegyzői pennával.

Ezen 1841-ik évben gyermek korom óta (amikor Patakon egy év alatt háromszor voltam himlős) először, lettem beteg, amint

162 Eredetileg így hangzik: „Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.” (Phaedrus), vagyis: felesleges a kérdés, ha az, amit teszünk hasznos.

163 Fáy András (1786–1864) író, politikus, nemzetgazda. Alapítója a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak, mely 1840. január 11-én kezdte meg működését.

164 gróf Teleki József (1790–1855) a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, 1830. szabolcsi főispán (www.mek.oszk.hu)

165 kandidáció (latin, régies) – jelölés

tavasszal rám jött a forró epe láz, ötször adtak hánytatót, ötször recidiváltam,¹⁶⁶ végre Október hónapban vérhasba estem, ez három hétig gyötrött, s midőn abból kigázoltam, a hideg lelésem is elmaradt, – ezen időtől fogva örökösen érzek fájdalmat a mellemtől a hátamig, – mintha keresztül volnék szegezve, de már annyira megszoktam, hogy csak nap éjj egyenlőség körül esik terhemre, ami az arany eres emberekre különösen terhes időszak, – nékem pedig apám anyám szenvedett az arany érben, s a sok ülésnek hivatalnokoknál természetes kísérője különben is, ezen betegségem alatt egész éjjeleken át fëre beszéltem, s szegény édes anyám virrasztott mellettem.

1842-ik év Aprilis 19-én voltam betöltendő 27-ik évemet, – és ezt meg előzve ötnappal úgy mint Április 14-én váltottam jegyet Szilágyi Amália¹⁶⁷ kedves feleségemmel Jankán, s ugyan azonév Augustus 24-én véle meg is esküdtem – a feleségem 1824-ik év Július 24-én született, s így – egybekelésünk napján 18 éves és egy hónapos volt, csudálatos dolog – hogy bár ezen házasságom az édes anyám kedve szerint történt, még is sokáig nem volt velle meg elégedve amiatt, hogy az Ipamra (ki pedig az anyámmal unoka testvéri atyafiságban állott) meg haragudott, állítólag azért, hogy a feleségemnek mint egyetlen leánynak kiházásítására nem költött annyit, hogy az anyám igényeit kielégítette volna – de bár mennyit gondolkoztam elégedetlenségének ezen állított oka felől, mivel olyan okos asszonyról mint az édes anyám feltenni is nehéz, hogy az Ipam ellen való neheztelését akarta volna az én feleségemen megtorolni – végre azótai tapasztalásom nyomán azon véleményre jutottam, hogy a legritkább dolog, hogy az anyával együtt lakó fiu házasodik, s az édes anya kormánya alatti házhoz viszi lakni a feleségét, az öreg asszony megelégedjen a menyével, úgy hogy azt kell hinnem, miképen az olyan fiatal asszony sorsa, aki úgyszólván napára megyen férjhez, valódi martyrság. – Isten tudja hogyha valamelyik fiam holtom után a feleségem mellett lakva megházasodik – vajon a feleségem, hogy fog lakni a menyével, lehet hogy ha eszébe jut miként bánt ő vele az én édes anyám, s hogy milyen nehezen esett az ő nékie, talán méltányosabb s kimélőbb lesz a menyé iránt. 1843-ban nem álhatván tovább a feleségem szenvedését mert édes anya és feleség közt per osztó

166 recidivál, recidivázik – visszaesik ti. a betegségbe

167 Szilágyi Amália (1824–1862) Bay Ferenc első felesége, aki 38 éves korában hunyt el.

nem lehettem, arra határoztam magamat, hogy az édes anyám mellől másuvá tegyem lakásomat. Segítette ezen elhatározásomat az, hogy az ipam biztatott, hogy csak menjek el az anyámtól, ő bennünket segíteni fog, – de leginkább hatott reám az, hogy 1843-ik év November 24-én egy kis fiunk született, kit Ferencznek kereszteltettünk, szegény születése napján meg is holt, – az én fejem azon gondolattal lett tele, hogy a terhes asszonnyal való méltatlankodás, s annak bosszantása, igen kártékonyan hat a méhében levő magzatra, s hogy feleségemet s születendő más gyermekeimet jövőre megkímélhessem – megyebeli Gégény¹⁶⁸ helységében Porkaláb János akkori mezei pénztárnok halálával testvéreire szállott birtokot 400 p forintért évenként haszonbérbe kivettem, s 1844 év elején a feleségemmel együtt oda költöztem. 1843-ben s 44ben ország gyűlés volt – Zabolcsból Bónis Sámuel¹⁶⁹ és Erős Lajos fő jegyző választatván követekül, én mint első aljegyző a fő Jegyzői hivatal teendőit folytattam, 1844ben nyáron pedig Bónis Sámuel ur finánciális zavarjai miatt a követségről lemondani kényszerülvén – helyette én választattam meg ország gyűlési követül. Szeptember elején indultam utnak Pozsonyba, – mert midőn megválasztattam nem volt több pénzem 18 p forintnál, a feleségemet magába kellett hagynom. Gégénybe, mert arra,

168 Gégény: község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

169 Bónis Sámuel (1810–1879) országgyűlési képviselő. Bónis Sámuel szabolcsi alispán és báró Dániel Borbála fia. Tanulmányait Sárospatakon kezdte, majd később Bécsben folytatta. Jogot Patakon tanult, majd patvariára ment Komáromy Istvánhoz. Megismerkedik és levelezni kezd Jászay Pál történetíróval és Kazinczy Ferencsel. Az 1830. évi országgyűlésen mint jurátus vesz részt, s a következő évben letette az ügyvédi vizsgát. Az 1839/40-es országgyűlésen szabolcsi követ, s az ellenzékhez csatlakozik. Az 1843/44. és az 1847/48-as országgyűléseken is Szabolcs megye követeként vett részt. A tanácskozásokban élénken, aktívan vett részt, s az 1848-as törvények megalkotásában is nagy szerepe volt. 1848 decemberében Kossuth megbízta a Szent Korona elszállításával, amit saját kocsiján vitt át Budáról az akkor már felépült Lánchídon keresztül, harminc gránátos kíséretében. Ez a kocsis volt az első, ami az elkészült Lánchídon keresztül hajtott. A debreceni korszak alatt képviselő, államtitkár. Emellett Szabolcsban kormánybiztos a hadsereg mellett, majd Görgeyhez küldték, s vele tartott Világosig. A fegyverletétel után tíz hónapig bujdosott, majd elfogták és Pestre vitték. Először halálra ítélték, de kegyelmet kapott és tíz évet töltött az olmützi várbörtönben. Az 1861. évi és 1865. évi országgyűléseken a Határozati Párt, majd az abból alakult Balközép Párt tagja lett. 1869-ben visszavonult a politikai élettől. 1870-ben a legfőbb ítélőszék tanácselnöke lett. 1878. január 28-án Ferenc József császár a Szent István Rend lovagkeresztjével tüntette ki. (www.mek.oszk.hu) 2014. augusztus. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái c. művből.

hogy ketten Pozsonyban megélhessünk pénzem a 6 forint napi díjből ki nem telt volna a feleségem elkísért Miskolczig – nagyon nehezen esett néki az elválás, de némileg meg nyújtotta az ipamnak azon ígérete, hogy majd felhozza Pozsonyba, de bizony az ígéret teljesevése mind addig haladt, míg egyszer November 13-án az ország gyűlés eloszlott.

Pozsonyból lejövet a feleségemet az édes anyámmal Pándon Szilassyné testvéremnél tanáltam. Az édes anyámnak, a mi külön lakásunk alatti unalma, nekem és a feleségemnek az ipam ígéreteiben való csalatkozásunk, arra való gondoskodásra kezdett okot adni, hogy haza költözzünk Madára, miután az édes anyám is minket Gégénybe, mink is az édes anyámat Madán gyakrabban meglátogattuk, – mert az árenda is nagyon rosszul ment, első évben mindenünket elverte a jég – s a 400 pf árenda után 108 váltó forint volt az összes évi bevételünk, második évben pedig megkárosított a nagy árvíz – azonban 1845-ik év November 30-án midőn az úgy nevezett András napi Törvény folyamra reggel Gégényből Kálóba utaztam, a feleségem szerencsére egy fiu gyermeket szült, December 1én reggel már Kállóba volt értem az izenet, és sietve mentem Gégénybe s kis fiunkat István néven (minthogy az atyám és a nagyatyám is István volt) az Isten anyaszent egyházába a szent keresztség által be mutattunk, – a feleségem minden áron maga akarta szoptatni, – de mert az első gyermekünk születése napján meghalt, s temérdek sok tejét bürök¹⁷⁰ flastrommal oszlatták el, többé teje nem volt, többi gyermek ágyaiban, – nagy sokára midőn szegény kis fiam a tej nem léte miatt hiába szoptott, mert nem volt mit, s éhezett igen el soványodott, az édes anyám parancsából dajkát fogadtunk, úgy azután magához jött, de sokat betegeskedett, úgy hogy 18 hónapos kora előtt nem lehetett őt elválasztani. 1846-

170 Bürök vagy más néven foltos bürök (*Conium maculatum*) a zellerfélék családjába tartozó növényfaj. A kaporhoz hasonló de annál nagyobb termetű, ernyős virágzata fehér színű. Magassága 100-120 cm, de ettől akár magasabbra is nőhet. Fő hatóanyaga a koniin – mely a növény minden részében megtalálható – nagyon erős mérge. Hatására először az alsó végtagok bénulnak meg, majd felfelé haladva a légzőizmokat lebénítva fulladásos halálhoz vezet. Szókratész halálbüntetése is az ún. bürökpohár volt, s elsőként Platon írta le a bürök mérgezés tüneteit. A XV–XVI. században a köszvényre használták fájdalomcsillapítóként annak gyökerét, s az 1760-as évektől rákos daganatok kezelését is végezték bürökkel. Manapság gyógyászati célra már nem használják annak veszélyessége miatt, mert a hatásos és a már halálos dózisa nagyon közel van egymáshoz. (www.naturportal.hu) 2014. aug.

ik év elején Gégényből haza költöztünk Madára, a kis István fiamat pólyába én vettem a farkas bundámban, az édes anyám igen szerette őt mint kis unokáját, s attól fogva nem is volt többet a feleségemnek az édes anyámtól semmi kellemetlensége.

184(?) mikor a Diaeta¹⁷¹ végével a követségtől haza jöttem Deczember elején ismét Restauráció volt, két párt alakult a megyében – egyiket 1ső alispánnak Elek Mihályt 2-iknak Kállay Miklóst, a másik párt pedig 1ső al ispénnak Kállay Menyhértet¹⁷² 2-iknak Péchy Lászlót¹⁷³ jelölte ki, – én ki soha semmi-féle választási pártküzdelemben egy áldozattal sem vettem részt csak hallomásból tudtam meg hogy a fehér és veres tollas pártok nagy készüléteket tesznek – az is később jött tudomásomra, hogy az Elek Mihály pártja a fő ügyészi, Kállay Menyhért pártja pedig a fő jegyzői hivatalt akara vélem betölteni – amint a választás megkezdett, a Kállay Menyhért és Péchy pártja győzött. Elek Mihálynak mint volt al ispánnak a lakába estve a (...?) összegyűltek, s arra vetemedtek, hogy aláírási ívet nyitottak, hogy Kállay Menyhért alatt nem szolgálnak, – így akartak minden jóra való tisztviselőt elvonni a szolgálattól – hogy a Magistratus elleni appositio¹⁷⁴ annál könnyebben győzedelmeskedhessen. Három postát küldöttem érettem, s magok közzé az Elek Mihály nevében hívtak, midőn be léptem nagy éljenzéssel fogadtak és felszóllítottak, hogy irjam ivökre nevemet midőn kívánságomra alá írások célját elő adták, hozzájok csatlakozásomat kereken meg tagadtam s ki jelenttem, hogy nékem mindegy akárki legyen az al ispán, én a megyét akarom szolgálni, – azért hogy egy párt a cortesség¹⁷⁵ után megbukik, nem látom helyét, hogy a megye közönségét büntessük azzal, hogy magunkat a közszolgálattól elvonjuk. Erre Bónis Sámuel, – (ki mindég ellenségem volt különben is, duellumra¹⁷⁶ is háromszor pro-

171 diéta – országgyűlés

172 Kállay Menyhért (1795–1858) főszolgabíró, majd szabolcsi alispán 1844V47-ben, majd 1847–48-ban.

173 Péchy László (1803–1865) A Péchy család Sáros megye (közigazgatási egység volt a Magyar Királyság északi részében, ma Szlovákia területén található) régi előkelő családjainak egyike. Ezen család tagja, Péchy László szabolcsi másodalispán. Szintén nyírmadai illetőségű, ahogyan a Bay familia egy része is. Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IX. kötet, Budapest, 1862.

174 appozíció – hozzászólás, utólagos magyarázat. Ebben a szöveggörnyezetben a Kállay Menyhért ellen szövetkezők arányára érti, vagyis a hivatalnokkal szembeni ellenállás nagyságát.

175 kortesség, korteskedés – választási hadjárat, a képviselő jelöltek mellett agitáló, szavazókat toborzó politikai megbízott tevékenysége.

176 duellum (latin, régies) – párbaj

vokált) el kiáltotta, ki vele had huljon a fégesse' vélem illetlenül bántak, s őket mint valami fanaticusokat oda hagytam. Másnapig éjjel gondolkoztam, hogy ezen viszonyok között mily kellemetlen lehet majd a hivatal viselés, mikor a legügyesebb emberek nagyobb részre mind a tisztikar elleni ellenzékhez csatlakozik, – arra határoztam magamat, hogy a Gróf fő Ispán ur ő Excellenciáját megkérjem, hogy engemet sehová ne candidáljon¹⁷⁷ – legalább így ha hivatalnok nem leszek is, – az al Ispánok elleni pártoskodók complotjába¹⁷⁸ sem fogok tartozni, – midőn ezen szándékkal a fő Ispáni candidationális szoba első termébe be léptem, – Kállay Menyhért és Péchy László nagy sebessen elibem jöttek, s egyik a jobb másik a bal kezemet megfogván érzékenyen köszönték, hogy az ellenök való complot részesszévé nem lettem s példám által többeket is a visszavonulástól eltartóztattam, – és igen szívesen kértek, hogy a fő jegyzői hivatalt vállaljam fel. – Ily bánással feltett szándékomról le vertek, s le beszéltek, s a fő ispány ur ő excellenciájához be kísérték, – így lettem azután közfelkiáltással fő jegyzővé megválasztva, és e hivatalt egész addig folytattam, míg 1849-ben a császári oros hadak be vonuláskor a Magistrátus szét nem oszlott.

1847 ben Szeptember hónapban cs. k. örökös főherceg István,¹⁷⁹ mint királyi helytartó körútat tett; Zabolcsba nem jött, hanem Debreczenbe, a megye egy fényes küldöttséget rendelt üdvözlétre, – a fő ispány helytartó méltóságos Sombory Imre úr

177 kandidál (latin) – jelöl, kijelöl ti. állásra, tisztségre

178 komplot (francia, német, régies) – összeesküvés, bűnszövetség

179 Habsburg–Lotaringiai István Ferenc Viktor főherceg (1817–1867) osztrák főherceg, magyar királyi herceg, István nádor néven 1847–48 között Magyarország nádora. Az utolsó, aki a Magyarország nádora címet viselte, József nádor fia. Közéleti szereplését az 1838-as pesti árvíz idején kezdte meg, amikor is aktívan részt vett a mentési munkálatokban. 1847. januártól Magyarország királyi helytartója, novembertől pedig kormányzója. 1848-ban nehéz helyzetbe került, Bécsben a magyarokat, Budán pedig a császári udvart képviselte. Azonban az első felelős magyar kormányt mindenben támogatta és gyakran használta fel népszerűségét, befolyását Batthyányék érdekében. 1848. szeptember 23-án V. Ferdinánd parancsára Bécsbe utazott, ahol érkezése után két nappal megfosztották hivatalától és édesanyja németországi birtokaira száműzték. A Habsburgok árulásával vádolták, s ezek után soha többé nem utazhatott Magyarországra, de a birodalom területére is csak engedéllyel léphetett. Élete további részében száműzöttségben élt schauburgi birtokán. Érdekesség, hogy ő alapította az egyik legnagyobb németországi ásvány gyűjteményt. Az utolsó magyar nádor 1867-ben hunyt el tüdővészben, de sokan gyilkosságról suttoztak. Azonban a hagyatéka majdnem teljes egészében megsemmisült, s az 1970-es években a budai Várban található nádori kriptát is kifosztották. (www.rubicon.hu) 2014. augusztus.

vezérlete alatt – a küldöttség s illetőleg Zabolcs vármegye nevében én szónokoltam (írásaim közt megtanuljátok gyermekeim a töredékét ezen beszédemnek, a közvélemény ezt a maga idejében igen kitüntette). Debreczenből vissza térve N. Kállóba még a gyűlések tartottak, – gyűlé végével pedig az első alispán bent tartott az ország gyűlési követek számára utasítást készítő Deputatióban¹⁸⁰ voltam estve September 17-ikén midőn egy lovas ember levelet hozott nékem Madáról, hogy siessek haza mert délben az édes anyám hirtelen rosszul lett, s igen nagy beteg, – a megyei fő orvos Constantin Mihály¹⁸¹ barátommal estve 9 – órákor az ő lován indultunk ki Kállóból, de oly setét volt, hogy csaholással is kerestem a lovak előtt a kerék vágást, Bakta és Bokod közt még el is tévedtünk, s csak éjfél után egy órára érkeztünk Madára, amikorára már szegény anyám meg is holt, – a feleségem sem volt Madán, Csomaközre¹⁸² kísérte az édes anyát. Szegén édes anyám midőn engemet szült, egy kis szakadást kapott a köldöke alatt, – a kamarájában szorgalmatoskodott délelőtt, s elfáradva megszomjazott, egy fél görög dinjét megevett, attól felhült és kólikát kapott, s mire orvosi segítség érkezett, a szakadásán sok bele kitolódott, görcsöt s vére brantott¹⁸³ kapott – körülötte lévőek mondták, hogy amint vére brantba ment, minden fájdalma egyszerre megszűnt, s házunk északi oldalában a kert felől való szegleten állott ágyán olyan csendesen halt meg, hogy azt hitték csak elaludt, – ötödik éves koromtól fogva, mikor az atyám árván hagyott, ő nevelt fel igaz édes anyai gondal, házas életemben is ami kellemetlenséget okozott, annak sem más, mint tulságos édes anyai szeretete volt a forrása. Én még élek mindig igaz tisztelettel fogok róla emlékezni, – másokkal jól tevő, igazi keresztyén s oly férfias lelkületű asszony volt, hogy nem csak a magunk kis gazdaságát, – de egy egész országot is el tudott volna kormányozni. 1847 Szeptember 19-én az édes atyám sírját felásatván a Madai temetőbe mellé tettem az édes anyámat adjon az Isten testők porainak csendes pihenést, lelkőknek örök dicsőséget fent az egekben.

180 deputáció (latin) – küldöttség

181 Constantin Mihály: Zemplén megyei, tolcsvai származású orvos. Egyetlen kiadott munkáját ismerjük: „Értekezés a holttestek balzsamozásáról, Pest, 1834. (latin címmel is) (www.mek.oszk.hu) Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái című művében

182 Csomaköz: falu Szatmár megyében, a mai Románia területén.

183 brantot kap (régies kifejezés): vérmérgezést kap

Az édes anyám életében a legjobb kezekben volt gazdaságom – csak az ő halála után 33 éves koromban kezdettem közvetlen felügyelni, az ideig egyedül hivatalommal voltam elfoglalva – azért is hivatalomat le akartam tenni, – de az al ispányok igen kértek, hogy az úgy sem távol levő tisztválasztásig folytassam azt. 1847ben csak ugyan volt is Restauratio, melyet meg előzőtt conferetián – minden kijelöltetésről általában le mondtam – de a restauratio eredmény nélkül feloszlattatott, s a volt Magistratus újabb választásig conformáltatott, – így hát hivatalba maradtam, később pedig a forradalom kiütvén a megye elhatározta, hogy e nehéz időben egy tisztviselőjétől sem fogadja el le mondását, mert ily nehéz időben a tapasztalt s meg szokott tisztviselők működésére nagy szükség van melynek megfelelni az illetőktől méltó joggal meg várt hazafi kötelesség, – így maradtam a forradalom végéig megyei fő Jegyző.

Január 21 1848 Született egy kis fiunk kit is Mihálynak kereszteltettünk (de ez harmadik holnapos korában megholt. (lehúзва a papíron) – Mind a két Ferencz fiam együtt nyugszik egy sirban a Madai temetőben, igen szép gyermekek voltak, nyugodjanak csendesesen. Vigasztalásom legyen, hogy a kisdedeké a menyeknek országa.

Bereg megyében Csarodán¹⁸⁴ lakott egy kedves rokonom Bay Gábor,¹⁸⁵ kinek csak két leánya de fia nem volt, tőle sokszor halottam, hogy Bay Mihály volt a családukban a legnevezetesebb ember – egy Bay Mihály birta valaha a Dévényi várat, s két leányai közül egyik Gróf Telekyhez a másik Gróf Rádayhoz ment Férjhez, – fia nem maradt – egy másik Bay Mihály Munkácsi vár comendáns s (lehúзва: Bereg megye fő Ispánya volt,) sokszor mondta Gábor bátyám, hogy ha néki fia lett volna Mihálynak kereszteltette volna. –

Midőn Mihály fiam született Bay Gábor bátyámat hívtam meg keresztapának, s a legjobb reménységek között kereszteltettem fiamat Mihálynak – adja Isten, hogy családom dísze boldog és szerencsés legyen. 1848- és 1849-ik években történtek azon

184 Csaroda: község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Már a honfoglalás előtt is lakott hely volt. Nevével okiratban először 1299-ben találkozunk. A település híres a XIII. században késő román stílusban épült templomáról. Birtokosai az évszázadok során: a Tegzes, Drágfy, Daróczy, Újhelyi valamint a XIX. században a Lónyai, Rédey és Bay familiák.

185 Bay Gábor (1803–1853)

gyászosan végződött események – melyeknek következtében hazánk nyolcz százados alkotmányos szabadságát elvesztette, lehet ugyan, hogy a jelen kormány rendszer alatt az ország anyagilag virágzóbb, – de a nemzetiség¹⁸⁶ szerelme és alkotmányos szabadság tették az anyagilag szegény magyart szellemdussá és boldogga, – lehet hogy a maradék már csak híréből fogja ösmerni a régi constitutionalis¹⁸⁷ életet, – s az anyagi fejlődése az országnak annyira elfogja fogni elméjét, hogy csudálkozni fog azon, miképpen szerethették a régia annyira az elébbi állapotot – de én erőssen hiszem, hogy amint a Magyar nemzet meg gazdagodik lehetetlen lészen azt abszolút hatalommal sokáig kormányozni, el fog jönni az idő, s a gőzerőveli közlekedés hirdetni fogja bekövetkezését, – midőn egész Európa alkotmányosan fog kormányoztatni, – ígaza volt Gróf Széchényi Istvánnak, midőn azt írta, hogy csak gazdag nemzetek lehetnek szabadok.

Hazánk nagy férfiai között én koromban Széchényit tartotam elsőnek, – s meggyőződése, hogy ha Kosuth Lajos nem született volna, – úgy Széchényi az ország anyagi felvirágoztatása mellett az alkotmányos szabadságot is kit tudta volna fejteni, – én sohasem voltam a kormány elleni Appositionak embere, – mert ők semmit a kormánnyal s csak mindent ellenében akartak, s a meg elégedetlenséget s így a forradalom anyagát szitották, most látni már midőn késő, hogy akik mindent ujjítani akarva, minden régít becsméltek – a fiatalság éljen rivalgásai közt az enyészet szélére azok vitték a haza sorsát, – jól esik lelkenek azon megnyugtatás, hogy az ellenzéki párthoz nem tartoztam 1849-ik Év Július havában idehaza voltam, a feleségem pedig István és Mihály fiaimmal és az édes anyával a Bikszádi fürdőbe mentek, – midőn híre jött, hogy a muszka sereg Nyíregyházán és Kállóban van – amint hírjött estve az én lovaim is haza érkeztek Bikszádról, – éjjel minden féltőbbjeimet Budaházy István öcsém segítségével elástam, s másnap reggel indultam családom után Bikszádra – Bikszádról a feleségemet Csomaközre vittem a nagy anyához, s onnan magam haza jöttem s csak azután mentem a feleségem és gyermekeimért, midőn láttam, hogy őket bátorságban haza szállíthatom. – Alíg hogy haza jöttünk forradalmi

186 A nemzetiség kifejezést ekkoriban magára a nemzetre értették.

187 konstitucionális (latin elemekből) – alkotmányos

kormány biztos Sillye Gábor¹⁸⁸ a muszka sereg ellen népfelkelést rendelt – s nekem is mennem kellett, – egy nap mentünk Balkányig, hogy onnan visznek bennünket a Tiszához a muszka sereg elibe, de Balkányban három napig tanyáztunk – amikor Sillye Gábor az aratásra való tekintettől nép felkelés helyett, csak a nemzet örökét parancsolta amint ez közhírré tétetett én mindjárt haza jöttem mert mint megyei fő jegyző a nemzet(közi) szolgálatról hivatalomnál fogva ki voltam véve. –

Úgyan ezen év Julius végén a Cholera nagyon uralkodván, a testvér néném Borbála¹⁸⁹ özvegy Szemere Péterné Madán benne meghalt, s halála előtt egy fertály órával nyakamat már hidegülő karjaival megához szorította, – ily szavakkal, gyere édes testvérem az életben utoljára hadd csókoljalak meg! S néhány percel azután meghalt, – csak hamar a feleségem, s utánna én elkaptuk a Cholerát – én mihelyt éreztem, mindjárt hashajtót vettem, és ez annyira megelőzte, hogy görcseim nem voltak, s nagy elgyengülés után egy hét alatt megláboltam, – de a feleségem igen közel volt a halálhoz, mindent még az orvosságot is kihányta, már az ábrázatja is egészen elváltozott a szemei mintha pókhálóval lettek volna be vonva, mikor Constantin Mihály megyei fő orvos megérkezett, minden fél órában 20 – cseppet adott néki a következő erős szerből, Tinctura anodina compositu, Tinctura castoru és spiritus aetheris sulphuricus,

188 Sillye Gábor (1817–1894) ügyvéd, országgyűlési képviselő, hajdúkerületi főkapitány. Ahhoz a hajdúnemesi réteghez tartozott, amely magát Bocskai István kiváltságolt hajdúvitézektől származtatta. Tanulmányait Hajdúböszörményen és Debrecenben végezte. 1843-ban országgyűlési írnok volt Beöthy Ödön mellett Pozsonyban. 1848-ban országgyűlési képviselőnek választják. Kormánybiztosnak nevezik ki a Hajdúkerületbe, s katonaállítással bízták meg. Megszervezi az 52. és 53. Bocskai zászlóaljakat és a 17. huszárezredet. Kossuth 1849. január 16-án a Hajdúkerületben teljhatalommal ruházta fel. A világosi fegyverletétel után bujdosott, de elfogták és halálra ítélték, amit később tíz év börtönre enyhítettek. 1856. dec. 10-én szabadult a fogságból kegyelem útján. Nem tért vissza Hajdúböszörménybe, Pesten telepedett le, ahol a Magyar Gazdasági Egyesületnél, illetve annak mezőgazdasági szaklapjánál vállalt segédszerkesztői állást. 1861-ben Sillye Gábort a Hajdúkerület főkapitányának választották. Személyében az utolsó hajdúkerületi főkapitányt választották meg. Ezen tisztséget 1875-ig töltötte be, amikor is megszűnt a Hajdúkerület. 1875–76 között Debrecen város főispánja is volt. Ez után még fellépett, mint Mérsékelt Párti képviselő, de a választásokon megbukott. A kudarc után visszavonult a közélettől. 1894. január 17-én hunyt el Hajdúböszörményben.

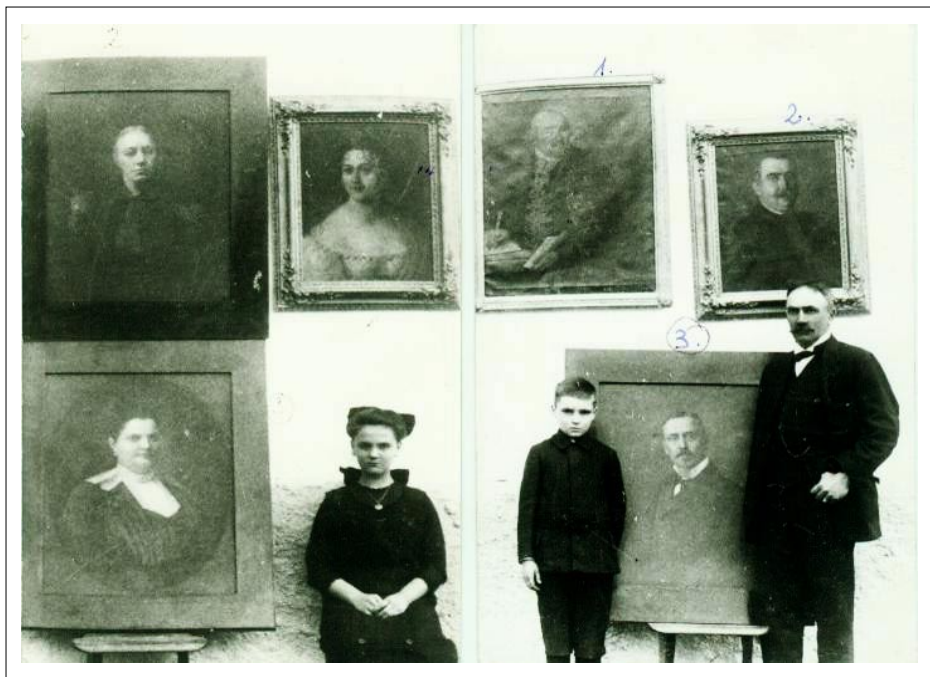
Nyakas Miklós: Sillye Gábor a szabadságharc kormánybiztosa, a Hajdúkerület utolsó főkapitánya 1817–1894. Lektor: Módy György, Hajdúsági Közlemények 7, Hajdúböszörmény, 1980. (www.derimuzeum.hu)

189 Bay Borbála (1801–1849)

a Szachman uram er fordította s Isten segítségével után meg maradt. Négy férfi cselédem is megholt ebbe a Cholerába, magam voltam körülük, orvosoltam, s eczettel dörzsöltettem őket, – 300 szál deszka volt az udvaromon két hét alatt mind elhordták koporsónak.

Augusztus utolján még az ágyban betegen feküdtem, midőn a Debreczent megszállott muska császári sereggel járt austriai császári főbiztos gróf Zichy Ferencz úr áltatal Zabolch megye kormányjaival megbizott Drevenyák Ferencz úr, mint királyi biztos nékem levelet küldött, – melyben tudatta, hogy a forradalom legyőztével a tisztikar Zabolch megyét elhagyta, s ő a megye tisztikarát akarván újra alakítani, – e végre tanácsommal akar élni, s befolyásomat használni kívánja – én válaszoltam az ágyamból, hogy beteg vagyok nem mehetek, de nem is kívánok már szolgálni, – miután még az édes anyám halála után mindjárt le akartam mondani a közszolgálatból, melyben engemet a megye már csak morális erőszakkal tartott meg, – az én lelkem már csak azon boldogságra vágy, melyet a fűszál bátorsága nyújt, midőn a nagy fákat a szélvészeken ingatják.

De Drevenyák Ferencz úr nem elégedett meg válaszómmal, hanem a felséges császár nevében engemet Zabolch megye első alispánjának kinevezett – s mihelyt egészségem engedé Debreczenbe az eskü letételére be rendelt. Királyi tanácsos Jármay Imre s Erős Lajos urak unszolására September 10-ikén be mentem Debreczenbe, s a hűség esküt le tettem kívánságom szerint az egy másod alispán Kállay Miklós uron kívül – az egész tisztikart mind azokból nevezte ki, akiket én akartam, – én különösen arra vigyáztam, hogy a volt fehér és veres tollas pártból, mind a legügyesebb embereket szemeljem ki, – remélvén, hogy a közelebbi tisztválasztáskor keletkezett pártok össze olvadnak és az ingerültség megszűnik, – különös, hogy maga Gróf Zichy Ferencz ur is távolról sem sejtette, hogy mi fog történni a kormány részéről, – jól tudom, hogy ő is azt hitte, hogy a régi vármegyék s általában a közálapotnak a forradalmat meg előzőtt régi rendje fogy vissza állítatni. Mutatja ezt a nállam meglévő oklevele, – melyben Drevenyák Ferencz urat Zabolch megye királyi biztosságává nevezte ki, – ebben meghagyta – hogy ezen kinevezése a legelső közgyűlésben kihírdettessék. Én már sürgettem is Drevenyák urnál, hogy mikorra hirdessek közgyűlést, – midőn megtudtuk, hogy a Burokraticus igazgatás lesz, s közgyűlések nem tarthatók. Így nőtte ki magát azon Burokraticus rendszer melynek Bach miniszter után Bach rendszer név alatt a neve annyira gyűlöletes lett a hazában.

Bay-ősök

1849-ik év November 30-án született egy kis leányunk, – kit is a napamnak és megboldogult anyámnak nevékre Teréz Máriának kereszteltettünk.

1850-ben Báró Geringer,¹⁹⁰ mint császári országos főbiztos és császári hadsereg fő parancsnok Báró Heinau együtt engemet Hajdúvárosi fő kapitánynak kineveztek – de ezen állást el sem foglaltam, ismét Zabolch vármegye északi részében megyei főnöknek 1800 pengő frt évi fizetéssel kineveztek ezen hivatalba Mártius 2-án a hivatalos esküt Uray Bálint kerületi fő Ispány úr kezeibe Debreczenben letettem, s ugyan ezen hivatalt 1851 Februárius eleéig csupán csak Zabolchba – attól fogva egész Zabolch megyében és ós Hajdu városban 130 (négyzet?) mérföld területen 263000 lélek kormányzásával, 1853. Augusztus elsejétől folytattam, – amikor is definitio Gömörly Pál

¹⁹⁰ Erdélyi szász családból származott, 1848 előtt bécsi központi kormánysszéknek szolgált. 1849-ben Haynau mellett polgári ügyekben meghatalmazott császári biztos. Haynau leváltása után ideiglenes jelleggel megbízták a Helytartóság vezetésével. Ebben a minőségében ő vezette be Magyarország abszolútizmus kori közigazgatási rendszerét. 1851 őszén Albrecht főherceg váltotta fel a magyarországi kormányzat élén, őt magát Ferenc József az Államtanács tagjává nevezte ki. (www.mek.oszk.hu) 2014. július.

úr neveztetvén ki Zabolch megye főnökévé én Madára haza költöztem. Maradékomb foghat csak elfogulatlan ítéletet halhatni hivataloskodásomról én azt hiszem, hogy a császári ő felsége iránti kötelesség mellett én mind azt megtettem, a mit egy hazáját szerető becsületes magyar embertől a nemzet érdekében követelni lehetett, a bosszu politikáját nem helyeseltem, mert hiszen, hogy ha bár mennyi magyart be zárnak és felakasztanak, avval ő felsége trónja nem lesz erősebb, én a kibékítés politikájával a kedélyeket akartam megnyerni, s minden áron arra törekedtem, hogy a multakért senkinek bántódása ne legyen. Egy felíratommal melybe a volt tisztakar feleletre vonását akartam elhárítani, – s kijelentettem, hogy velük én is egyenlő bűnös vagyok, ki vittem, hogy közülök senkit feleletre nem vontak.

1850-ben tavasszal a feleségemet is beköltöztettem N Kállóba a megyeházához, ahol is 1851-dik év Január 19-én született egy kis fiunk, kit is Gábornak kereszteltettünk. 1852-ben ugyan csak N Kállóban Deczember 2-án született egy kis leányunk, kit is Etelka Amália néven mutattunk be az anyaszentegyházba, – de ez szegény három holnapi mondhatatlan szenvedések után Mártius 1-én megholt, N Kállóban az újtemetőnek napkelet és délközi szegletén fekszik – nyugodjanak porai békével. 1853 Augusztus elején Kállóból Madára haza költözvén, Október 25-én született egy kis fiunk, kit is November 6-án a szent keresztség által az anyaszentegyháznak be mutattunk őt Miklósnak kereszteltetvén.

1855 Febrárius 8-án született egy fiunk kit is 18-án Sándornak kereszteltettünk – ezzel a kis fiunkkal való terhes állapotjában a feleségem máj gyuladásban szenvedett, – nadájt rá rakni s rajta eret vágni kellett mindkettőtől pedig igen irtózott. Januáriusban annyira el volt gyengülve, hogy Dr Korányi Frigyes¹⁹¹ ur azt mondta, hogy félti, hogy nem lesz annyi ereje, hogy terhét elviselhesse

191 Korányi Frigyes (Nagykálló 1828–1913. Budapest) 1851-ben avatták orvos és sebészdoktorrá, 1852-ben Nagykállóban orvos, majd 1861-től Szabolcs vármegye főorvosa. 1864-től a budapesti Rókus Kórház idegosztályát vezette. 1866-tól egyetemi tanárként belgyógyászatot tanít. Önálló tudományos eredményei főleg a mellkasi betegségekkel kapcsolatosak. Elsők között foglalkozott a relatív szivbillentyű-elégtelenséggel. Előadásaiban rámutatott az egyes betegségek és a társadalmi viszonyok kapcsolatára. Hosszú időn át elnöke volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, tagja az Igazságügyi Orvosi Tanácsnak. Kezdeményezésére indult meg a tuberkulózis elleni küzdelem, amely a budakeszi tbc-szanatórium, majd az első fővárosi tüdőbeteg gondozó létesítéséhez vezetett. Fontos feladatnak tartotta a kórházfejlesztést. Szorgalmazta a gyógyfürdők fejlesztését. Több mint 150 tudományos közleménye jelent meg. (www.mek.oszk.hu); „Korányi Frigyes és kora” Dr. Hajós Lajos (www.orvostortenet.hu)

de az Isten mindnyéjünk öröme megtartotta. Ez évben különösen kívántam, hogy a feleségem Jankán vélem szüreteljenm nagyon nehezen adta rá magát, mert kis Miklós fiam hasmenésben szenvedett, Október 2-án mentünk el Jankára, gyermekeinket a napam gondviselése alatt hagyván, alig végezhattük a szüretet, mikor éjjel lovas ember hozott levelet melyben a napam Miklós fiam betegségének, aggasztó voltáról értesített, – reggel mindjárt utnak indítottam a feleségemet, s estvére Madára meg is érkezett, de már akkor Miklós fiam megholt vérhasban. Még valami három nap mulva lett volna 2 esztendő, – mikorára én Jankáról Madára haza érkeztem, már azon nap délután el is temették, – le szálván a szekeremről, átöleltem fejfáját s megcsókoltam, s igen ki sirtam magamat – soha egész életemben ennél a fiamnál szebb fiu gyermeket nem láttam, tisztán beszélt már magyar és német nyelven, és én hozám annyira ragaszkodott, hogy mihelyt a földön csúszni tudott, mindjárt becsúszott az én szobámba, s mikor íróasztalomnál dolgoztam, mindég csak a lábamnál tanálta helyét – egész boldogságát tanálta abban, ha az ölembe felvettem.

A többi gyermekeim kik meghaltak, oly gyenge korukban multak ki, midőn még beszélni nem tudtak, s talán az volt az oka, hogy már ezen fiacskámban több gyönyörúséget éreztem, s azért rendkívül fájdalmasan éreztem halálát – még most is megkönnyezem midőn e sorokat írom. Már három fiamat és egy leányomat vesztettem el – s azon kérem teremtőmet, hogy ne engedje, hogy több gyermekem halálát megérjem.

1856 – évi Januárban Madán kaptam a császári belügyi és igazságügyi ministériumoktól egy kinevezési oklevelet, melyben a Debreczenben felállítatni rendelt első bizottságu úrbéri törvényszék elnökévé ki neveztettem.

Január 30-án volt rendelve, hogy az úrbéri törvényszéknek alakulni, és működésit megkezdeni kell, – én tehát Január 27-én bucsut vettem családomtól s Madai lakásomtól, s be mentem Debreczenbe – hol is a feleségem édes anyjának Doctor Margitai úr házánál állandó szállásom volt és magánosan ottan laktam Pünkösztig – amikor is Debreczenben szokás szállást változtatni, – Pünkösdre a Róza téren béreltem ki egy kis emeletes házat egész udvarával 800 conventios frt évi házbéért – Pünköszt után költözött be a feleségem egész házam népével ebben a házban laktunk harmadfél évig, ottan született 1856-

ik év Augusztus 8-án Erzsi leányom. – Szegény Erzsi leányom meghalt Madán 1883 Január 6-án este 6 órakor – két Ferencz és Miklós fiammal fekszik egy sirban – az Isten adjon nekik nyugodalmat. 1858 – ik év Augusztus 2-án Debreczenben született Amália¹⁹² leányom, 14-én keresztelte Néhai Nagy József úr, ki nekem tanítóm volt. 1858-ik év Szeptember havában ezen háztól vittem el Mihály fiamat (a Rózsa térről) a Marburgi Kadétintézetbe Steyer országba, ugyan csak 1858-ik évben November holnapban a Piatcz utcán a Fehérló mellett második 2130-ik számú házat 840 Ausztriai forintokért bérbe vettem a Timár czéhbéli társulattól – ebben a házban ért életemben a legnagyobb szerencsétlenség – mert itt vesztettem el szeretett jó feleségemet. Sándor fiammal való terhes állapotjában máj gyulladásban szenvedvén, attól fogva teljesen egészséges sohasem volt szegény jó feleségem. 1860-ban a Bikszádi fürdő annyira használt volt neki, – hogy oly jó színben jött haza, hogy csupa öröm volt reá nézni, de télen már megint sokat köhögött, 1861-ik évben is volt a Bikszádi fürdőben, de már akkor nem használt annyit neki. 1861-ben ősszel is December 4-én kilelte a hideg, mely hártya gyulladás miatt négy heti ágyban fekvés után fent kezdett járni

Gróf Majláth Antal volt főkancellár¹⁹³ ő excellenciája, – mint nagy nagy tapasztalatu homeopatha orvos meglátogatván, – különösen kérte, hogy Május holnapig a szabad levegőre ki ne menjen. – 1862 Mártius 25-én Jankára mentem bort húzni, mire harmadnap multával haza jöttem már szegény feleségem a melhártya gyulladásba vissza esett -mert mint kimonthatatlan szorgalmas házi asszony, szép idő mutatkozván, a házi kis kertbe ki ment veteményezni és felhült, – hat hétig egy percig sem tudott aludni, – örökös lázban volt – az aleopathicus szerek nem használván, amennyiben a nagyobb mennyiségű orvosi szerek bevételétől undorodott is – homeopathia és magnetizmussal is gyógyítottam, de naponként fogyott gyengült és hanyatlott a sir felé le írhatatlan lelki szenvedés volt ezt nekem látni, – hányszor indultam beteg ágyához, de nem bírván könyhúlatásomnak parancsolni, 192 Bay Amália (1858–1930.)

193 Mailáth gróf végrendelete szerint létesült „hasonszervi magánkórház” 1897-ben Királyhelmecen. A XIX. század második felében a homeopata orvosok betegköre rendkívül kiterjedt volt, társadalmi hovatartozástól függetlenül. „A homeopátiás gyógyítás története Magyarországon 1820–1990.” Kóczián Mária–Kölnei Lívia (www.orvostortenet.hu) 2014. júl.

vissza fordultam, mert mindég az én szemeimből vizsgálta a maga állapotját, – csak mikor neki birtam keményíteni magamat akkor mentem be hozzá, – s ha éreztem, hogy fájdalmamat titkolni előtte nem bírom – valami ürügy alatt másik szobába mentem.

Mihály fiamnak Augustus végén kezdődött volna a szabadság ideje, mindég esenkedett szegény beteg feleségem, hogy csak azt érhetné még el, hogy őtet is meg láthassa. – 1862 Augustus 23-án a Marburgi intézet parancsnokának Rhémy alezredes urhoz táviratoztam, hogy alig 48-órát ígérnek az orvosok a feleségemnek, küldené haza Mihály fiamat, jött rá a válasz, hogy 24-én reggel indítják haza felé, s 25-én dél után 3 órára a parancsnok úr saját gyermekeinek a nevelőjével megérkezett Debreczenbe. Mihály fiam már reá nem ösmert volna jó édes anyjának elváltotott vonásaira, csak gyönyörű szemeiről lehetett gyanítani rá. – A szegény beteg pedig az annyira óhajtott távol levő gyermeke megérkezésének már nem tudott örülni. – Istenem mondá, már el vannak érzékeim tompúlva, nem tudok már néki örülni – Istenem be szeretnék a te nemes társaságodban élni, s gyermekeinket együtt felnevelni, de ha az Isten más képen rendelte meg kell nyugodnunk szent akarátján.” „Az Isten tégedet áldjon meg” mondá nékem, ahol csak egy hajad szála elesik, – köszönöm a te jóságodat – ha én meg halok is néked élned kell, hogy gyermekeinket felnevelhesd, – azért légy férfi s végy erőt fájdalmadon.”

Augustus 25-én az ő kérésére felszöllitottam tiszteletes nagy józsef urat –, hogy jöjjon el hozzánk imádkozni, – midőn ezt tudtára adtam, – kérdezé, „mikor jön el Mihály” feleltem délután 3-órára, ekkor pedig, hogy Mihály fiunk megjött, azt mondá „majd holnap, igen sok lesz egyszerre.” 25 és 26 Augustus közti éjjelt fen virasztottuk, 26-án délelőtt eljött Tiszt Nagy József úr, áldott emlékezetű feleségem azt kívánta, hogy Terez leányom, ki éppen akkor készült a confirmátióra, véle együtt vegye fel az úrvacsoráját. Nagy tiszteletű Nagy József úr Terézt ki kérdezte s confirmálta, – azután István és Mihály fiaim Teréz leányom, a napam és én körül állottuk beteg ágyát, s véle együtt communitáltunk, melynek végeztével azt mondta „készen vagyok Nagy tiszteletű úr a halálra, ha Isten ő szent felsége így rendelte meg kell benne nyugodni.” A vallásos szertartás alatt, én az ágya lábánál állottam, mindég reám nézett szegény – ha én reá néztem rögtön elfordította szemét. – A kis Máli leányunkat még ez nap

magához szorítván elkezdett sírni, s mondá „én Istenem mi lesz ebből – be nagyon szánom és sajnálom.” Ebéd után 1 és 2 óra közt rendesen próbált szűnyókálni én is le akartam dűlni István fiamnak a szobájába, midőn a feleségemnek a szobáján keresztül mentem – ezen szavakkal szóllított meg „gyere ide lelkem hadd csókoljalak meg” meg csókoltam, s bár jótétemény volt reá a szenvedéseit megszüntető halál – még én sem hittem, hogy ez léssen hozzám utolsó szava. – Öt óra tájban délután Bálint Elek barátommal sétáltam az udvaron, aki is nagy lelki fájdalmainkat vélem együtt szenvedte, s vigasztalóm lenni igyekezett, – midőn édes anyánk az udvarra ki jött, s töllem azt kérdezte, hogy hány az óra? Zsebórámat megnézve mondtam, hogy öt óra, mire azt felelte, no szegény feleséged is elnyúgodott, – hozzá be nem eresztettek, mert azt tartják, – hogy ha a haldoklót elpihenése után kedvessei felsírják¹⁹⁴ – kevés időre magához jöhett, de sokkal nagyobb kínokkal múlik ki. – Szegény napam úgy mondta, hogy a feleségem arról panaszkodott, hogy igen nehéz álom nyomja a szemét, s mégsem bír elaludni; erre hármat egymás után nagyot lélegzett, s élni megszűnt saját édes anyjának a karjai között. Tul a síron a feltámadás nagy napján ha lelkünk egymást ismét fellelik, igyekezni fogok híven beszámolni azok körüli fáradozásaimról – kik míg ő élt kettőnknek közös kincseink valának – s kiknek nevelésök édes gondjai ezentul csak magamra maradtak. Be könnyen, de örömet megtudtam volna akkor halni, hogy a halálban is mielőbb egyesüljek szeretett jó feleségemmel.

Augustus 28-án temettük el a Czepléd utczaí sirkertbe¹⁹⁵ Budaházy István ötsém Janka leánya mellé, az ő családi sírboltjába, amelyben életében is volt ben szegény feleségem, mikor az ötsém leányát eltemettük. – Úgy is csak ideiglenes szállásul óhajtom ezen helyet az ő porainak, – gyermekeim arra kérem, hogy bennünket majd együtt temetessenek. – A temetési szer-

194 Általános szokás, hogy ha a haldokló mellett nem szabad hangosan sírni, mert ha a szerettei felsírják, akkor nagyobb szenvedéssel fog meghalni.

195 Az 1810-ben bezárt Dobozi temető mellett feküdt a volt Czepléd, később Kossuth utcai reformátustemető. Azonban a mai Debrecenben már hiába keressük a Czepléd vagy Kossuth utcai, Hatvan utcai, vagy Csapó utcai református temetőt, a legelső szabad Dobozi temetőt, kicsit távolabb a Katolikus temetőnek is csak egy leszűkített részét találjuk. Illetve nyoma sincs a Várad utcai (ma Monostorpályi út 5. sz alatti 17 kh 166 négyyszögöl területű) református temetőnek. (Papp József: Debrecen város birtokkastsztere 197. o.) (www.bocskai-konyvtar.hu) 2014. július.

tartás után, – miután alig volt annyi erőm, hogy kedves halottamat kikísérhessem – rögtön ágyba estem a sárgaság elborított egészen amelyből is csak akkorra ocsudtam fel kevéssé, mikor Mihály fiamat Marburgba vissza kellett vinnem, ahová személyesen azért is igyekeztem, hogy a parancsnok úrnak emberi érzelmeiért köszönetemet kifejezzem. – Nagy bánatom közepette különösen jótékonyan hatott reám Szilassy Kálmán ötsém nemes lelkű és nemes szívű nejének részvétet jelentő levele, melyben kis gyermekeim nevelésében segedelmét ígérte, – minek következtében 1862 Sept 25-én vittem hozzájuk Teréz leányomat, – az Isten oltalmát, s különös kegyelmét kérve azon nemes pár atyámfiaira – kik Teréz leányom nevelésének gondjait az ő éveihez képepest a legszükségesebb korban válalták magokra. – Vigasztalásomra szolgált az is, hogy a napam¹⁹⁶ mellettem maradt, s kis gyermekeimnek gondját viselte az Isten tartsa meg mindnyájunk javára.

1864 Január 27-én Debreczenbe a Polgár mesteri hivatal által kézbesített nekem a magyar királyi helytartó Ó Nagy méltóságától egy borítékban czimem alatt rekesztett rendelet mely 1864-ik Január 15-én 32dik szám alatt következőn ő felségének 1863 Deczember 30án 22168 sz. alatti udvari Cabinet rendeletére 630 f.o.é. évi nyugdíjjal állandó nyugalomba tétetemet hosszas szolgálattal a legfelsőbb elősmerő megelégedés tudtul adása mellett, elrendeltetett – szolgálati bizonyítványaim csomagjába tettem el.

1864-ik évben Április 28-án költöztem ki Debreczenből Madára, de már nem magánosan – hanem előtte való nap u.m. Április 27-én Hosszu Pályiban¹⁹⁷ megesküdtem, néhai Bernáth Lajos bátyám árva hajadon leányával Máriával¹⁹⁸ – s az ő társágában jöttem haza. 1883-ik évi Októberben ismét Debreczeni

196 anyós (népies kifejezés)

197 Hosszúpályi: nagyközség Hajdú-Bihar megyében, Debrecentől 18 km-re délkeletre.

198 Bernáth Mária (1837–1913) Gazdag család leánya, bár másba volt szerelmes bátyja tanácsára mégis hozzáment a kétszeres özvegy Bay Ferenchez, akinek már volt hét gyermeke. Házasságuk jó döntésnek bizonyult, szeretetben éltek együtt, született kilenc közös gyermekük, de Mária a mostohagyermekait is úgy nevelte, mintha a sajátjai lettek volna. Ő építtette 1901-ben a nyírmadai Bay családi kriptát, ami 1902. szeptember 18-ra készült el, s hamarosan megkezdték a máshova eltemetett családtagok exhumálását, hogy a Bay-kriptában nyugodhassanak. A kriptá 26 személyes, alsó és felső sírűregek találhatóak benne, kívül vas kapuzattal és két nagy koszorútárolóval.

lakos lettem, Csapó utcái 320-ik sz alatti házukhoz költözvén be. – 1884 Május 7-én ennén vitte el Zoltán János¹⁹⁹ Amália leányomat feleségül, én pedig Május 28-án Madára ki jöttem, – hogy haza várjam a feleségemet és Debreczenben levő gyermekeimet.

A mai napon u.m. 1884 Május 29-ik napján Sándor²⁰⁰ fiam is elúta Szakolyba²⁰¹ István fiamhoz, hogy vele együtt a közelgő Pünkösdi ünnepekre Monostor Pályiba²⁰² menjen Klobusitzky István²⁰³ úrhoz, kinek a leányát Máriát²⁰⁴ akkoron fogja eljegyezni, – így én egy buga főre magánosan maradtam – magánosságomban van reá időm, hogy ezen jegyzőkönyvet folytassam.

Huszonnegyedik éve, hogy második feleségemmel élek – ez idő alatt ő neki is nékem is – az én gyermekes özvegyem után kötött újabb házasságunk folytán – voltak a helyzettől elválhatatlan kellemetlenségeink –, de azok maradandó keserűséget nem okoztak. Gyermekeim jósága egyrésztől, – de leginkább a feleségem lélek nemessége s irántam való szeretete, megkönnyítették nékem az élet terheinek a gondját, – s azon 20 évet melyet már együtt eltöltöttünk, – mind a mai napig lefolyt rám vonatkozó eseményeivel előre láthattam volna is, – olyan szívesen vállalkoztam volna sorsom változtatására s a vele való házasi életre; mint 20 év után hálával ösmerem el az Isteni gondviselést, melynek akarata nélkül, hitünk szerint egy hajszál sem eshetik le fejünkről – hogy nékem adta Bernát Máriát, – az ő segítségével felneveltem az első feleségemtől való gyermekeimet, s miután közöttök Ersi leányom 1883-ik évi Január 6-án meghalt, a legkisebb Máli 1884 Május 7-én férjhez ment – a Sándor fiam nősülésével, miután idősbek már elébb czélt értek – reméllem hogy atyai kötelességemnek eleget teendek.

Megsegít e a jó Isten, hogy második házasságomból született gyermekeim iránti atyai kötelességemet teljesíthetem e? Az a jövőendő titkában van, – hogy a feleségem társaságában ragaszkodom még az élethez, s szeretnék minden gyermekem iránt felnevelésébe a tőlem telhetőt teljesíteni, – azt hiszem – hogy óhajtanom

199 Zoltán János (1839–1894)

200 Bay Sándor(1855–1938)

201 Szakoly: község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

202 Monostorpályi: község Hajdú-Bihar megyében.

203 Monostorpályiban élt, s részt vett az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban, mint huszár főhadnagy.

204 Klobusitzky Mária (1863–1958)

szabad, s az óhajtást a remény kísérheti. Gyermekeink születtek a következő idő rendben.

- 1.) Ferencz 1865 Mártius 14-én estve Debreczenben.²⁰⁵
- 2.) Ádám 1866 Július 20-án 21re viradó éjjel Madán.²⁰⁶
- 3.) Lajos 1867 October 22-én Madán.²⁰⁷
- 4.) Bertalan 1871 Január 11-én éjjeli 2 órakkor.²⁰⁸
- 5.) Ida 1874 November 14-én reggel fél négyre.²⁰⁹
- 6.) Ilona 1877 October 2-án.²¹⁰
- 7.) Mária 1872 Augustus 5-én délután félötre.²¹¹
- 8.) András 1879 Augusztus 13-án dél e. féltizenegyre.²¹²
- 9.) Kálmán 1881 Augustus 16-án reggeli 9 – óra tájban.²¹³

Istenbe vetett bizalommal igyekeztem ezeket is mint az első házasságomból születeteket becsületesen felnevelni. Kedves kötelességemnek tartok megtenni minden tőlem telhetőt – hogy atyai kötelességemnek megfeleljek, s mindnyáját a haza hasznos polgárává s családom becsületére való egyénekké nevelhessem. –

Szinte édes jó nagyapám feljegyzése. Az 1846-ik és 1847-ik években nagy ára lévén a természetényeknek, – amennyiben mind két évben szép termésünk volt, – és az édes anyám osztályunk idejétől fogva a Keneseiné testvérem általját is árendába bírta, és én is a mai napig is birom, illetőleg árendálom, azon két esztendő az édes anyámat capitalistává tette – megtartom emlékül szegény anyámnak egy jegyzékét melyet így végezett – midőn elsorolja elébb kiknek adott 10,525 váltó forintot interestre –, kész pénz van ezen skattujában v. 500frint, ezen summákat az én szempillantásomként való gondosságom után adta az Isten, – nem kíméltem soha fáradságomat, melyet is Istennek áldása követett áldja meg az Isten, a te fáradságodat is kedves fiam,” az apróbb summákat nem tettem jegyzésbe írtam 16 Július 1846

Az édes anyám még 1842-ik év Február 22-én egy saját ke-

205 ifj. Bay Ferenc (1865–1927)

206 Bay Ádám (1866–1934)

207 Bay Lajos (1867–1940)

208 Bay Bertalan (1871–1942)

209 Bay Ida (1874–1922)

210 Bay Ilona (1877–1964)

211 Bay Mária (1872–1945)

212 Bay András (1879–1954)

213 Bay Kálmán (1881–1943)

zűleg írt végrendeletet tett, melybe azon 13 000 r. forintokon vett Jankai szőlőt melynek 1817-ik szerzemény évi levelére az atyain is reá írta, hogy az anyám pénzén vevődött Tihanyi Ferencz úrtól – és minden szerreményét nékem hagyományozta – mind e mellett én látván azt, hogy anyával vélem egy testvér Budaházy Imre bátyám azon egy néhány forint capitalisra ahitozik, – amit az én anyám 1846-ban és 1847-ben csak úgy gyűjthetett, – hogy én feleségestől az ételünkön kívül tőle egy rt(?) se kértünk, s így az 1840-iki tagositással, már tisztán kimutatott birtokomat sem vettem ki 30 éveken felüli élet időmben is az anyám kezéből, – látván, hogy ő a gazdaság kezelésében nagy gyönyörűségét tanálja, – és így azt méltó joggal magam sajátjának néztem, – de mondom a *bátyám Budaházy Imre* csufosan csufosan kezdte előttem az édes anyámat holta után káromítani én arra határoztam magamat, hogy az anyám testamentumától a bátyám javára eláljak – úgy gondolkozván, – hogy az anyám porai iránt is tisztelő fiui érzetemet, az én igyekezetemet is meg fogja az Isten áldani, még a leggazdagabb is ha az Isten áldása nem kíséri elpustul – de nem akartam azt se, hogy engem a testvérem önzéssel vádolhasson valaha, vagy, hogy az anyám emlékét sértegesse, és mert véle kedvetlenségben élni nem akartam 1848-ik év April 8-án *Sámsonban* oly osztályos egyességre léptünk, s azt írásba is foglaltuk, – mely szerint ő az anyám utáni capitalisokhoz való igényéről le mondott, - én pedig neki a Jankai szőlőt egészen át adtam, oly feltétellel, hogy még nekem Jankán szőlőm lenne a feleségem után, az ideig mindig egy hordó bort küldjön nékem – (de sohasem küldött) a Hegyközpályi 1/18-ad részéből álló birtokocskánk pedig osztatlan állapotban közös maradt. 1890-ik év Május 26-án Debreczenből – hol a mult évi Szent Mihály nap óta állandóan tartózkodtam Nagy Csapó utcza 320-ik sz alatti házunknál, – ki jöttem Lajos fiammal pár napra Madára – üres időm lévén be jegyzem – hogy még 1873-ik évben a Debreczeni királyi törvényszék előtt – meg osztoztattam első házasságomból született két gyermekeimet – nem csak az édes anyok utánni örökségökön hanem az én halálom után rájuk nézendő örökségök fejében is, a köteles részről kielégítettem őket. (A Debreczeni királyi törvényszéklevél tárában vannak az osztályos iratok.) Mikor ezen két gyermekeim között Erzsí leányom 1883-ik évi Január 6-án itten

Madán meghalt, – én a felmenő ágoni örökösödési jogomról le mondva azt ajánlottam, hogy Sándor fiamnak cseréljék el az Erzsi leányom *N. Kerekiben* Bihar megyébe jutott osztály részét, – s a helyett a Sándor fiam részére jutott P. vagy *Dobosi Rohadi (Rohodi?)* és ahoz csatolt *Sige pusztai* birtokon osztozozanak meg. Miután ezt elfogadták s a csere a telekkönyvben is át lett vezetve; legegőbb eladták a *Bokodi birtokot*, s az árán 6-án megosztottak – a mult 1889-ik évben eladták a P Dobosi birtokot *Báró Brényi Péter* úrnak az árán szinte megosztottak – a Sigei pusztai birtokra nem kaptak vevőt – mert azon ma is sok víz van (ami a Bokodi határon lévő kanálisból ki szakadt folyt oda le) abba az árban u.m. 3000 fba a hogy egymásnak kínálgatták, – én által vettem tőlük, – s midőn a f évi Április 19-én Debreczenben 75ik születési évem betöltése alkalmából nállam voltak – a vételi szerződést megkötöttük – ennek a birtoknak kiterjedésére nézve egy harmad részét Balogh László úrtól és nővérétől Sándor fiamnak – még kiskorúsága alatt én vettem néki 910 frintért; s még akkor meg ígértem néki, hogy ha rá ün – abban az árban bár mikor általveszem tőlle – ha élek – ez volt az oka, hogy a 3000 frint vétel árból Sándor első sorba kapott a Balogh-féle szerzeménye fejében 900 Forintokat – mind a 6-an pedig fejenként 350 frintjával számítva 2100 frintokat.

Jelenleg még a szerzeményi okmány *Nyír bátorban székelő ügyvéd Ts Derne (?) Ignác*z úrnál van az ottani királyi járásbírószágotteleknyvi hatóságánál az én nevemre való bekebelezésének eszközlése végett, bélyeg és illeték kiszabása még hátra vannak. Engemet ugyan feszélyezett, hogy saját gyermekeimtől vásároljak – de mert a birtok nincs távol – a vizek pedig csak le apadnak róla idővel, mert a canálist, melyből sok víz oda lefolyt – A *Nyír víz szabályozó társulat* jól ki ásatta – sajnálom, hogy ezt a minden áron eladóvá tett birtokot valaki idegen – új földesur vegye meg.

1895-ik év Október utolján Debreczenben – *Nánásy László királyi közjegyző* ur előtt kötött ajándékozási okmányok a nála mult 1879-ik évi Január 14-én Debreczenben, – szinte azon kir. közjegyző előtt kelt okmány szerint Debreczenben Király József úrtól és feleségétől húsz ezer frintokon a feleséggel közösen szerzett Csapó utcza házunknak – engemet illető fele részét

– házastársi ajándék képen a feleségem Bernáth Máriának által adtam. Nyolczvan egyedik éves korom miatt – a feleségem huszonhárom évvel fiatalabb lévén házasságunknak harminczkettedik évében arra számítottam, – hogy az én halálom esetére – ezen ház békességes birtokában, – még saját szülött teljes kora gyermekei se háborgathassák.

Ezt be írtam Debreczenben 1895-ik évi November hó 4-én.

Bay Ferencz.

A HORTHY-CSALÁD A FELSZŐ-TISZA-VIDÉKEN

Írta és szerkesztette:

KOMISZÁR DÉNES

Lektorálta:

DR. ULRICH ATTILA PhD történész-genealógus

Támogató:

SIMON JÓZSEF, Ramocsaháza község polgármestere

ELŐSZÓ

Sokat és sokan foglalkoztak Horthy Miklós életével, – ellentétes megítélésű – kormányzói tevékenységével. Családja történetével valamennyivel kevesebbet, de azokban is feltűnőek néhol az el-
lentmondások. Újabb adatokat tehát aligha lehetne hozzátenni az eddig is ismert történetekhez.

Nem kisebb feladatra vállalkozik ez a dolgozat, minthogy emléket állítson az országot 1920 és 1944 között irányító államfő őseinek; a kevésbé ismert rokoni kapcsolatokat és felmenőket egy családfán feltüntetve. Nem a szenzációhajhászás miatt, hanem, hogy végre le legyenek írva azok az eddig nem ismert (elhallgatott?) tények is, hogy valójában kik azok a korai ősök, akiket a hivatalos és az ún. „rajongó” történetírás eddig figyelmen kívül hagyott; szándékosan vagy nem tudatosan.

Valószínűleg ez az, ami esetleg még szolgálhat érdekességekkel, újdonságokkal; Szilágyi László 1939-es Horthy-monográfiájában a család történetét bemutató fejezet végén ez a mondat olvasható – kissé sokat sejtetően, mégis titkolózóan: *„Elődei sorában női ágon olyan családok nevével is találkozunk, amelyek világtörténelmi szerepet tölthettek be.”* De hogy konkrétan kikre gondolt a szerző, az nem derül ki a tárgyalt részből.

Időben és távolságban messze elhagyva a Kárpát-medencét eljutunk az Atlantitól a Csendes-óceánig, aztán egyre közelebb kerülünk az ezeréves határokig és azon belül is a Felső-Tisza-vidékre, a történelmi Nagy-Magyarország északkeleti csücskébe. Mivel geográfiailag és időbelileg is ide kapcsolódott a legjobban a Horthy-család, a kenderesi és az emigrációs, majd a világban szétszóratott időszakot nem tárgyalja ezt a tanulmány.

A legérdekesebb talán a rokonok visszaemlékezése, ahogy ők látták a kormányzót.

A ramocsaházi korszakot lehetett a legjobban feltérképezni, még akkor is, hogy ha sok forrás elpusztult azóta. A településért egykoron oly sokat tevő Horthy-család emlékét megőrizve, viszszahelyezve oda, ahol 1945-ig az itteniek emlékezetében volt: a tisztelet, a hála és a megbecsülés szintjére.

Ramocsaháza Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Baktalórántházi járásban a Közép-Nyírségben, Nyíregyházától 30 km-re északkeletre, Baktalórántházától 10 km-re északnyugatra található.

E helyen fejezem ki köszönetemet – sajnos, már csak évtizedekkel halála után – néhai dr. Nyárády Mihály (1889–1980), néprajzkutató, helytörténetírónak, aki bár 1928-ban jogi doktorátust szerzett a Budapesti Egyetemen, fiatal korától a néprajz kutatásának szentelte életét, majd 1949-től a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársaként szervezte a *Felső-Tisza Vidéki Vízügyi Igazgatóság Múzeumát* Nyíregyházán, amelynek később évtizedekig igazgatója volt, és akinek nevét a község általános iskolája és óvodája őrzi. Mint e község szülötte, birtokos nemes családjainak egyik sarja, 1929-ben jelentette meg kis kötetét „*A nagybányai Horthy-család szabolcsi három nemzedéke*” címmel, először foglalkozott részletesebben a Horthyk ramocsaházi – valljuk be, kevésbé ismert – korszakával, hívta fel a kormányzó figyelmét (is) a régi református temetőben nyugvó őseire.

Mint ahogy a Horthykat, úgy Miska bácsi könyvét is utolérte végzete az ún. felszabadulás után: minden könyvtárban, ahol még akadt belőlük megmaradt példány az országban, kikölcsonözve, ő maga semmisítette meg azokat, és inkább kifizette a könyvek árát, semmint azok „bizonyítékul” szolgáljanak ellene egy koncepciók eljáráshoz. Gondolhatjuk, mit érezhet az az író, akinek saját művét kell megsemmisítenie, látni kell munkájának eredményét elhamvadni, eltűnni a lefolyóban...

Köszönöm dr. Németh Péter c. megyei múzeumigazgatónak, hogy ebből a könyvből a tudomásunk szerint egyetlen eredeti példányt átengedte részemre a kutatáshoz.

Hálás köszönetemet fejezem ki nagytiszteletű dr. Gaál Sándornak, a Nyírségi Református Egyházmegye – korábbi ramocsaházi – esperesének, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanszékvezető docensének, hogy rendelkezésemre bo-

csátotta a korabeli ramocsaházi anyakönyveket, iratokat és nemzetes vitéz Széles Tamásnak, a Vitézi Rend északkelet-magyarországi megbízott székkapitányának, hogy az anyag digitalizálásában közreműködött.

Külön köszönetem a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei vezetőinek, munkatársainak: Kiss Endre Józsefnek, a Nagykönyvtár igazgatójának, Kovács Áron PhD. és Kissné Lovász Éva könyvtárosoknak, Timári István mérnök-tanárnak, Bálint István könyvtári raktárkezelőnek, valamint Szabadyné Jósvay Klára és Szentimrei Márk levéltárosoknak, hogy önzetlenül segítségemre voltak kutatómunkámban.

Köszönet Kujbusné dr. Mecsei Évának, a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára igazgatójának jószándékú javaslataiért, észrevételeiért, amelyekkel ellátott a kézirat írása folyamán.

Köszönet illet mindenkit, akik segítettek abban, hogy a kiadvány megjelenjen!

Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Sine ira et studio...

Nyíregyháza, 2016. Nagyböjt.

Komiszár Dénes
helytörténész

Dr. Nyárády Mihály (1889–1980)

1. HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ ŐSEI

A legérdekesebb része a családtörténeteknek, hogy az ősök kutatása során olyan rokoni kapcsolatokat fedezhetünk fel, amelyek nemcsak új információkat tartalmaznak, hanem teljesen más megvilágításba helyezhetnek egyes személyeket, családokat.

Horthy kormányzó életrajzi könyveiben van egy közös mozzanat: igyekeztek minél „nemesebbnek”, minél „magyarabbnak” feltüntetni az államfőt, elsősorban a legitimitáció miatt. Ez az 1930/40-es években – ismerve a korszak légkörét – azt mondhatjuk, hogy érthető volt. De az őseit senki sem tagadhatja le, legfeljebb nem akar tudomást venni róluk. Miért is gondolhatták a Horthy-korszak történészei, genealógusai, hogy a kormányzónak legalább olyan rangos felmenői voltak, mint az addigi uralkodóinknak? Egy dolog valószínűleg már nem fog kiderülni – írott források hiányában –, amire ennek a kéziratnak írása során rá lehetett eszmélni: tudtak-e az 1945 előtti genealógusok a kormányzó külföldi őseiről? Talán attól féltek, hogy ha kiderülnének ezek a nevek, akkor összedől egy mítosz?

Doblhoff Lily bárónő 1938-ban megjelent könyve¹ „udvarképes” kötet volt, egy szó sem kerülhetett a könyvébe a Horthy-családról és a kormányzóról anélkül, hogy árgus szemek (szakértők) ne nézték volna át a kéziratot.

Jómagam is azokból a forrásokból – Kempelen Béla, Nagy Iván és a többi alapmű – dolgoztam, ahol ezek a személyek is szerepelnek a családfákon; az egy más kérdés, hogy egy-egy család, személy vizsgálatakor több ősfát is meg kell nézni, hogy tovább tudjunk lépni előre az időben addig, ameddig csak elérnek a fák levelei.

A modern kor adta lehetőségek (internet) révén elérhetővé váltak olyan ritkaságnak számító kötetek is, amelyek eddig külföl-

1 Br. Doblhoff Lily: *Horthy Miklós*. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, 1938.

di könyvtárakban voltak csak olvashatók; különösen az angol² és francia³ genealógia (könyvek és elektronikus adatbázisok⁴) szolgáltak újabb adatokkal (meglepetésekkel) az Árpád-ház és rokonai, a moldvai és havasalföldi fejedelmek, vagy a mongol kánok esetében. Egy példa: érdekes, hogy több Árpád-házi királyunk külföldre szakadt leszármazottairól milyen keveset tudunk, kalandos életük alakulásáról és későbbi utódaikról. Ezek vizsgálata során sikerült sok új adatot felszínre hozni. Én sem gondoltam volna, hogy Horthy Miklóstól több ágon keresztül eljutok Dzsingisz kánig, Luxemburgi Zsigmondig, Hunyadi Jánosig, Mátyás királyig, a Báthory- és Rákóczi fejedelmekig, a francia királyokig vagy épp II. Erzsébet angol királynőig.

Ezen nemzetségtáblák alapján tehát az alábbi leszarmazás mutatható ki:

A) A mongol ősök

Dzsingisz mongol nagykán (1162–1227) és felesége **Börte** (1162–1230) fejedelmi családból származtak.⁵ A férj családfáját Kr. u. 340-ig lehet visszavezetni. Figyelemre méltó a mongol történészek közelmúltban végzett kutatásai, a korabeli források feldolgozását illetően. A kánoknak hagyományosan sok gyermekük született, több feleségük volt egyszerre (az ágyasokat is megkülönböztették úgymint hivatalos és magán ágyasok).

Legidősebb fia, **Dzsocsi** kán (1181 k.–1227) és neje **Oki Fujin Khatun** /1149–1207/ nemzette **Batu** kánt (1207–55/56), az Arany Horda első kánját, akit a tatárjárásból jól ismerünk.⁶ Neje, **Borakcsin** /1190–1230/ szintén előkelő familia sarja volt.

Fia, **Tutukán** (*Tokokán*) (1212–56) felesége nevét is tudjuk: **Buka Ujin** /1173–1233/. Ők nemzették

2 *The British Chronicles*. Book two by David Hughes. Heritage books, 2007. A vastkos kötetben rendkívül részletesen elemzik a brit uralkodóház összes felmenőjét, rokonságát, egészen a Szent Családig; a családfákon szép számmal vannak magyarok is.

3 Mme. Z. Mortreuil: *Archives historiques de la Saintonge et de l'Aunis*, 1895. 24. kötet, 133., 134. és 463. oldalak.

4 A két legnépszerűbb és jól hasznosítható honlap: en.rodovid.org és www.geni.com

5 Róluk részletesebben: Vásáry István: *Az Arany Horda*. Kossuth Könyvkiadó, 1986.; Arthur Lundkvist: *Az Ég akarata*. Európa Könyvkiadó, 1978.; Lórinicz L. László: *Dzsingisz kán*. Pannon Kiadó, 1991.; John Man: *Dzsingisz kán*. General Press Kiadó, 2004.

6 Plano Carpini úti jelentése 1247-ből.

Möngge-Temür (Mengu-Timur) **Bordzsign** (1230–80) kánt.⁷
Hitvese **Oljei** /1192–1252/.

Dzsingisz kán

Börte

Dzsocsi kán

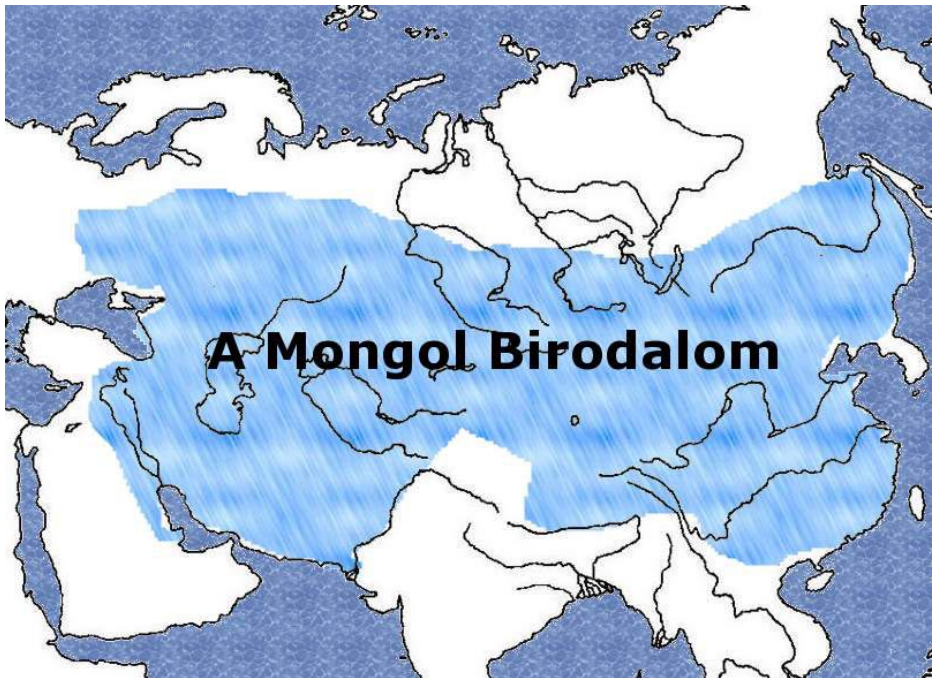

Batu kán

⁷ Howorth, Henry Hoyle: *History of the Mongols, from the 9th to the 19th Century*. Part II, division I. The so-called tartars of Russia and Central Asia. Londres: Longmans, Green and Co, 1880.

, *Möngge Temür kán*

B) A balkáni ősök

Möngge-Temür fia, **Tihamér** /1250–1310/ a korai Havasalföld első uralkodói (1290–1310) közé tartozott. Bärbat olténiai vajda leányát, **Annát** /1239–99/ vette feleségül. Kán László erdélyi vajda szövetségese volt a magyar trónért Károly Róbert javára folytatott harcban Wittelsbach Ottó ellen.

Idősebb fia, **I. (Nagy/Alapító) Basarab János** (1270/80–1352) havasalföldi fejedelem (1310–52), a Havasalföldi Fejedelemség alapítója, feleségével Margittal együtt jól ismert volt a magyar királyi udvarban.⁸

Fia, **I. Miklós (Sándor)** (?–1364) havasalföldi fejedelem (1352–64) **Dobokay Klárát** vezette oltár elé. Érdekességként megjegyzendő, hogy ezen a vonalon továbbindulva jutunk el II. Erzsébet jelenlegi brit királynő őseihez is; többek között III. *(Karóbahúzó)* Vlad Tepes (1431–76), közismertebb nevén: Drakula havasalföldi fejedelemhez (1448, 1458–62 és 1476). Az első feleségétől, Lackfy Máriától született Erzsébet leszármazottaitól pedig Hohenzollern-Sigmaringen Károly Antal herceghez (1811–1885) és utódaihoz jutunk el, akik Románia 1866–1947 közötti királyai voltak.⁹ Horthy Miklós kormányzó, **Teck Mária** (1867–1953) brit királyné, V. György (1865–1936) brit király (1910–36) neje és **I. Károly** (1839–1914) román király (1866–1914) egymásnak 15. fokú unokatestvérei voltak.

Kisebb fia, **I. (Fekete) Radu** (1330 k.–83) havasalföldi fejedelem (1377–83) volt. Neje, **Erzsébet** /1347–73/. (Erzsébet őseivel az Árpád-háznál foglalkozunk részletesebben.) Radu hűgát, Erzsébetet Piast (Oppelni) László (1327 k.–1401) opulai és wieluni herceg, a kunok bírāja, 1367–72 közötti nádor vette feleségül, aki támogatta Zsigmond és Anjou Mária házasságát, a Nagy Lajostól kapott wieluni hercegségben megalapította a częstochowai pálos kolostort.

8 Neagu Djuvara: *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. București: Humanitas (2002); Rásonyi László: *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'état des Roumains. L'origine des Basarabas*. In: „Archivum Europae Centro Orientalis”, I, Budapest, 1935, p. 240, 242, 253. (1935); Nicolae Iorga: *Condițiile de politică generală în cari s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV–XV*, in «Studii asupra evului mediu românesc», ed. Ș. Papacostea, București, 1984, p. 99.

9 Ascendența Regelui Carol I al României din Basarab I, *Întemeietorul Țării Românești*

Kisebbs fia, **I. (Öreg) Mircea** (1355–1418) havasalföldi fejedelem (1386–94 és 1397–1418) **Lackfy Máriát** /1363–82/ vezette oltár elé.¹⁰

Legidősebb fia, **I. Mihály** (1370–1420) havasalföldi fejedelem (1418–20) nemzete

Manzillát /1418–1445/, akit több forrás is „**Oláh**” névvel jelöl, utalva származására. **Hunyadi Máriát** vette nőül, Hunyadi János kormányzó húgát. Köztudott volt, hogy édesanyjuk, **Morzsina Erzsébet** /1341–1401/ Luxemburgi Zsigmond német-római császár, magyar király ágyasa volt; Mátyás király kitartó igyekezetét a német-római császári és cseh királyi koronák megszerzésére ezzel magyarázták. Mindenesetre az tény, hogy 1395-ben épp Zsigmond segítette vissza a trónra Mirceát a törökbarát I. Vlad ellenében.¹¹ Hirtelen birtok- és hatalmi növekedésük is elég figyelemre méltó volt. Hunyadi János sógora horogszegi Szilágyi Mihály kormányzó volt. Így Horthy Miklós Hunyadi János 14., Mátyás király 13. fokú unokaöccse volt.

Manzilla fia, **Oláh István** /1428–1488/ már gyermekkorában családjával együtt Erdélybe menekült, később részt vett Mátyás király hadjárataiban, majd szászvárosi királybíró lett. Élete párja **Huszár (Császár) Borbála** /1428–1488/.

Idősebb fiuk, **Oláh Máté** /1463–1523/ (†1556.) Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek bátyja volt.

Leányát, **Annát** (†1562 u.) **Büdy Mihály** /1480–1540/ (†1589 u.) munkácsi várnagy, beregi főispán (1547–67), a vámosatyai vár ura [B. Mihály beregi főispán (1539–46) fia] vette feleségül.

10 Dr. Klaus-Jürgen Matz: *Ki mikor uralkodott? kormányzott? (Wer regierte wann?, 1992, München)*; magyar kiadás: Springer Hungarica, Budapest, 1994, fordította: Hulley Orsolya és Pálinkás Mihály, 135. o.; Neagu Djuvara: *Mircea cel Bătrîn si luptele cu turcii*. Humanitas, 2001.

11 E. Kovács Péter: A Hunyadi-család. In: *Matthias Corvinus*. Officina Nova, Budapest, 1990. 7. o.

I. Basarab

I. Miklós (Sándor)

I. Radu és Erzsébet

I. (Öreg) Mircea

I. Mircea és I. Mihály

I. Bogdán

I. Károly román király

Teck Mária brit királyné

C) A magyar ősök

Büdy Klárát az 1609-ben **bárai** rangra emelt **Palochai-Horváth György** vette feleségül. Klára unokahúgát, Annát (1590 k.–1628 k.), (H. János és Bocskai Krisztina leányát) Báthory Gábor (1589–1613) erdélyi fejedelem (Bocskai István unokaöccse) vezette oltár elé.

Palochai-Horváth Katalin (1585/95–1632) férje cserneki és tarkeői **Dessewffy (III.) Ferenc** /1584–1620/ (†1625 k., a család tarkói ágának alapítója) volt, aki úgy a politikai téren, valamint a harcmezőn kiváló szerepet játszott, részt vett minden nemzeti mozgalomban, előbb Bocskai, utóbb Báthory és Behlen Gábor híve.¹²

Fiuk, **Dessewffy (II.) László** /1615–51/ rimaszécsi és felsőlendvai **Szécsi Margitot** [Sz. (IV.) Tamás aransarkantyús vitéz, m. kir. főudvarmester és ghymesi és gácsi báró Forgách Margit leánya] vezette oltár elé. Forgách Margit ágán jutunk el a Báthory-ősökhöz, és rajtuk keresztül a Rákócziakhoz; Horthy Miklós 6. fokú unokaöccse volt II. Rákóczi Ferencnek. Egy másik érdekesség: a kormányzó kisebb fia, (II.) Miklós (1906–93) és neje, gróf Károlyi Consuelo (1905–76) egymásnak 18. fokú unokatestvérei voltak, mivel közös ősüket Báthory Berecknek (1276–1321) hívták. Károlyi Consuelo a Báthoryak somlyói ágából származott, míg Horthy Miklós az ecsedi Báthoryak leszármazottja volt. Kevésbé köztudott, hogy Horthy Miklós édesapja, (IV.) István (1830–1904) 7. fokú unokabátyja volt gróf Dessewffy Aurélnak (*Büdszentmihály, 1846. január 16. †Budapest, 1928. március 28.) az Aranygyapjas Rend lovagjának, az utolsó országbírónak; a „szentmihályi gróf” érdemei elhallgatása még a Horthy-korszakban kezdődött. 1920-ban, amikor a politikusok és a mágnások egymásnak adták a kilincset otthonában, és arra ösztökölték az idős országbírót, hogy a zavaros idők elmúltával éljen legmagasabb közjogi állásával és vegye kézbe az ország sorsának irányítását. Ő azonban kitért egy ilyen lépés elől, hangoztatván, hogy a kialakult kritikus helyzetből a jövőre nézve demokratikus választás által kell meghozni a döntést. Még 1926-ban is azzal a kikötéssel szavazta meg a felsőházban a Magyar Királyság Horthy-féle jogfolytonosságát, hogy azt ideiglenesnek tekinti. Így aztán a

12 *Cserneki és Tarkeői Dessewffy család.* Dessewffy Sándor csanádi püspök megbízásából írta és kiadja: Éble Gábor. Budapest, 1903. Pfeifer Ferdinánd Nyomdája

Horthy-korban kezdetét vette a Dessewffy grófok háttérbe szorítása a politikai közéletből és a gazdasági kulcspozíciókból.¹³

Dessewffy Margit (1657 k.–?) pécsújfalusi **Péchy János** (1639 k.–?) (P. Pál és márkus- és batizfalvi Máriássy Katalin¹⁴ fia) neje lett.

Péchy Pál /1662–1712/ (?-1717) morgai **Morgay Judit(h)**ot /1672–1732/ (M. Gábor leányát) vezette oltár elé.

Péchy Kata(lin) (1711–71) szolnoki és jármi **Jármy Gábornak** (1741–?) (J. János és kölcsei Kende Éva fiának) esküdött örök hűsége.

Jármy László /1746–1806/ felesége mezőtelegdi **Csanády Ilona** (Cs. János és érszodorói Szodoray Éva leánya) volt. Ők voltak a szabolcsi Ramocsaháza földbirtokosai, akikről külön fejezetben lesz szó részletesebben.

Dessewffy-vonalon a következő híres ősöket találjuk:

id. gróf Csáky István (1603–62) királyi tárnokmester, fia,

ifj. gróf Csáky István (1635–99) országbíró,

Nádasd-családbeli *gersei* **Pethő János** királyi ajtónállómester (†1521.), unokája,

ifj. gróf Pethő János (1525–78) királyi főpohárnokmester,

Ráskay Balázs királyi tárnokmester (†1518.),

Rozgonyi Rajnáld nádor (†1296. k.), szépunokája,

Rozgonyi Simon (†1414.) országbíró, fia,

Rozgonyi György (†1457/58.) országbíró,

Szécsi Miklós (†1387.) nádor¹⁵,

Szécsényi Tamás (1285. k.–1354) királyi tárnokmester (1320–21 és 1342), erdélyi vajda és szolnoki főispán (1321–42), országbíró (1349–54), fia,

Szécsényi Kónya (Miklós) (†1367.) horvát bán¹⁶, fia,

Szécsényi Frank (†1408.) erdélyi vajda, országbíró.¹⁷

13 Erről bővebben: Komiszár Dénes: *Történelmi családok Tiszavasváriban*. Vasvári Pál Múzeum, GÓZ Nyomdaipari Bt., 2015. 90. o.

14 Máriássy Péter: *A Máriássy nemzetség tíz évszázada*. Harlequin, Kassa, 2007. A családfa XII. táblája, 15. generáció, 49. o.

15 Soós Ferenc: *Magyarország kincstartói 1340–1540*. Argumentum, 1999. 25. o.

16 I. m. 24. o.

17 I. m. uo.

Luxemburgi Zsigmond

Hunyadi János

D) A francia ősök

Erzsébet (Doamna Calinichia) /1347–73/, Basarab I. (Fekete) Radu (1330 k.–83) havasalföldi fejedelem (1377–83) felesége volt.

Édesapja **Costea István Sepenit Muşat** (1337–92 u.) moldvai fejedelem (1373–75), édesanyja **Margit Muşata Muşat** [I. Bogdán (?–1367) moldvai fejedelem (1363–67) leánya].

Costea édesapja a kevésbé ismert **Károly/Costas St. Marestain (Capet-Árpád)** „a Marestain de Santon” (a Templomos) /Auvergne, Franciaország, 1272–1332/. Felesége **Muşata Marestang (Capet-Árpád)** /1277–1333/ [Musat (Capet-Árpád) Kálmán (Salamon) /1272–1332/ leánya].

Károly szüleinek **IV. (Kun) László** magyar királyt (1262–90) és **Capet (Anjou) Izabellát/Erzsébetet** (1261–1304) nevezik meg a

külföldi genealógia források. Köztudomású, hogy Kun László elég nehéz viszonyban élt nejével, mellette több ágyast is tartott. A magyar források szerint férje halála után az özvegy Esztergomban maradt, és csak 1300-ban hagyta el az országot, amikor unokaöccse, Károly Róbert Anjou herceg mint trónkövetelő lépett fel III. Andrással szemben. Többé nem ment férjhez, s gyermekei sem születtek. Nápolyba tért vissza, ahol domonkos apáca lett. A nápolyi St. Pietro-monostorban temették el. A kiskorú Károly tehát édesanyjával került külföldre, ahol a Templomos Lovagrend tagja lett. Ám amikor elkezdtek üldözni és feloszlatták a Rendet, a pápai harag elől sikerült elmenekülnie Moldvába, ahol áttért az ortodox hitre. Létezéséről kortársai írnak: Guy de Chypre (de Lusignan) (1275-1303), a nápolyi Guillaume de Beaujeu bátyja. A legérdekesebb, hogy külföldi numizmatikusok az ő és az Árpádok pénzei közötti hasonlóságot fedezték fel. Apósa, Kálmán (Salamon) Árpád-házi hercegnek vallotta magát, ami nem volt ritka akkoriban.

Capet Izabella szülei **I. Károly** (1226–85), Anjou és Maine grófja (1246), Nápoly és Szicília, valamint Jeruzsálem királya (1265), valamint **Provence-i Beatrix** (1234–67) Provence grófnője volt.

Károlyt **VIII. (Oroszlán) Lajos** (1187–1226) francia király (1223–26) és **Kasztíliai Blanka** (1188–1252) nemzette. A Capetingek családfája egészen Charibertig vezethető vissza.¹⁸

VIII. Lajos francia király

VIII. Lajos és Kasztíliai Blanka koronáza, 1223

18 A Capetingek genealógiája és heraldikája. Szerkesztette: Gyurkovics Zoltán.

I. Károly

IV. (Kun) László

11. A HORTHY-CSALÁD EREDETE, TÖRTÉNETE

1943 áprilisában leplezték le a szovjet fronton hősi halált halt kormányzó-helyettes, vitéz nagybányai Horthy (VII.) István (*Pola, 1904. december 9. †Alekszejevka, 1942. augusztus 20.) johanita jogi lovag, máltai nagykeresztes tiszteleti tartománynagy (bailly) életnagyságú portréját a szolnokai vármegyeháza közgyűlési termében a családtagok jelenlétében.

Horthy (VII.) István kormányzó-helyettes portréja

Az ünnepi beszédet Mons. dr. Kele István pápai prelátus, felsőházi tag mondta, aki többek közt kiemelte: *„A legmagyarabb vármegye kormányzó urunk őfőméltósága szülő vármegyéje, amelynek életével a Horthy család egymást követő nemzedékei annyira összeforrtak. (...)”*¹⁹

Horthy Miklós (1868–1957) kormányzó, a Vitézi Rend alapító-főkapitánya, a Johannita Rend Magyar Tagozatának tiszteletbeli kommandátora, máltai nagykeresztes tiszteleti tartománynagy (bailly) is említést tesz felmenőiről, a kenderesi kastélyról emlékirataiban: *„Kertünk hatalmas öreg fái védték árnyékukkal ősi házunkat. Ebben laktak elődeink a török hódoltság megszűnte óta. Azelőtt századokon át Erdély volt az otthonunk.”*²⁰

Ez igaz is, a dolog szépséghibája csupán annyi, hogy ez esetben itt nem a Horthy-, hanem a Halassy-családról beszélünk, több okból is:

Az 1938-ban megjelent életrajzában ezt olvashatjuk a kormányzó édesapjáról, Horthy (V.) Istvánról (1830–1904): *„Itt van elsősorban saját birtokának, Kenderesnek vezetése. Azután – harminc esztendő óta, amióta feleségül vette a csendes, karcsú, fekete-hajú Halassy Paulát – ő vezette az ősi Halassy-birtokot is, amely ugyanabban a határban terült el. Számára olyan volt ez a munka, mint új honfoglalás, mint amaz első, amellyel ősei ezer esztendő előtt vetették meg lábukat ezen a földön. A Horthyak ősi fészékében, a homokos Szabolcsban nőtt fel, azon a vidéken, amelynek képével elválaszthatatlanul összefügg az akácfa finoman tagozott ágainak, édesen illatozó, fürtös virágainak emléke.”*²¹

19 Magyar Világhíradó, 1943. április, 1001/9. A portré alapján készített metsetet Urbán Béla állami tanító, amely a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye iskolánkívüli népművelésének története, Horthy Miklós kormányzó 75. születésnapjára kiadott monográfia 19. oldalán látható. Kiadta: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága. Összeállította: Soós József VM. népművelési titkár. Sarkadi István és Drexler István nyomdávalalal-könyvkötészete, Szolnok, 1943.

20 Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Extra Hungariam. Európa-História, Budapest, 1990. 9. o.

21 Br. Doblhoff Lily i. m. 9–10. o.

Vitéz Aba-Novák Vilmos Horthy Miklós kormányzót ábrázoló portréja, egykor a nyíregyházi városházán, 1938.

(Fotó: Boros György, Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, ltsz: K.54.86.)²²

22 A képről többet: Komiszár Dénes: 1945 előtti festmények és szobrok a város-házán. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/2. 191–209. o.

Ez a három idézet is nyilvánvalóvá teszi, hogy a család történetében Kenderes csak a 19. század közepétől játszott fontos szerepet, de bizonyos írott és képi-hangi megnyilatkozások – és ez alól maga a kormányzó emlékiratai sem képeznek kivételt – megpróbálták ezt Horthy Miklós személyén keresztül felnagyítani, jelentőségét eltúlozni.

Tulajdonképpen ez érthető is, hiszen az államfő közjogi legitimitációjához az is hozzátartozott, hogy szülőfalujához való kötődését „átörökítették” az apai ági felmenőkön keresztül úgy, mintha a Horthyk ősidők óta Kenderesen éltek volna.

A Horthy-nemzetség ősei az Árpád-ház alatt valószínűleg Aranyosszéken és Kolozs megyében éltek mint szabad székelyek.²³ Erdélyben nagyobb adománybirtokokat nyertek. Áttekintve a Horthyk családfáját, a történészek többsége²⁴ arra hajlik, hogy a család eredete is Szabolcsból vehető; nevüket is onnan eredeztetik: „A hagyomány szerint a család őseredetét a székelytörzsből vette. Nevének bizonyossága szerint (...) Szabolcs vármegyéből származott – a 13. században Sényőn (Szabolcs vm.) székely telep volt. A család neve kétségen kívül helynévből alakult. (...) Hort

²³ vitéz szolnoki Scheftsik György dr.: *vitéz nagybányai Horthy Miklós*

²⁴ Csak a legjelentősebbeket megemlítve: Sipos Péter Horthy Miklós Emlékirataihoz jegyzeteket írt; Bencsik Gábor: *Horthy Miklós. A kormányzó és kora.* Magyar Mercurius. Budapest, 2001.; B. Kalavszky Györgyi – Illésfalvi Péter: *Horthy Miklós élete képekben.* Püldo Kiadó, 2007.

nevű pusztát (...) Balmazújváros határában találunk. Ez a puszta régebben Szabolcs vármegyéhez, az 1876. évi XXXIII. törvénycikk rendelkezése értelmében pedig újabban Hajdu vármegyéhez tartozik. (...) A nagyobb valószínűség a Szabolcs vármegyei eredet mellett szól. Ezt a feltevést az valószínűsíti, hogy e vármegyében a középkorban székely település létezett, továbbá az e vármegyében Horthoz közelfekvő Debrecenben a XVI. század második felétől kezdve szerepel egy Horthy-család, mely a következő században onnan eltűnik, s Kolozsváron kezd szerepelni.²⁵

Debrecen címere

Kolozsvár régi címere

Ennek ellentmond id. Varga Antal: *Adatok a Balmazújváros határában állott falvak történetéhez* (Balmazújváros, 1942.) című, rendkívül alapos munkája; Hort birtokosait, tulajdonosait nagyon részletesen írja le minden korra vonatkozóan. Ebben nem történik említés a Horthy-családról. A másik munka Varga Antal: *Balmazújváros története 1945-ig* (Debrecen, 1958.) 303 oldalas, nagyon komoly mű, okleveles hivatkozással. Eredetileg a doktori disszertációja volt. Ő sem írta, hogy a Horthyknak köze lett volna Újvároshoz.²⁶

A Heves megyei Hort községnek sem volt kapcsolata a Horthy-családdal.²⁷

25 Dr. vitéz Ákosfalvi Szilágyi László: *A Nagy-bányai Horthy család*. In: Horthy Miklós. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, 1939. 55. o.

26 Hálás köszönetemet fejezem ki Pozsonyi Józsefnek, a balmazújvárosi Semsey Andor Múzeum nyugalmazott igazgatójának az értékes információkért!

27 Tóth Ferenc: *A Horti Egyházközség története*. Csathó és Társa Nyomdaipari Kft., Eger, 2001. 30. o.

A Horthy-család fokozatos felemelkedését segítette az is, hogy jól házasodtak. Horthy (I.) István, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem udvari lelkésze – aki régi nemes családból származott –, II. Ferdinánd (1637–1657) német-római császár, magyar királytól 1635-ben címereslevelet kapott fiaival (II.) Istvánnal, Jánossal, Lőrincsel és Andrással, valamint öccsével, Jánossal együtt, amelyet Kolozs vármegye 1657. június 21-én tartott közgyűlésén ki is hirdettek.²⁸

A nagybányai Horthy-család címere 1635-ből

A címer leírása: kék mezőben, zöld hármashalom fölött behajlított, páncélos jobb kar, amely három arany búzakarászt tart. A pajzstakaró lilomok: vörös-ezüst és kék-arany színűek. „A hármas halom a magyar országcímer fontos eleme, a páncélt viselő kar így mintha az egész ország fölé emelkedne, azt védelmezőn. De kezében nem kardot, hanem az élet, a béke jelét tartja. A szimbólumot minden belemagyarozás nélkül így oldhatjuk fel: fegyveres karommal megvédem az országot, és békét adok neki. Több mint ígéretes kezdet.”²⁹

²⁸ Uo.

²⁹ Bencsik i. m. 9. o.

II. Ferdinánd

I. Rákóczi György

A címeradományt szerző (I.) Istvántól ismeretes a család leágazása, aki Bereg vármegye egyik legrégebb és legtekintélyesebb családjából házasodott. Felesége a Gut-Keled-nemzetségből származó daróczi Daróczy Anna.³⁰

Fia, Horthy (II.) István (*? †1689.) tudományos pályára lépett. 1654-ben *Claudiopolitanus* („Kolozsvári”) jelzővel emlékeztek meg róla. Az erdélyi református egyház gyulafehérvári közgyűlése 1684. június 6-án erdélyi püspökké választotta. Tisztét 1689-ben bekövetkezett haláláig viselte.

Az erdélyi nemzeti fejedelemségnek a református püspök egyik legfőbb méltósága volt; szava a fejedelem előtt és az országgyűlésen döntő súllyal bírt. A nemzeti fejedelemségnek Horthy (II.) István volt az utolsó református püspöke, címében mindenkor *episcopus* s nem *superintendens*.³¹

Misztótfalusi Kis Miklóst gyermekkorától kezdve ismerte és támogatta.

Kis Miklós Fogarason volt iskolaigazgató, amikor Horthy István püspök módját adta annak, hogy külföldi akadémiákra mehessen s ott világhírű tipográfussá képezze magát. Kis Miklóst is biztatta a magyar nyelvű Biblia kiadására, s vállalkozásához a sajtójából hatszáz tallér segítséget ígért.

³⁰ Szilágyi i. m. 55. o.

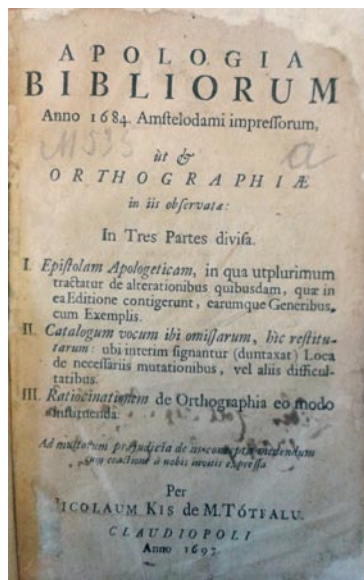
³¹ A *superintendens* a protestáns egyházakban az egyházkerületi lelkészt, püspököt jelenti, míg az *episcopus* a katolikus egyház püspökeinek latin megfelelője.

Nagybányán háza és szőlőbirtoka volt, ennek alapján kezdte a fia – (III.) István – onnan írni nemesi előnevét. 1670-ben Nagybányán a polgárok a Wesselényi-féle összeesküvés egyik eseményeként elfoglalták az ottani harmincadhivatalt és pénzverőházat is. Az összeesküvés bukása után a királyi kamara jelentős birtokelkobzásokba kezdett. Úgy látszik, az akkor élt Horthy István is belekeveredett ebbe az összeesküvésbe, mivel Nagybányán – Selyemkő-szőlőhegyen – egy darab szőlőjét lefoglalták, nevét a „*rebellisek*” között említették.³²

1662-ben házasodott meg. Felesége nemes Szerencsy Mihály leánya, Anna volt. 1689-ben hunyt el. Felesége révén rokonságba került a Máramaros vármegyében tekintélyes szerepet betöltő szigethi Szerencsy-Hajnal-családdal.³³

Misztótfalusi Kis Miklós
(1650–1702)

Az amszterdami magyar nyelvű Biblia
1697-ből

Fia, (III.) Horthy István (*? †Jászberény, 1710.) hivatali pályáját az erdélyi nagyobb kancellárián kezdte, melynek 1695-ben íródeákja és hites jegyzője volt. Bethlen Miklós kancellár az 1696. évi

32 Magyar Nemzeti Levéltár, U et C Fasc. 34. No. 24. 1673. Köszönöm dr. Ulrich Attilának az értékes adatokat!

33 Szilágyi i. m. 56–57. o.

őszi gyulafehérvári országgyűlésre Lázár nevű társával együtt őt küldte jegyzőnek, ahol majdnem megölték őket. Amikor a kancellár személyesen megjelent a diétán, felelősséget vállalt személyükért, és a vita alábbhagyott.

1697-től balásházi Balásházy László fiává fogadta és örökösévé tette, s egyidejűleg meghatalmazottjául vallotta. 1698. november 20-án az erdélyi nagyobb kancelláriának már levéltárnoka (*registratora és taxatora*) volt; tisztét még 1702-ben is viselte.³⁴

A következő évben II. Rákóczi Ferenc fejedelem kibontotta a szabadságharc zászlaját. Horthy István a fejedelem mellé állt és az ő udvarában szolgált. II. Rákóczi Ferenc 1708. április 16-án Kassán kelt rendeletében megparancsolta Máramaros vármegyének, *„hogy Horthy István fejedelmi udvari secretarius törvényes ügyeinek tárgyalására minél előbb való határnapot rendeljen és azokat hamarosan és igazságosan igazíttassa el, mert Horthy Máramaros vármegyében lévő házánál csak rövid ideig tartózkodhatik, mivel vissza kell térnie a fejedelem szolgálatába, tehát a maga dolgainak személyes igazítására nem mindenkor van ideje.”*

Fejedelmét híven szolgálta haláláig. A halál az 1710. évi pestisjárvány idején, az esztendő elején, a jászberényi táborban érte utol. Halála után értékes ingóságait két ládába rakták, s azoknak jegyzékét 1710. május 27-én készítették el.

Ő használta 1697-ben először a *Nagy-Bányai* előnevet.

Előbb Gyulafehérváron, később Máramaros vármegyében Nagykirván lakott. Altorjai báró Apor Péter munkáiban – fő műve: *Metamorphosis Transylvaniae*, azaz: *Erdélynek régi együgyű alázatos ideiben való gazdagságából ez mostani kevély, czifra fel fordult állapotjában koldússágra való változása*, 1736 – szintén Máramaros vármegyei nemesként említi. Kézpénzvagyona hatvanezer forint, ezenkívül számos arany és ezüst portékája s szép ménese volt.

Felesége a Bereg vármegyei törzsökös családból származó nagyilosvai Ilosvay Péter és a Kaplony-nemzetségbeli csomaközi Csomaközy Katalin leánya, Juliánna volt. Ilosvay Juliánna is a pestis áldozata lett, 1711-ben Nagykirván halt meg és Hosszúmezőn temették el.³⁵

³⁴ Szilágyi i. m. 57. o.

³⁵ I. m. 58. o.

A család történetével kapcsolatosan ugyancsak pontosítanunk kell egy téves információt, amely minden, a Horthykkal foglalkozó kötetben megjelent; mindegyikben ezt olvashatjuk, hogy „*Rákóczi egyik nagyanyja Horthy-leány volt.*”³⁶

**Vastagh György: II. Rákóczi Ferenc portréja, 1910 körül.
Nyíregyháza, megyeháza.**

(Jósa András Múzeum, ltsz: K.78.5.2.)³⁷

36 Bárány Forster Gyula: *Koros és a Berényiek*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1927. 30. o.

37 A képről többet: Komiszár Dénes: *1945 előtti festmények és szobrok a megyeházán*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/1. 39–65. o.

Nos, a nevezett ős, Lórántffy Zsuzsanna nagyanyja, serkei Lórántffy László felesége *Horváth Erzsébet (Erzse)*, és nem Horthy volt; H. Albert és Bölsey Dorottya leánya.³⁸ Ő Lórántffy Zsuzsanna kortársa volt, akinek nagyszülei tehát két nemzedékkal korábbiak. Utóbb férjhez ment **Theöke** Kristófhöz.³⁹

Horthy (III.) István fiát, (I.) Lászlót (*1706. április 24. †1776 előtt) 1717-től *Nagy-Kirvai* nemesi előnévvel is említették, ezt a praedicatumot azonban rajta kívül más családtag nem használta.

Anyai nagyanyja, Csomaközy Katalin révén szép örökségre volt igénye. E vagyon feletti egyezséget 1720. május 20-án kötötték meg. Az egyezés értelmében Szinérváralján, Szamosmonostoron, Szamoslippón, Buságon, Kissebespatakon, Ilobán és Mezőkaszonyban örökölt, továbbá igényt szerzett Debrecen városnak már korábban elzálogosított Szepes, Ebes és Boldogfalva nevű birtokaira.

Nagykirváról az Ugocsa vármegyei Szőlősvégardó községbe telepedett és 1755-ben innen vették fel az országos nemesi összeírásba, mint birtokos nemest.⁴⁰ Háromszor nősült.

Első felesége sáros-magyarberkeszi Katona Pál és borosjenői Korda Katalin leánya, Druzsiánna volt. Druzsiánnat 1727. június 27-én Magyarberkeszen vette nőül. Az asszony két évi házasság után, 1729. június 4-én ugyanott meghalt.

Másodszor 1730-ban dralepszikai Horváth Gábornak ippai és érkeserői Fráter Erzsébettől született Juliánna nevű leányát vette feleségül. Juliánna Horváth György és Éva nevű testvéreivel 1734. szeptember 20-án osztozott és a szőlősvégardói kúriát örökölte.

Férjét még 1757 előtt özvegyen hagyta. László harmadik hitvese szunyoghi Szunyogh Klára, István és szalai Sztojka Erzsébet leánya volt.

László második házasságából Sámuel – aki a franciák elleni háborúban esett el 1796-ban –, harmadik házasságából pedig (II.) László nevű fia született.⁴¹

38 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Irta Nagy Iván. Hetedik kötet. Pest, 1860. Kiadja Ráth Mór. 171–172. o.

39 Köszönöm báró Gudenus János József genealógusnak ebbéli hasznos információit!

40 *Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás*. Összeállította: Dr. Illéssy János. Az Athanaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat nyomása. Budapest, 1902. 117. o.

41 Szilágyi i. m. 58-59. o.

III. RAMOCSAHÁZA TÖRTÉNETE RÖVIDEN

A település történetére vonatkozólag a 20. század elején megjelent Borovszky-féle monográfiából kiderül, hogy a kisközség „körjegyzőségi székhely, 151 házzal és 988, nagyrészt ev. ref. vallású lakossal. Postája Nyír-Bakta, távirója és vasúti állomása Demecser. E községet 1308-ban »Villa Ramacha« formában találjuk említve, a Zichy-okmánytárban azonban 1381-ben már a mai nevén szerepel. A XVIII. század második és a XIX. sz. első felében az Erdélyi, Naményi, Tatár, Árvay, Mády, Tóth, Horthy, Soós, Györy, Szakmáry, Gálffy, Pap, Fejér, Nagy, Erdődy, Dolinay és Dobos család volt a birtokosa. Jelenleg pedig Dolinay Olga és Majson Vilmosné. A községben levő református templom 1797-ben épült.”⁴² Ugyanakkor a vármegye nemes családjait tárgyaló részben a Horthy-család címerének leírása téves: „Czímer: veresben, zöld alapon ágaskodó fehér egyszarvú, előlábai alatt három zöld szárú fehér virág nő. Sisakdísz: két fekete sasszárny közt kinövő egyszarvú.”

Az 1920-as évek végén kiadott Háger-monográfia megemlíti, hogy I. világháborús „hősi halottainak száma: 27. Határa 3145 kh., 1178 lakossal. Ref. temploma, lelkésze, iskolája, izr. imaháza, r. kath. iskolája, két tanítója, 42 kötetes népkönyvtára van.”⁴³

Hunek Emil összefoglalójában (1931) olvashatjuk, hogy „lakosainak száma: 1374. A község főjegyzője: Paksy Ferenc. Lelkész: Bakos Sándor ref. Templom: ref., róm. kath. Iskolák: ref., róm. kath. (...) A község földbirtokosai: dr. Gódey Ferenc, Böhm testvérek, Tatár Borbála, Mikecz Dezső⁴⁴, Tatár István, Fülöp Lajos és társai. A község határa: 3145 hold, ebből 2677 szántó, 150 legelő, 1 erdő, 127 használhatatlan terület.”⁴⁵

Dienes István megyetörténetében (1939) jegyezte fel, hogy „a Horthy-család szabolcsi fészke. Körülbelül a XVI. században ala-

42 Borovszky Samu: *Szabolcs vármegye*. Magyarország vármegyéi és városai. Apollo Irodalmi Társaság. É. n. (1900.), 60–61. o.

43 Háger László: *Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete*. 1929. 383. o.

44 Mikecz Dezső (1863–1952) m. kir. udvari tanácsos, Szabolcs vármegye 1906–17 közötti alispánjának neje Jármay Anna (Panna) (1873–1927) Horthy Miklós édesapja, (IV.) István (1830–1904) 5. fokú unokahúga, fia, Mikecz Ödön (1894–1965) igazságügyminiszter pedig a kormányzó 6. fokú unokaöccse volt.

45 Hunek Emil: *Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei*. Magyar Városok Monográfiája sorozat. Budapest, 1931. 353. o.

kult Jánosfalvával egybeépült. Régi birtokosa Ramocsaházi János, akitől nevét is nyerte. A következő században Babutvégnek is nevezték. A XVIII. században már pusztá Ramocsaháza neve már 1308-ban előfordul. A Hunyadiak korában Szabolcshoz tartozott. A középkorban Ramocsa vagy Ramocsaházy-család a birtokosa, majd a Pethő és Megyery családok bírták. Az újabb kor végéig mindkét helységben ezeket a birtokosokat találjuk. A XVI. és XVII. századokban a Ramocsaházy család női leszármazottai: a Pethőyek, Nyáradyak, Bornemisszák és Naményiek a földesurai. A Ramocsaházy család utolsó férfitagja, István, 1761-ben meghalt, utána a birtokok gyors egymásutánban más birtokosokéi lettek. Őzv. Koncsay Borbála eladta Berbelynek, ez Dörynek, aki ismét továbbadta Szolnoki Jármey Lászlónak. Ennek Anna nevű leányát elvette a Szőlősvégárdón lakó számos helységben birtokos nagybányai Horthy László fia: István, utóbb anyja birtokát örökölte. Ezek a szabolcsi birtokok Jánosfalván, Ramocsaházán, Ibronyban, Bősön, Petneházán és Gégényben feküdtek. (...)»⁴⁶

A helyi református egyházközségről ugyanitt megtudjuk, hogy „alakult 1547-ben, az anyakönyveket 1758 óta őrizték meg. Temploma 1802-ben épült, urasztali kelyhe a XIII. századból való. Lélekszáma: 880.»⁴⁷

1989-ig csak egy „hírességét”, Mező Imre (1905–1956) kommunista politikust, állampárti funkcionáriust lehetett emlegetni, mint a település egyetlen nevezetes fiát, akit az 1956. október 30-i budapesti, Köztársaság téri MDP-székház ostromakor – a párt hivatalos álláspontja szerint – hasba löttek. Ez szolgáltatta az alapot mártírrá avatásának ál-legendájához. Ma már tudjuk azt, ami a boncjegyzőkönyvből is kiderült: a halálos lövés hátulról, az épületből érte, ahol ávósok tartózkodtak, így a bal veséje felől sérült meg; tehát a szemből jövő, az „ellenforradalmárok” által okozott haslövés-teória mindvégig hazug és alaptalan volt. Igaz, ez a hatalom birtokosait egy cseppet sem érdekelte: Mező halála kapcsán tömegével küldtek halálba ártatlan forradalmárokat, hogy bosszút álljanak azokon, akik Rákosi embertelen diktatúrája ellen fejezték ki ellenállásukat.

Valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy teljesen kiírtották a község lakóinak kollektív emlékezetéből, eltüntették a telepü-

46 Dienes István: *Szabolcs vármegye*. Vármegyei szociográfiák, Budapest, 1939. 357. o.

47 Uo. 311. o.

lés történetének lapjairól a Horthy-családot, akiket nem lehetett a munkásmozgalom nagy alakjai, előfutárai közé sorolni: 1945 után elpusztították a család kúriáját, a Horthy László és neje által adományozott díszes muszlinkendőt, melyet a református templomban őriztek, megsemmisítették, minden, a családra és – a fasisztának, népnyüzónak, a proletárdiktatúra legfőbb ellenségének, térdig vérben gázolónak, az országot háborúba sodrónak és ki tudja, még minek kikiáltott – Horthy Miklós kormányzóra emlékeztető emlékjelet is eltüntettek.

Érdekességként megemlítem: miközben a Horthy-család történetét kutattam, az alábbi fontos információkat találtam:

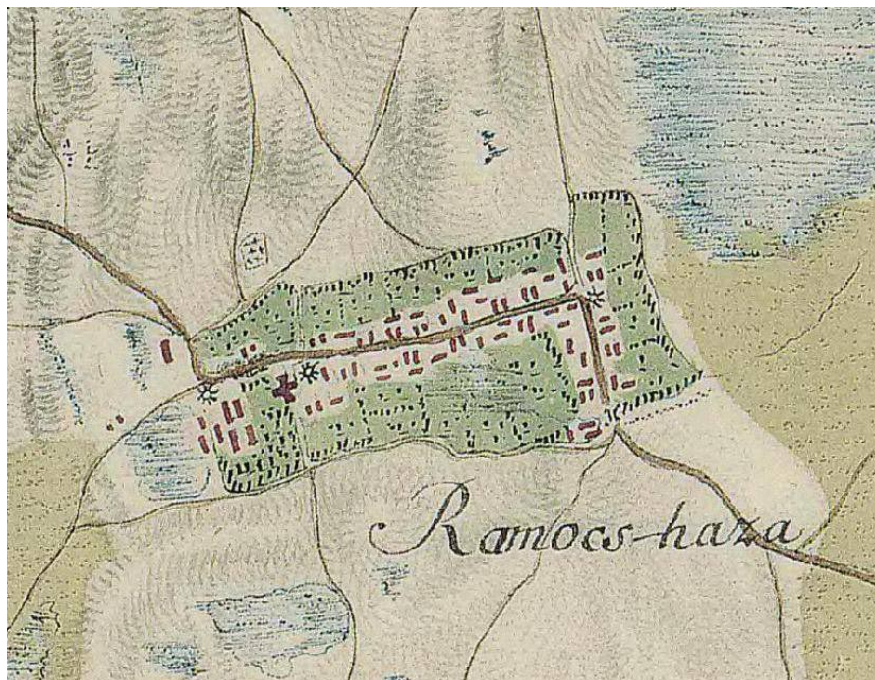
– Horthy Miklós kormányzó (1868–1957) édesanyjának, Halassy Paulának (1839-1895) nagybátyja, H. Lőrinc (1833–1891) rakamazi római katolikus alesperes-plébános volt⁴⁸;

– Horthy István kormányzó-helyettes (1904–1942) felesége, Edelsheim-Gyulai Ilona grófnő (1918–2013) dédanyja, Degenfeld-Schonburg Anna grófnő (1836–1925) révén az alábbi szabolcsi arisztokrata családokkal állt rokonságban: herceg Odescalchi, gróf Andrássy, gróf Dessewffy, gróf Károlyi és gróf Tisza.

---

48 Egeri Egyházmegyei Közlöny, 1891. június 1., 2. szám, 23. évfolyam, 144. o.

IV. A RAMOCSAHÁZI HORTHYK

Ramocsaháza korabeli térképen

Horthy (II.) László (*1761. †?) a debreceni kollégiumban tanult. Mint a Csomaközyek leszármazottja, a Debrecennek zálogosított birtokok után ő is zálogpótlékot igényelt.

Ebben az ügyben édesanyjának második férjét, komlói Komlósy Ferencet nevezte ki meghatalmazottjául. Debrecen város az 1779. június 2-án kelt szerződés alapján négyszázötven forintot fizetett neki zálogpótlék címén. Zálogban lévő tiszadadai jószágát osztályos atyafiaival együtt 1784. június 10-én Bájban örökösen eladta báji Patay Sámuelnek és tolcsvai Bónis Lászlónak. Ez alkalommal nevében a szerződést Várady Ferenc kötötte meg. Váradyt ebben az ügyben 1783. október 1-jén nevezte ki meghatalmazottjának. 1792 körül Szabolcs vármegye táblabírája volt, s 1791-től 1795-ig a ramocsaházi református egyházközség főgondnoki (*Super Inspector Curator*) tisztét viselte.⁴⁹

⁴⁹ Szilágyi i. m. 59–60. o.

Első felesége szolnoki és jármi Jármay Anna, J. László és mezőtelegdi Csanády Ilona leánya volt.⁵⁰ Anna a Szabolcs vármegyei Ramocsaháza községhez tartozó Jánosfalvapusztán született 1771. április 25-én, ugyanott ment férjhez 1789. január 20-án, s ott is halt meg 1797. december 18-án.⁵¹ Amikor Ramocsaházáról beszélünk, akkor a Horthykhöz kötődő birtoktestek Jánosfalván feküdtek, amelyeket idővel Ramocsaházához csatoltak közigazgatásilag.

Az 1758-ban megnyitott református egyházi anyakönyvekben ezeket a bejegyzéseket találhatjuk meg Jármay Annáról, Horthy Miklós kormányzó dédnagyanyjáról: „25. Aprilis 1771. Tekintetes Jármay László Úrnak (ti. kereszteltem – K. D.) Annát.”⁵²

„20. Januarius 1789. Tekintetes Horthy László Úrfi megesküött Tekintetes Szólnoki Jármay Anna Kis Asszszonnyal. Elvitte 18. August.”⁵³

„18. December 1797. Temettem T(ekintetes). Sz(olnoki). Jármay Anna Ifju Asszszonyt T(ekintetes). N(emes). és N(emzetes). V(itézlő). Nagy Bányai Horthy László Úr kedves élete Párját.”⁵⁴

Horthy (II.) László Jármay Anna kezével kapta a jánosfalvi-ramocsaházi kúriát és birtokot, vele ott telepedett le.

A ramocsaházi egyházközségben emléküket egy arany csipkével és arany varrással díszített fehér muszlinkendő őrizte, melyet „Tekintetes Nemes és Vitézlő Nagy Bányai Horthy László Úr és kedves Élete Párja Tekintetes Nemes és Nemzetes Szólnoki Jármay Anna Asszony a' Ramocsaházi Szent Eklésiának Isten ditsősségére ajándékozták. September 20-ik napján 1797.”⁵⁵ Sajnos, a kendő 1945 után eltűnt.

50 A nagy kiterjedésű, református Jármay-család szabolcsi négy ága: eperjeskei, laskodi, ramocsaházi és a római katolikus vallású nyíribronyi. Jármay Anna a ramocsaházi ágból származott.

51 Szilágyi i. m. 60. o.

52 Keresztelési, esketési, halotti anya-könyv és jegyzőkönyv és egyéb legrégebb feljegyzések 1758-ból, Ramocsaháza. 19. sz. I. kötet. Második tábla, melyben az Isten Anyaszentegyházának a Sz. Keresztség által való terjedése megíratik. Tiszteletes Kozma István Uram Predikátorságában. 10. o.

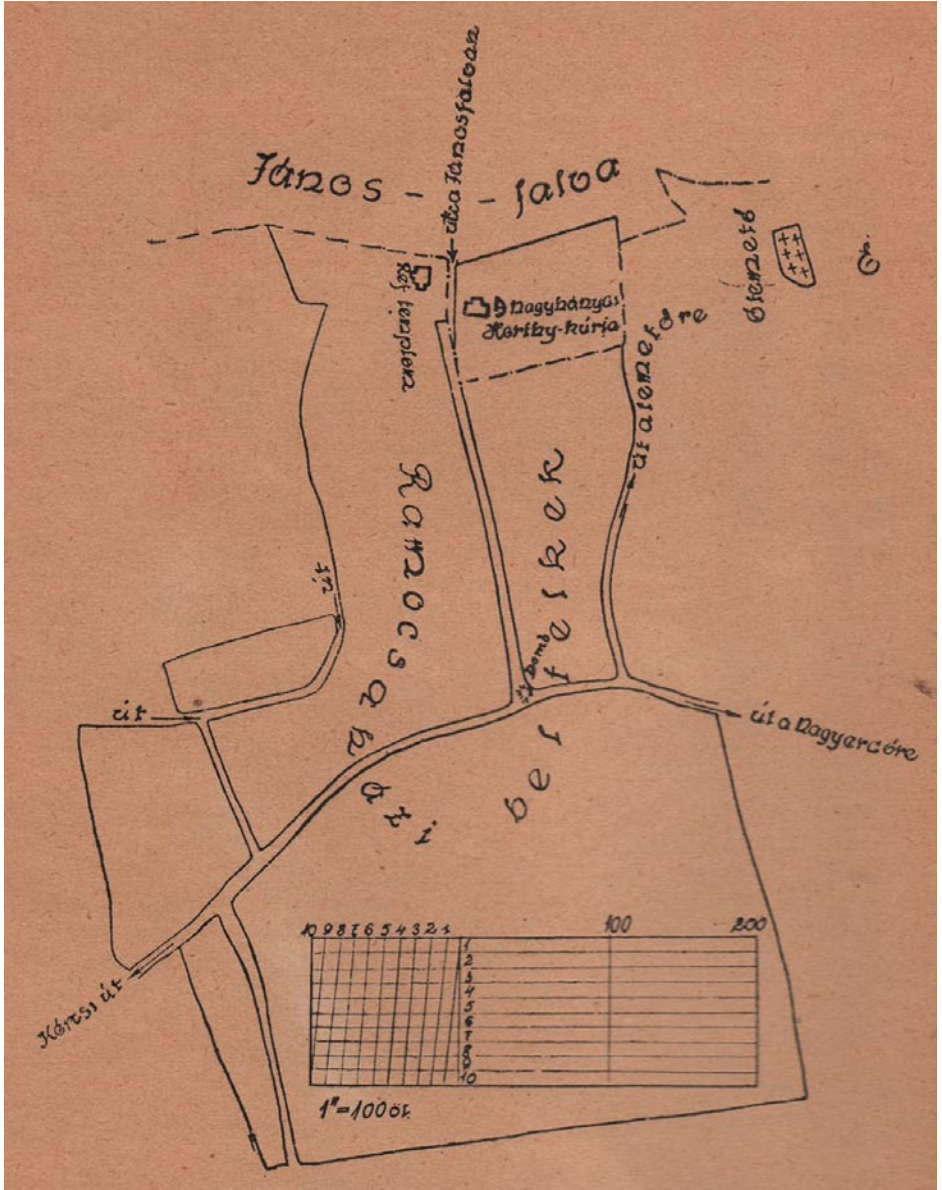
53 Uo. Első tábla, melyben az Isten Népeinek, a Sz. Házasság által való terjedése feljegyeztetik. A' T. T. Szathmári Móses Uram Predikátorságában. 4. o.

54 Ramocsaházi református anyakönyvek, II. kötet. Harmadik tábla, melyben az Isten népének a halál által való fogyása, vagy a más életre való általi költözése irattatik. Tiszt. Körtvélyfyai Josef Uram Predikátorságában. 99. o.

55 A Ramocsaházi Helvécziai Vallástételt tartó Szent Eklklésia Jegyzőkönyve, 1837–1884. III. kötet. Iőr Az Eklklésia inkább változható ingó javainak feljegyzése. Iőr Az Úr Asztalához tartozó eszközök. 9er a kendő. 1. o.

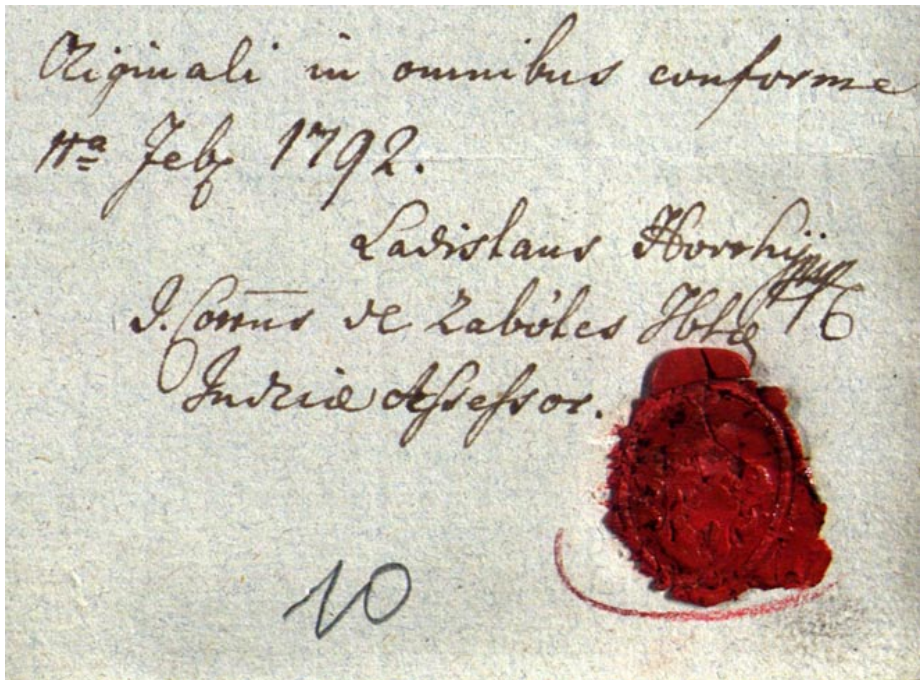

A szolnoki és jármí Jármű-család címere
(Mikecz László tulajdona a Magyar Nemzeti Levéltár
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában)

A ramocsaházi Horthy-kúria fekvése 1929-ben,
Nyárády Mihály térképe nyomán

A Magyar Nemzeti Levéltárban fennmaradt Horthy (II.) Lászlótól egy 1792-es keltezésű okirat, amelyen saját kezű aláírása és titulusa is látható:

**Horthy (II.) László aláírása és pecsétje 1792. február 12-én
kelt iraton**

(Magyar Nemzeti Levéltár, O 69 Acta post Advocatos)

– F 51 – No. 24. fol. 10.)⁵⁶

56 Külön köszönetemet fejezem ki Laczlavik György főlevéltárosnak, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára fősztályvezető-helyettesének, hogy nagy segítségemre volt az irat fellelésében és digitalizálásában!

Ugyancsak tőle 1798-ból egy pecsét:

Horthy (II.) László 1798. március 30-án használt pecsétje
(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára)

Ramocsaházán született gyermekei: 1. **Julianna** (*1790. február 28. †1791. július 10.), 2. **Ilona** (*1792. április 25. †1794. március 12.), 3. **Terézia** (*1794. február 10. †?), draskóczi Dolinay Imre (*Mezőkaszony, 1774. január 20. †?) felesége és 4. (IV.) **István** (*1795. december 2. †1857. július 7.). A családi hagyomány inentől az volt, hogy a legidősebb fiú keresztnéve István lett.

A korabeli ramocsaházi feljegyzésekből tudjuk, hogy kik szolgáltak a Horthy-uradalomban, amelyekből ezáltal kiderül az is, hogy milyen vagyoni-társadalmi szinten állott ekkor a család: „udvari hintós kotsis”, „udvari szolgálégény”, „udvari szabómeszter”, „udvari (férfi) szakács”, „udvari gazdaasszony”, „udvari dajka” és a „Tekintetes Asszony Frajja” (freimutter: szoptató)

dajka). A 18. század végén kevés nemes úr tartott ilyen népet az udvarában!⁵⁷

Horthy László – csakúgy mint ősei – egyházának hű fia volt, akiről feljegyezték, hogy „jókedvű adakozó”.⁵⁸

Meg kell emlékeznünk arról a közelmúltban nagy érdeklődést kiváltott cikkről, amely szerint a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban restauráltak egy 1770 körül kiadott atlaszt, mely egykor a Horthy-kastély darabja volt.

1964-ben a Kenderesi Községi Tanácstól került a szolnoki levéltárba az atlasz. A II. világháború végéig valószínűleg a Horthy-kastély egy megbecsült darabja volt, mígnem a kastély kifosztásakor elvitték, letépve eredeti borítóját, majd a község házára került. Az atlasz „atyja”, Johann Baptist Homann, német nyelvterületen dolgozó térképkészítő volt, munkáit Európa-szerte ismerték. Cseh Géza levéltáros szerint még egy másik olyan atlasz van Magyarországon, mellyel a Szolnokon restaurálandó kiadvány adatai megegyeznek, ez az Országos Széchényi Könyvtárban található.

*A képeket rézmetszetes nyomdai munkával készítették, de kézzel színezték az oldalakat, melyek szövegét németül, latinul és franciául írták. A kötet címlapján az 1762-es évszámot tüntették fel, azonban később készült térképeket is találunk benne. E szerint valószínűleg 1770 körül jelenhetett meg a „Homann örökösei” elnevezésű cég kiadásában, Nürnbergben az értékes, 34 x 55 centiméteres, 138 oldalas atlasz. A bevezető oldali után találjuk a térképeket, melyek nem mindenütt voltak pontosak. Sok helyütt tévedtek a készítői, például Magyarország határait, a Kárpátok vonulatát és Erdélyt pontatlanul ábrázolják. A Homann-atlasz szerkezetileg nagyban hasonlít a ma használt atlaszokhoz, hiszen a jelentősebb európai városok egymástól mért távolságát is feltüntetik benne.*⁵⁹

57 Dr. Nyárády Mihály: *A nagybányai Horthy-család szabolcsi három nemzedéke*. Kertész József Könyvnyomdája, Karcag, 1929. 21. o.

58 Nyárády i. m. 23. o.

59 1700-as évekbeli atlaszt restaurálnak Szolnokon. Szolnoki Napló, 2013. március 4. 16:05. – Kovács Janka.

A Horthy-kastélyból származó atlasz

Horthy László özvegyesre jutva, Tiszaújhelyen, 1799. március 27-én másodjára is házasságra lépett, ezúttal a Hont-Pázmány-nemzetségből származó tiszaújhelyi Ujhelyi Polixénával (*1781. †Szőlősvégardó, 1818. május 11.). Második feleségével Szőlősvégardón lakott, ebből a frigyéből öt gyermeke származott: 1. (III.) **László** (*1799. december 28. †1822. március 14.), 2. (I.) **Sándor** (*1802. május 27. †Szőlősvégardó, 1875. március 27., temették: uo., 1875. március 29.), 1830 körül Ugocsa vármegye hites táblabírája, neje: kiscguthi Guthy Anna (*1807. †Szőlősvégardó, 1857. január 30.), 3. **Anna** (*1809. augusztus 20. †1813. előtt), 4. **Anna** (*1813. január 2. †1816. június 13.) és 5. **Mária** (*1816. november 12. †?).

Két házasságából született két fia lesz az, akiktől a család a továbbiakban két ágon fog virágozni, vagyis ők lesznek az ágalapítók.

Horthy (IV.) István, a kormányzó nagyapja, az **idősebb ág** alapítója és (I). Sándor, akitől az **ifjabb ág** leszármazottai erednek. Horthy (IV.) István kereszteléséről a bejegyzés: „*2da December – 1795. Kereszteltem Tekintetes N(agy) B(ányai). Horthy László Urnak Istvánt K(ereszt) A(tyja) Tekintetes Finta Sigmond Ur K(ereszt) A(nyja). Tekintetes T. Korda Josefne Ifju Aszszony.*”⁶⁰

1811. július 13-án a sárospataki főiskola növendéke lett és aláírta a kollégiumi anyakönyvet. Ezzel magát az iskola törvényeinek megtartására kötelezte. 1829-ben a ramocsaházi református egyházközség főgondnokává választották. Ezt a tisztségét 1832-ig viselte, ezután haláláig presbiter volt.⁶¹ Egy elhúzódó procedúra után választották meg e tisztségre; 1828. december 29-én ismét nekivágtak, hogy főgondnokot válasszanak: „*Másnap az az 29kén ismét egy néhányan öszve gyültek de ekkor sem akarván a' Curatori Hivatalt a' Candidatusok közzül edjik is fel vállalni, közönséges meg edjezésből edj Justántziát küldöttek Méltóságos Al Ispány Báí Patay István Urhoz, a' melybe kérték hogy edj Tekintetes Szolga Birót küldjön ki, a' Ki a' Transactio értelme szerint a' töbségnek meg eggyezésével válaszszon Curatort.*

Jelen voltak ezen 2dik Gyülésbe Tekintetes Nagy Bányai Horthy István, Erdödi Sándor, N(eme)s Nagy Ferentz, Nagy Sándor, Tatár Mihály, Tatár István, Galfi István, Erdélyi Sándor, Naményi Mihály, Naményi Ferentz, Nagy András, Nagy György, Körtvélyfái Jósef Urak a' Contribulasok részéről Kaszás István, Zilai András, Nagy István, Andrikó János és az Egyházfi Kaszás János.–

Mely Instántiájára a' Nemes Ekklesiának méltóztatott (...) Méltóságos Al Ispány Ur Tekintetes Szolnoki Jármý László Járásbeli Szolga Biró Urnak a' kijövetelt és a' Curatorok megtételét.

60 Ramocsaházi református anyakönyvek, II. kötet. Első tábla, melyben az Isten Anyaszentegyházának a Szent Keresztség által való terjedése megirattatik. Tiszt. Körtvélyfai Josef Ur Predikator 9. o.

61 Szilágyi i. m. 61. o.

A templomtorony 1841–1843 közötti építését megörökítő emléktábla a főbejárat fölött

– Follyó 1829dik Esztendő Januarius 8kán Ki jöven közinkbe az alább itt négy Candidatusok közzül u(gy). m(int). **Tekintetes Nagy Bányai Horthy István Ur**, N(eme)s Tatár Mihály, Nagy József és Nagy Ferentz Urak közzül Super Inspector Curatornak **Tekintetes Nagy Bányai Horthy István Urat** Nemesek Feő Curatornak Nemes Nagy József Urat a Votumoknak töbtségéhez képest Hivataljokban béállította és Hivataloknak hűségesen való folytatására Hittel köteleztette.–⁶²

Tevékenységéről a fontosabb bejegyzések: „Follyó 1829dik Esztendő Januarius 16kán Gyűlés tartódván a Parochiális Háznál. – Jelen voltak **T(ekinte)tes Nagy Bányai Horthy István**, Nemes Nagy József Curator Urak, T(ekinte)tes Erdődi Sándor, Pap Mihály, Tatár Mihály, Nyárádi József, Erdélyi Sándor, Nagy Sándor, Nagy Ferentz, Nagy György Urak 's többek.

Mellynek alkalmatosságával először is által adódott T(ekinte)tes Super Inspector Curator Urnak az Ekklesia pénze gondviselése alá, melly részen egy Summába 180. azaz Száznyolcvan R(énes – rajnai)forint. váltó czédulába, melyből Contractuson van T(ekinte)tes Tóth József Urnál 60 ~ hatvan R(énes – rajnai)forint.–

62 Ramocsaházi református presbitériumi jegyzőkönyv, 1822–1842. II. kötet, 16. sz. 11–12. o.

24 R(énes – rajnai)forint). *pedig a Prédikátornál és a' Rectornál. (...)»⁶³ 1831dik Esztendőbe Januarius 20ik napján Consistorium tartván a' Parochián, Jelen voltak a' Nagy Tiszteletű s Tekintetű Visitatio u(gy). m(int). T(ekinte)tes Szolnoki Jármly Dienes Rohodi Predikator 's Assessor tisztt Nagy Sámuel Bogati Predikator tisztt Baksai Dániel T(ekinte)tes N(agy). **Bányai Horthy István** Erdődy Sándor Nagy József Nagy Ferentz Tatár István Nagy András Urak és az Egyházfi Kántor Ferentz.– Mellynek alkalmatosságával T(ekinte)tes Nagy B(ányai). **Horthy István** és N(em)zetes Nagy József Curátor Urak a' Pénzbeli be vételről és Ki adások Számlván Szám adások helybe hagyatott a pénzbeli kiadást a' vételből ki huzván. T(ekinte)tes **Horthy István Ur** kezének maradt Nyolczvan három Uro (azaz) 83 R(énes – rajnai)forint és negyvennyolc uro (azaz) 48 krajczár. Ezen kívül még a' Prédikátornál van 8 R(énes – rajnai)forint 25 Kr(ajcár). A Rectornál van – 15 R(énes – rajnai)forint 26 Kr(ajcár). „Contractuson van.”⁶⁴*

„1832 Esztendőbe Julius 1ső napján Consistorium tartodván a' Parochián. Jelen voltak T(ekinte)tes N(agy). **Bányai Horthy István** Tatár Mihály Nagy Sándor Pap János Nyárádi József Nagy András Tatár István Pap Ferentz Nagy Máté Ferentz Ifju Pap László Naményi Mihály Urak.

Mellynek alkalmazottságával T(ekinte)tes N(agy). **Bányai Horthy István Ur** mint Super Inspector Curator és T(ekinte)tes Tatár Mihály Ur mint segéd Curátor számlván mind Be' vételéről mind ki adásáról a' Nemes Ekklésiának a' fellyebb említett Elöl Járók előtt Számadások helybe hagyatott, és egyszersmind Curatori hivataljokról le mondván helyekbe N(em)zetes Nyárády József első, második Curatornak N(em)zetes Naményi Mihály Urak választattak. (...)»⁶⁵

„1837. November 19ik Napján Gyűlés tartadván a Parochián. Jelen voltak: (...)T(ekinte)tes **Horthy István Ur** (...)»⁶⁶

Horthy (IV.) István a templomtorony építésére száz forintot adományozott. A korabeli bejegyzésekből kiderül, hogy az építést a kisvárdai kőművesmester, Málík András végezte.

„1841. Julius 18. A' Consistorialis személyek a' Templomban benn marasztatván, a harmadik kemencze téglá 40 ezer forint)t

63 Uo. 12–13. o.

64 Uo. 16. o.

65 Uo. 19–20. o.

66 Uo. 23. o.

számítva köz megedjezéssel **T**(ekintetes). **N**(agy)**B**(ányai). **Horthy István Urnak** eladatott 300 az az háromszáz florin)tokért. –⁶⁷

„1857. Junius 3. Tiszt(eletes). Nagymáté József, **Tek**(intetes). **Horthy István Ur**, Fejér Antal, Papp Péter, Papp Dániel, Erdélyi Miklós jelenlétében, 100 szál deszkának és 18 drugár fáknak Tatár Imre mint felügyelő által K(is). Varsányba hitelbe leendő megvásárlása és haza szállíttatása.–⁶⁸

Fontosabb ügyekben a presbitérium „tökélletes bizodalommal felruházott”, „kiválasztott képviselője” volt. Részt vett a „Feő Curator”-ok több napon át tartó számoltatásán. A gyűléseken pontosan megjelent. Két héttel halála előtt még ott volt a presbitéri gyűlésen.⁶⁹

Tiszaroffon (Gudenus János szerint Pándon), 1827. június 4-én vette nőül bizáki Puky Simon és roffi Borbély Borbála leányát, Amáliát (*Bénye-Káva, 1806. július 26. †Ramocsaháza, 1839. június 17.). E réven a Horthy-család rokonságba került az Abanemzetséggel: „Midőn a főurak (t. i. Péter elűzése után)... királyt kerestek, Abán akadt meg a szemük, ki István egy nővérének volt a férje (...). A jegyző (Anonymus) Aba családfáját a honfoglalás koráig viszi vissza. Akkor Árpád nagy földet adott a Mátra erdejében Edunak és Edumarnek, kik előbb kun vezérekül említettnek – hol később Pota várat alapított. Az ő nemzetségükből származott aztán hosszú idő múlva Sámuel király, kit kegyessége miatt Abának neveztek. Maga az Aba nemzetség szintén Ed-ben és Edemen-ben tiszteli törzsatyáit, de azokat nem tekintette kunoknak, hanem Csaba fiainak. Ez a Csaba Attilának törvényes fia Honorius görög császár leányától, kinek fiait Ednek és Edennek nevezték ... Szabad az a feltevés, hogy Aba a magyarokkal bevándorolt kabarok kozár törzsének volt a feje (...).⁷⁰ Ebből a törzsből származik Nadányi Erzsébet, ki roffi Borbély Mihálynak volt a neje. Leányuk Borbála bizáky Puky Simonnal kötött házasságából származott fenntebb említett Amália.

67 A Ramocsaházi Helvécziai Vallástételt tartó Szent Ekklesia Jegyzőkönyve, 1837–1884. III. kötet. Illor Az Ekklesia Gyűlései határozatainak feljegyzése, 73. o.

68 Uo. 97. o.

69 Nyárády i. m. 24. o.

70 Szilágyi Sándor: *A Magyar Nemzet Története*. Athenaeum Könyvnyomda, 1898. II. kötet, 12–14. o.

Puky Amália fiatalon, 33 évesen halt meg, a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint „*sorvasztó betegség*”ben (tüdővész): „*Junius Hóldnapban Meg Haltak. Beírás napja: 19a. Halott neve: Bizáki Puky Amália. Állapotja: Nemes. Élet Esztendő: 33. Nyavajája sorvasztó betegség. Halála napja: 17a. El Temetése módja: Predikáziós. Tekintetes Nagy Bányai Horthy István Ur Élete Párja.*”⁷¹

Hét gyermekük született Ramocsaházán:

1. **Emília** (*1828. március 6. †1831. április 4.);
2. **Amália** (*1829. március 13. †1881. július 28.), draskóczi Dolinay Károly (1812-1872) neje (esküdtek: Ramocsaháza, 1853. augusztus 30.);
3. (V.) **István** (*1830. február 13. †Kenderes, 1904. július 24.), a kormányzó édesapja;
4. **Jolán(da)** (*1832. május 3. †Kenderes, 1890. július 17.), nagysarlói Magyary-Kossa István (*Tiszaroff, 1823. július 5. †Kenderes, 1894. július 31.) 1848/49-es honvéd főhadnagy felesége (esküdtek: Tiszaroff, 1855. november 20.);
5. **Miklós** (*1833. október 7. †Pest, 1838. augusztus 8., temették: Káva, Puky-sírbolt);
6. **Ferenc** (*1834. december 19. †1834. december 26.) és
7. **Johanna/Janka** (*1836. október 7. †?).

Horthy (V.) István születéséről az anyakönyvi bejegyzés: „*Februarius Hónapban. Matricula számja 2. Be írás napja: 17a. Szülék neve: T(ekintetes). N(agy). Bányai Horthy István, T(ekintetes). Bizáki Puky Amália. Magzatok neve: István. Születése napja: 13a. Kereszt Atyák és Kereszt Anyák neve: Losontzi Báró Bánfy Pál és Hitvese Roffi Borbély Amália.*”⁷²

71 Ramocsaházi református anyakönyvek, II. kötet. Harmadik tábla, melyben az Isten népének a halál által való fogyása, vagy a más életre való által költözése irattatik. 129. o.

72 A' Helvetziai Vallás tételt Követő Ramocsaházi Nemes és Szent Eklklésia Emlékezet Könyve, melyben az Isten Anya Szentegyházának a' Szent Keresztség által való szaporodása feljegyeztetik. Készítette 1827k Esztendőben Boldog Asszony Havának 3ik napján. Szölösi Péter Ramocsaházi Predikátor. III. kötet. 11. o. Bánffy Pál akkor 32, felesége 27 éves volt. Köszönöm báró Bánffy Miklósnak, a Johanna Rend Magyar Tagozata korábbi kommandátorának az információkat!

A ramocsaházi református templom

A templom építésének idejét megörökítő tábla

A szószék és az úrasztal

Templombelső a karzattal

A Bénye-kávai Puky-kúria, jelenleg általános iskola

Horthy (IV.) István 1857. július 7-én tért meg őseihez. „Folyó Szám: 8. Éve és napja a' kimulásnak: 1857. Jul. 7. Neve, és állapota: Tekintetes Nagy Bányai Horthy István, földbirtokos. Születési és lakhelye a ház számával: Ram: háza, Ramháza 98 sz. Neme: fi. Életkora: 63 év. Betegség, vagy a' halálnak más neme: vérhas. Helye és napja a temetésnek: Ram: háza Jul. 9. Az eltemetőknék neve: Nagy máté József ramocsaházi, Zsindely János thasi lelkészek.”⁷³

Az ősök tisztelete a kormányzó idején:

„Magyarország kormányzójának édesatyja eminens diákja volt a sárospataki kollégiumnak. A szabolcsvármegyei Ramocsaházáról ment a pataki iskolába. — Horthy Miklós kormányzó az ősi kollégiumban őseinek emlékei között.

A Sátoraljaújhelyen megjelenő Zemplén c. lap érdekes tudósításban számol be a Kormányzónak a pataki kollégiumban tett múltbeli látogatásáról, a melynek egy mozzanata Szabolcsvármegyét is közéről érinti. Az imateremben — írja a tudósító — Marton János főiskolai igazgató köszöntötte lendületesen ívelő beszédben Horthy Miklóst, Stephanus Horthy, nobilis ugotsaensis, a hajdani pataki szintakszista diák fiát.

Főméltóságod felejtse el itt országlásának gondjait s pihenjen meg egy kis időre. — Itt a hűségnek és szeretetnek csöndes szigetén van. Lengje át a Lorántffyak, Rákócziak szelleme. Lássa meg e falak között édes szüleit. Atyja és nagyatya szellemét érezze meg a gyermek. A magasból az ősök szava hallik: »Ez az én szerelmes fiam«...

A kormányzó erős megindulással küzdve hallgatta a szívből szívhez szóló hangot s nagyon melegen köszönte azt meg Marton igazgátónak.

A könyvtárban Harsányi István theologiai tanár kalauzolta a kormányzót s mutatta be a könyvtár örökértékű kincseit Rákóczi György sajátkezű jegyzetekkel ellátott bibliáját s egy régi Lorántffy-bibliát.

— Ennek az az érdekessége — magyarázta a tudós könyvtárnok, hogy első lapján van felírva Apafi Mihály feleségének temetése, amelyen a gyászbeszédet 1688-ban Nagybányai Horthy István erdélyi református püspök (a kormányzó ük-ükapja – K. D.) mondotta.

⁷³ A' helvét vallástételt tartó Ramocsaházi Egyház Halottas Anyakönyve a' bentartalmazott 1853dik évtől – 1862dik évig. Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, IV. A. 425/441. Ramocsaházi református anyakönyvek.

— Ez a másik példány a Murányi Vénusz: Szécsi Mária kedves könyve volt.

— Főméltóságodat különösen érdekelni fogja — folytatta Harsányi professzor — két bejegyzés, 1815, illetve 1840-ből.

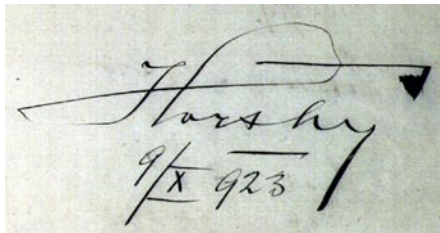
— Az 1810-es években, mint Kossuth Lajos pályatársa, főiskolánk növendéke volt Horthy László, Főméltóságod nagyatyja, 1840-ben pedig édesatyja Horthy István volt eminens diákja a kollégiumnak. 159 tanuló közül a hetedik eminens volt. A sajátkezű bejegyzés Ramocsaháza, szabolcsmegyei lakhelyet tünteti fel.

— A főiskola kegyes urainak, a Lorántffyaknak és Rákócziaknak ereiben Horthy vér csörgedezett. **Lorántffy Zsuzsannának nagyanyja nagybányai Horthy Erzsébet volt**, fejezte be a kormányzó által rendkívüli figyelemmel hallgatott előadását a tudós könyvtárnok s bemutatta a serkei Lorántffy Lászlótól és nejétől Horthy Erzsébettől kiinduló származási táblázatot.⁷⁴

Sárospatak 1608-ban jutott a Lorántffyak birtokába és pedig Dobó-ágon, úgy, hogy Kamarás Borbála nagyanyja, Dobó Anna, Dobó István testvére volt s örökség útján kapta Sárospatakot, amit leányára Lorántffy Zsuzsánnára hagyott. I. Rákóczy György pedig Lorántffy Zsuzsannával hozományul kapta azután Sárospatakot.

A könyvhirességek után a képekre került a sor. Hosszasabban időzött a kormányzó Kazinczy Ferenc híres metszetgyűjteményénél s főként magyar nagyjaink arcképeit nézegette.

Távozása előtt Janka Károly gondnok a kollégium nevében a Szent Bibliának egy régi, teljes sárospataki kiadásával ajándékozta meg a kormányzót, aki karakterisztikus nagy betűvel irta be nevét a látogatókönyvbe.⁷⁵

A kormányzó aláírása az emlékkönyvben

74 A Sárospataki Református Kollégiumban ma már nem található meg ez a valószínűleg téves családja.

75 Nyírvidék, 1923. október 23., 240. szám. Az emlékkönyv jelzete: Kézirattár, 1920. Emlékkönyv, 1841-1924. 261. o.

A kormányzó őseinek emlékezete elevenen élt Ramocsaházán, nevüket tisztelet övezte, amit a presbitériumi jegyzőkönyv egyik 1935-ös bejegyzése is bizonyít: *„Jegyzőkönyv. Felvétellett Ramocsaházán, 1935. év november hó 14. napján tartott presbitéri gyűlésben.*–

Jelen voltak: Bakoss Sándor lelkész elnöklete alatt: Rádi István gondnok, Hadházy János, Dobronyi József, Kovács Ferencz, Sebők Péter, Varga Péter, Bagoly János, Szombathy Károly presbiterek, Nagy Mihály tanító.–

40. szám

Elnök a megjelenteket üdvözli, a gyűlés törvényszerű egybehívásának és határozatképességének megállapítása után a gyűlést megnyitja.–

41. szám

Elnök jelenti, hogy vitéz nagybányai Horthy István nyug. lovasági tábormagy⁷⁶ Ur Ő Nagyméltósága a legrégebb temetőben nyugvó nagyszüleinek, nagybányai Horthy István és neje bizáki Puky Amália földi maradványait a Kormányzó Ur Őfőméltósága magas óhajtására f. év dec. 2. napján exhumáltatni kívánja s a kenderesi családi sírboltba akarja elhelyezni.

Egyháztanács a magas óhajtást a legmélyebb tisztelettel s a legnagyobb készséggel teljesíti. Egyhangúlag hozott határozatával lelkészt megbízta, hogy az exhumálás alkalmából feledhetetlen emlékü Pátrónusának s áldott lelkü Nagyasszonyának földi maradványait magába fogadó új korporsóra az egyház nevében díszes koszorút helyezzen.– Az exhumálás alkalmával a presbiterium mint testület együttesen fog megjelenni. (...)”⁷⁷

A szabolcsi megyei hivatalos lap, a Nyírvidék is beszámolt a lélekemelő eseményről:

„Kedden délelőtt exhumálják Ramocsaházán a kormányzó nagyszüleinek hamvait.

76 A kormányzó bátyja, Horthy (VI.) István (Kenderes, 1858. december 20.– Bécs, 1937. szeptember 23., temették: Kenderes, Horthy-kripta, északi oldal, felső sor, 2. sír) johannita jogi lovag, felsőházi tag, a heves-nagykunsági református egyházmegye gondnoka, 1927-től 1929-ig a tiszántúli református egyházkerület főgondnoka valójában lovassági tábormagy volt.

77 Ramocsaházi református presbitéri jegyzőkönyv 1926. augusztus – 1936. július. IX. kötet.

A nagybányai Horthy-család szabolcsi ágához tartoznak azok a Horthyak, akiknek sírjuk vármegyénkben van. Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó nagyszülei, nagybányai Horthy István és felesége buzáki (sic!) Puky Amália Ramocsaházán pihennek. Most nagybányai vitéz Horthy Miklós kormányzó fiúi kegyelettel exhumáltatja nagyszüleinek hamvait, hogy Ramocsaházáról, ahol már nincs közvetlen leszármazottja a Horthy család szabolcsi ágának, Kenderesre, a családi sírboltba szállíttatja.

A nagyszülők közül nagybányai Horthy István 1857-ben 62 éves korában hunyt el, feleségét, buzáki (sic!) Puky Amáliát 1839-ben temették fiatalon, 33 éves korában. Az exhumáláshoz a család részéről vitéz Horthy István ny. tábornagy érkezik Ramocsaházára, ahol december 3-án, kedden történik meg az exhumálás, amelyre a Humenszky testvérek temetkezési vállalata kapott megbízást.⁷⁸

„A kormányzó nagyszüleinek exhumálása Ramocsaházán.

Megírta a Nyírvidék Szabolcsi Hírlap, hogy Ramocsaházán december 3-án exhumálták vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó nagyszüleinek, nagybányai Horthy István földbirtkosnak, Ramocsaháza kegyurának és hitvesének buzáki Puky Amáliának hamvait. Az exhumálásnál a család képviselőiben nagybányai Horthy István ny. lovassági tábornok vett részt. Jelen voltak csicseri Orosz Sándor földbirtkos, Kubinyi Zoltán fősolgabíró, Veress Nándor dr. járási tiszti orvos, Papsy Ferenc közjegyző, Tatár István községi bíró, Bakoss Sándor ramocsaházi ref. lelkész a presbitérium élén. Ott volt Ramocsaháza egész lakossága s a szomszéd községekből is többen eljöttek, hogy részt vehessenek a kegyeletes aktuson.

Az exhumálásnak szép verőfényes nap kedvezett. Az egymás mellett lévő hamvakat új koporsókba helyezték. A hivatalos eljárás megejtése után Bakoss Sándor ref. lelkész alkalmi imát mondott, amely után a Nagyasszonynak és Ramocsaháza felejthetetlen kegyes Patronusának hamvait Kenderesre szállították a családi sírboltba.⁷⁹

A korabeli szemtanúk – akik közül már senki nincs az élők sorában – elmondása alapján (és amiről a megyei közlöny nem számolt be) a koporsókba a többi, itt eltemetett családtag még beazonosítható sírjából is felszedték a maradványokat.

78 Nyírvidék Szabolcsi Hírlap, 1935. december 1., 275. szám.

79 Nyírvidék Szabolcsi Hírlap, 1935. december 13., 285. szám.

Tehát a bizonyosan itt elhunyt és eltemetett hét családtag földi maradványait is nagy valószínűséggel átszállították Kenderesre. Horthy-családtagok csontjai – az akkor már használaton kívüli – ramocsaházi régi református temetőben nem maradtak.

Ám a fekete gránit sírfedlapra – amely a kenderesi családi kriptá jobb oldalában lévő, felső sorának első, fal melletti fülkéjét takarja –, csak Horthy (IV.) István (1795-1857, temették: Horthy-kriptá, északi oldal, felső sor, 1. sír) és Puky Amália (1806-1839, temették: Horthy-kriptá, északi oldal, felső sor, 1. sír) neve került fel.

**Strelisky Lipót Horthy (VI.) István tábornok,
a kormányzó bátyjáról készített fotója**
(Hadtörténeti Múzeum, ltsz: 67920)

***Horthy (IV.) István és Puky Amália közös sírja
a kenderesi kriptában***

Az ok valószínűsíthető: a fedlap hamarabb készült el a sírfelnyitáskor, feltehetőleg a szöveg is. Értelemszerű, ha valaki(ke)t a családi kriptában helyeznek örök nyugalomra, a fülkét a gyászszertartás után téglával befalazzák és arra az akkorra már kész fedlapot is hamarosan felhelyezik. Mivel a nagyszülők hamvait kívánták exhumálni Ramocsaházáról, a többi családtag nem volt „betervezve”. Amikor jelezték a család képviselőjében megjelent Horthy (VI.) István tábornoknak, hogy vannak még a nagyszülők sírja mellett itt nyugvó rokonai, a válasza – az ott lévő szemtanúk leszármazottainak szóbeli közlése alapján – a következő volt: „Hát, akkor tegyék be őket is a koporsókba!” Családtagként nem is rendelkezhetett volna másként. Horthy (IV.) István halálozási dátuma a fedlapon téves, ugyanis nem 1857. július 17-én, hanem 7-én hunyt el.

1929-ben, Nyárády Mihály könyvének megjelenésekor még olvasható volt a temető kert egy nagyméretű sírkövén a felirat:

„N Horthy Ist=
ván hitvese
Bizaki Puki Ama
lia
Emléke
MDCCLXXXIX⁸⁰.

A sírkő maradványai napjainkban biztonságba helyezve várják sorsuk jobbra fordulását...

„Jegyzőkönyv. Felvétellett Ramocsaházán, 1936. év április hó 10. napján tartott presbiteri gyűlésben.–

Jelen voltak: Bakoss Sándor lelkész elnöklete alatt: Hadházy János, Paksy Ferencz, Szombathy Károly, Bagoly János, Dobronyi József, Kovács Ferencz, Sebők Péter, Varga Péter presbiterek, Nagy Mihály ig. tanító.– (...)

27. szám.

Lelkész jelenti, hogy Magyarország Kormányzójának Kabinet iroda főnökétől hozzá czimezve levél érkezett, melyben tudatja, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklós Kormányzó Ur Ó Főméltósága magas elhatározásából 4000. Pengő segély kiutalásáról legkegyelmesebben intézkedni méltóztatott.–

Egyháztanács a magas megbízás folytán küldött leiratot mély-séges alázatossággal hallgatja, a legkegyelmesebben kiutalni rendelt nagy értékű adományt a leghálásabban fogadja s azért szívből-lélekből fakadó hálás köszönetének tudomásul vételéért esedezik.–

»Az igazak emléke áldott mindörökké.« Ez az örökké megálló igazság az e helyre telepedett kicsiny gyülekezet történetében megteljesült bizonyosság.–

Mint a mindent bevilágító napsugár tündöklük s áldott melegével tenyészetű virulást teremt mindenfelé úgy a Nagybányai Horthy Család áldásos, nagy, nemes jócselekedetekben felejthetetlen áldozatai melyeket az 1797. évtől kezdve mind a mai napig kicsiny egyházunk fenntartása, előhaladásának biztosítása javára kegyesen cselekedett messze tündöklük fényben s nem gyümölcsöt terem jó cselekedetekben.

80 Nyárády i. m. 26. o.

Az 1841–1843. években épült hatalmas méretű torony megépítése felejthetetlen emlékü nagybányai Horthy István Úr legnagyobb adományával történhetett meg, Aki porréseiben is áldott emlékü Hitvesével bizáki Puky Amália Nagyasszonnyal együtt jóltevője volt kicsiny egyházunknak.–

Midőn az 1901-ik évben iskolánk a lángok martaléka lett, akkor – a helységünkben már elköltözött nagybányai Horthy István Úr Ő Méltósága volt kegyes egyházunk segítségére jönni, midőn a nevelés ügy elsőrendű fontosságú nagy értékéről írott, örök emlék képen megőrzött Levele mellett nagy összeget juttatott az iskola építésére.–

És most nemzetünk hős Lelkü, áldott, jó Szívű Kormányzója, vitéz nagybányai Horthy Miklós Kormányzó Úr Ő Főméltósága értesülvén kicsiny és szegény egyházunk teher bíró képességét messze túlhaladó nagy munkálatának, az új iskola és tanítói lakás megépítésének terhes gondjairól legmagasabb elhatározásából úgy kegyeskedett intézkedni, hogy egyházunk a nemes cél megvalósításához eljuthasson.–

Egyháztanács, midőn ezen áldásos, örök emlékezetben fennmaradó gondoskodásáért Kormányzó Úr Ő Főméltóságának őszinte szívből jövő hálás köszönetet nyilvánítani a legalázatosabban bátorkodik, ugyanakkor buzgón esedezik a Mindenható Istenhez, hogy Reá és Magas Családja Minden Egyes Tagjára árassza ki nagykegyelméből kiapadhatatlan áldásainak bőségét s tartsa meg drága Életét az emberi kor legvégső határáig Övéinek boldogságára, Magyar hazánkunk boldogítására.–

Egyháztanács az iránt esedezik még a legmélyebb alázatossággal Kormányzó Úr Ő Főméltóságához, hogy az Isten áldott segédelmével megépítendő új iskola homlokzatán »vitéz nagybányai Horthy Miklós ref. elemi iskola« felírás elhelyezését legkegyelmesebben megengedni méltóztassék.–⁸¹

81 Ramocsaházi református presbiteri jegyzőkönyv 1926. augusztus – 1936. július. IX. kötet.

A régi iskola és tanítói lakás épülete napjainkban

Horthy (V.) István (1830–1904) 27 éves koráig, 1857-ig élt Ramocsaházán. Miután atyja, (IV.) István elhunyt, a ramocsaházi örökség rá eső részét eladta, és az anyai örökségből átvett Kenderesen telepedett le, itt teremtve mintagazdaságot. Ezután nővére, Horthy Amália, és férje, Dolinay Károly birtokolták a ramocsaházi Horthy-örökséget halálukig.

Kenderesen, 1857. október 30-án vezette oltár elé a római katolikus dévaványai Halassy Paulát (*Kenderes, 1838. március 18. †uo., 1895. február 26., temették: uo., Horthy-kripta, északi oldal, felső sor, 5. sír, 1895. február 28.), Halassy József (*? †1860. december 11.) főszolgabíró és nemes Gärber Erzsébet (*1809. †Buda, 1882. március 19., temették: uo., 1882. március 20.) leányát.

Érdemes megemlíteni, hogy a házassággal egy három generáción át folytatódó tradíció vette kezdetét: a református Horthy István katolikus leányt vett feleségül.⁸²

⁸² Bencsik i. m. 12. o.

Horthy Miklós kormányzó születésének allegorikus ábrázolása

(Nagyrévi Haranghy Jenő metszete, a Magyar Katonaujság 1940/26. számának címlapján, Fekete Ferenc tulajdona)

Gyermekeik mind Kenderesen látták meg a napvilágot:

1. (VI.) **István** (1858–1937), neje: borsodi és katymári Latinovits Margit (*Budapest, 1866. február 21. †Gyömrő, 1926. november 19., temették: Kenderes, Horthy-kripta, északi oldal, felső sor, 3. sír), esküdtek: Budapest, 1891. május 12.;

2. **Zoltán** (*1860. július 7. †1940. szeptember 15., temették: Horthy-kripta, északi oldal, alsó sor, 2. sír) kétszer nősült: első neje: Eiler Hermina (*Budapest, 1905. október 5.), Eiler Károly és Moser Anna Márta leánya. Később elváltak.⁸³ Tőle egy leánya, Márta született 1905-ben. Második felesége: Nagy Erzsébet;

3. **Béla** (*1862. április 15. †Fiume, 1880. május 29., temették: uo., 1880. május 31., újratemették: Kenderes, Horthy-kripta, északi oldal, alsó sor, 5. sír), halálos sérülést szerzett tengerésztiiszt-növendék;

4. **Paula** (*1863. december 22. †1906.), férje: poroszlói Graeff Jenő (*Tiszaeszlár, 1853. november 17. †?), esküdtek: 1882. július 15.;

⁸³ A házasság felbontatott a Budapesti Kir. Törvényszék 34926-1928. sz. ítélete alapján.

5. **Miklós** (*1868. június 18. †Estoril, 1957. február 9., temették: Lisszabon, angol katonai temető, 1957. február 11., újratemették: Kenderes, Horthy-kripta, déli oldal, felső sor, 3. sír, 1993. szeptember 4.) altengernagy, cs. és kir. kamarás, a Vitézi Rend főkapitánya, Magyarország kormányzója 1920-1944 között, Otranto és Szeged kinevezett hercege, neje: jószáshelyi Purgly Magdolna (*Kürtös, 1881. június 10. †Estoril, 1959. január 8., temették: Lisszabon, angol katonai temető, 1959. január 11., újratemették: Kenderes, Horthy-kripta, déli oldal, alsó sor, 3. sír, 1993. szeptember 4.) nagykeresztes máltai hölgy, esküdtek: Arad, 1901. július 22.;

6. **Erzsébet** (*1871. október 3. †Keszthely, 1955. március 13.) férjei: I. pécsújfalusi Péchy György (*Sárközújlak, Szatmár vm., 1866. október 30. †Budapest 1909. november 7.), esküdtek: Kenderes, 1894. október 16., II. gróf Czernin Arthur (*Graz, 1880. november 19. †Bécs, 1941. május 27.), esküvő: Bécs, 1916. január 25., válás: Graz, 1934. április 27.;

7. **Szabolcs** (*1873. január 28. †Radomsko, orosz harctér, 1914. november 28., exhumálták, újratemették: Horthy-kripta, északi oldal, alsó sor, 3. sír, 1927. október 29.) dr. jur., jász-nagykun-szolnoki főispán, vitéz, József kir. herceg parancsőrztisztje;

8. **Jenő** (*1874. november 27. †1876. január 9., temették: Horthy-kripta, északi oldal, déli sor, 4. sír) és ismét

9. **Jenő** (*1877. november 8. †Lausanne, Svájc, 1953. november 20.) Afrika-vadász, sportember, vadászati író, nemzetgyűlési képviselő, m. kir. titkos tanácsos, neje: bethleni Bethlen Róza grófnő (*Bonyha, 1882. szeptember 4. †Hátszeg, Románia, Hunyad megye, 1955. április 29.), esküdtek: Bonyha, 1906. október 20.

*Nagybányai Horthy István,
magyar főrend, a kormányzó
édesatyja.*

*Nagybányai Horthy Istvánné
dévaványai Halassy Paula,
a kormányzó édesanyja.*

Horthy Miklós kormányzó szülei

*(A Pesti Hírlap vasárnapja, 1930. március 2., 52. évfolyam, 9. szám, 4. o.,
a szerző tulajdona)*

Horthy (V.) István az első olyan családtag, akiről korabeli ábrázolás ismeretes; a századfordulón, főrendiházi tagként készült, díszmagyaros portréjának is csak a reprodukciója maradt fenn, csakúgy, mint hitveséről. Az 1938-ban Doblhoff Lily bárónő munkájaként megjelent Horthy-életrajz 32–33. oldalai között a kétoldalas képmellékleten – az akkor még sértetlen állapotú – kenderesi kastély egyik szalonjában függtek azok a képek (ősgaléria), amelyek a kormányzó és felesége felmenőit ábrázolták. Míg a kormányzó szüleit ábrázoló festményekről közeli fényképek készültek, a ramocsaházi ősök – ha egyáltalán a galériában megvoltak a portréik – arcképeiről és a többi családtagról is a galériát együtt mutatva készült egy „csoportkép”. Sajnos, a Kenderesre 1944-ben benyomuló „felszabadító” szovjet katonák a kastély teljes berendezését – köztük a festményeket is – máglyára rakva égették el

barbár módon. Ezért is tragikus, hogy a Ramocsaházához kötődő Horthyk arcképeit nem tudjuk bemutatni, hiszen amikor Horthy (V.) István 1857-ben Kenderesre átköltözött, valószínűleg magával vitte a kenderesi kastélyba ősei arcképeit, amelyek 1944-ben ott pusztultak el. Vagy pedig ha mégis elkerülték volna a pusztítást (aminek igen csekély a valószínűsége), akkor a kastélyt fosztogatók „gyűjtögetésének” estek áldozatul...

Horthy István középiskoláit Sárospatakon végezte. Híres gazda, nagy tekintélyű tagja volt a főrendiháznak.⁸⁴ Szigorú, de igazságos ember hírében állt. A rendet és a fegyelmet családjától és mindenkitől megkövetelte, aki uradalmában dolgozott. De a legszigorúbb mégis önmagával szemben volt.

Vallási toleranciáját mutatta, hogy amikor Kenderesen két alkalommal katolikus főpásztor bérmált, kúriájában látta vendégül őket; 1878-ban Samassa József egri érseket és 1893-ban az érsek képviselőjében Szele Gábor püspököt.

Az ezekről szóló beszámolók:

„Egyházmegyénk s hitélete köréből.

– *Kenderes, junius 3. 1878. Kegyelmes főpásztorunk, egri érsek ő nmlga (nagyméltósága – K. D.), folyó junius hó 2-án reggel 6 és 7 órakor érkezett meg az őt ohajtva váró kenderesi hívek körébe.*

A község határán, részint lóháton, részint kocsikon felekezeti különbség nélkül, igen számosan várták ő nmlgát, kik mesterkéltszónoklat helyett az egyszerű »Isten hozta«-val fogadták a határunkra érkező főpásztort.

*A parochia kapujától, az utca két oldalán sorban felállított hívek által képezett élő sorfal között, a parochia udvarába érkezvén, itt a helybeli plébánoson kívül, az ő idejövetele iránt meleg buzgósággal érdeklődő **Horthy István úr** fogadta ő nagyméltóságát.*

Megérkezte után a főpásztor alig néhány percnyi pihenést engedvén magának, körmenetileg a harangok zúgása mellett templomba vonult, hol csendes szentmisét végezvén, szószékre lépett és mondott egy apostoli lelkesültséggel eléadott, észt meggyőző és szívet megindító szent beszédet, mely sokáig emlékekben marad azoknak, kik azt hallgatták. (...)

Iskola-látogatás után érsek ő nmlga Horthy István itteni birtokos urnál tette tisztelgő látogatását, hol a házi úr, ugy szintén

84 Nyárády i. m. 16. o.

az ő tiszteletreméltó kedves neje, **Halasy Paula** ő nga (nagysága – K. D.), a legnagyobb szívességgel és tisztelettel fogadták érsekyatyánkat. (...)»⁸⁵

„**Bérmálás a kunszentmártoni kerületben.**

(...) Ritka fényes ünnepségnek voltak részesei júniushó 14-edik, 15-ödik és 16-odik napjain a kenderesi hívek. 14-edikén este felé érkezett meg ugyanis Szele Gábor felszentelt). püspök úr ő méltósága, hogy másnap, csütörtökön, a híveket a Szentlélek ajándékaiban részesítse. – A kenderesi határon, a főszolgabíró: Szombathely Endre fogadta és üdvözölte a Fegyvernekről érkező magas vendéget, ki ezután **Horthy István** kenderesi földbirtokos négyes fogatába szállt, s erre megindult a festői menet. Elül a lovas-bandérium, azután a főszolgabíró, majd Ő Méltósága s számos hintóban az érkező vendégek. A csinos falú fásoros, kövezett főutcáján diadal-kapú alatt vonult be a menet, harangok zúgása, s az ünnepies hangulatban levő közönség lelkes ovációi között. – A templom előtti téren a község főjegyzője: Ember Elek üdvözölte Ő méltóságát, a templom bejáratánál pedig a helybeli plébános káplánja és a kúnhegyesi lelkész kíséretében várta a főpapot. A templomban végbement szokásos ceremónia után az iskolás gyermekek, – kik szintén üdvözölték ő Méltóságát – és a nép sorai közt virágözönben, a csinosan renovált parochiára mentünk, s kevés idő múlva a tisztelgőket fogadta Ő méltósága. A ref. hitközség, a járási szolgabíroság, a községi elöljáróság, a kath. iskolaszék küldöttségeit s egyéb magán tisztelgőket. Másnap korán reggel, igen kedvező időben történt a bérmálás szentségének kiosztása, melyet a bérmáló főpap lankadást nem ösmerő buzgalommal végzett. Kenderesen 688-an részesültek a Szentlélek malasztjában. A bérmálást követő lakomán a papságon kívül a község előkelőségei vettek részt. Pohár-köszöntőt mondtak: a kenderesi plébános a püspök Úrra; Horthy István földbirtokos a magyar kath. klérusra és Ő méltóságára; Püspök Úr ő méltósága Horthy Istvánra és a vendégre; Réta y dr. kerületi esperes Horthy Istvánra.

Pénteken reggel kirobogott Ő méltóságával a parochia udvaráról a négyes fogat, melyet huszonhárom diszes kocsi követett, s ismét harangzúgás és lelkes »éljen«-zések között, lovas csendőrök és bandérium vezetése mellett Kisújszálláson keresztül, Túrkevide száguldott a menet s ott a parochia előtt állapodott meg.

85 Egri Egyházmegyei Közlöny, 1878. június 16., 12. szám, 10. évfolyam, 95–96. o. A cikket Nyilas Mihály írta.

*E szép ünnepség emléke a kenderesi hívek előtt örök...*⁸⁶

Élete végéig büszkén vallotta magát ramocsaházinak. 1901-ben, amikor az iskola a tűz martaléka lett, 200 korona segélyt küldött szülőfalujának; 44 évi távollét után is „fájdalmas”-nak, „lesújtó”-nak találta az iskola leégését, rombadőlésének hírét: „... Lelkem egész melegével ragaszkodom ma is születésem helyéhez, annak minden lakosához, a legelsőtől a legutolsóig. Kérem is a Nagytiszteletű urat, sziveskedjék nevemben üdvözölni a legszegegyebbet is, – biztosítsa őket, hogy melegen emlékezem róluk, és boldog életet, szerencsét kívánok nékiek...” – írta igaz érzéseket tartalmazó, a református egyház segélykérő lelkészének szóló válaszlevelében. Élete utolsó szakában is nagy szeretettel mondta: „Ramocsaházi egyházunk.”⁸⁷ Nem feledte tehát ősei földjét, „amelyből vétetett”. A presbitériumnak küldött levele 1945-ben pusztult el.

Horthy (V.) István (1830–1904) főrend

86 Egeri Egyházmegyei Közlöny, 1893. július 1., 13. szám, 25. évfolyam, 183. o.

87 Nyárády i. m. 24. o.

„Kenderesi kastélyának boltíves írószobájában (...) tekintete az ősi családfára esik, amely (...) a szoba falán függ. (...) Nemzetségének büszke történetét alaposan ismeri. (...) A régi családfa levelein csupa olyan család nevei olvashatók, amelyek mindig szoros kapcsolatban éltek a földdel, nem rendelkeztek nagy latifundiumokkal, de mindig urak voltak a maguk földjén, akik nem ismertek maguk felett más urat, csak a királyt. Berencsy, Jármly, Puky, Újhelyi, Halassy – csupa ősi magyar nemzetség, sehol egy cseppnyi idegen vagy polgári vér. (...) Ezek az ősök mind nemzeti ideálok szolgálatában éltek és véreztek, szóval, tollal és karddal a jog és igazság érvényesüléséért harcoltak, vagyonukat és életüket ezért tették kockára és ezért áldozták fel.⁸⁸

A Horthy-család ősgalériája a kenderesi kastély egyik szalonjában

„Úgy látta, az ő munkaköre: a birtok és a megye. Soha nem volt hajlandó olyan tisztséget vállalni, amivel akár a legcsekélyebb anyagi ellenszolgáltatás járt volna.

Életében egyetlen kinevezést fogadott el: amikor a főrendiház tagjává nevezték ki. Ez ugyanis pusztán »honoris causa« (tiszteletbeli – K. D.) állás volt és semmiféle anyagi juttatással nem járt.

*Amikor a megyében vasutat építettek, őt, mint az egyik legtekin-
télyesebb földbirtokost, természetesen beválasztották az igazgató-
ságba. Ezt a tisztséget elfogadta, mert úgy érezte: kötelessége a
munkából, az ellenőrzésből kivenni a részét. Január elsején neki is,
mint az igazgatóság többi tagjának, elküldték a szokásos szabad-
jegyet. Postafordultával visszaküldte, a következő megjegyzéssel:*

*» – Egy magyar földbirtokos megfizeti a jegyét, ha vasúton
utazik.«⁸⁹*

Szüleire így emlékezett vissza a kormányzó: *„Édesanyámat ra-
jongásig szerettem, atyámat csodáltam és tiszteltem.”⁹⁰*

Az 1920-ban felépült családi kriptá egyaránt nyughelye a ra-
mocsaházi és a kenderesi családtagoknak. A régi, lezárt, haszná-
laton kívüli ramocsaházi református temetőben nyugvó Horthy-
ősök porladó csontjai is itt leltek végső nyugalomra. A régmúlt
szorosan kapcsolódik a jelenhez és a jövőhöz is.

Ramocsaháza önkormányzata az ún. rendszerváltozás után
megalkotott címerébe elhelyezte a Horthy-címert is, utalva közös
történelmükre. Kenderes jelképében a két keresztbe tett búzaka-
lász szintén a Horthy-család címerének egyik eleme. A Horthy-
család emléke, a közös múlt összeköti a két települést.

A kormányzó nagyanyjának, Puky Amáliának ramocsaházi sír-
kövének felújításával és méltó környezetbe helyezésével kialakít-
hatóvá válhat egy emlékhely, ahol bárki leróhatja kegyeletét és
tiszteletét a Horthyk iránt.

A Horthy-család három generációja áldásos munkájával rajta-
hagyta keze nyomát Ramocsaházán.

Emlékezzünk rájuk kegyelettel és tisztelettel!

89 Doblhoff i. m. 22. o.

90 Horthy i. m. 9. o.

Horthy (V.) István sírja a kenderesi családi kriptában

Horthy (V.) Istvánné sírja a kenderesi családi kriptában

A Horthy- és a Halassy-címer a kenderesi kripta timpanonján

RAMOCSAHÁZA

Ramocsaháza címere

Kenderes címere

***A ramocsaházi és kenderesi Horthyk földi maradványait befogadó
családi kriptá***

V. SÁROSPATAK ÉS A HORTHY-CSALÁD

Az előzőekben már szó esett arról, hogy a Horthy-család több tagja is pataki diák volt; a kormányzó édesapja, (V.) István, nagypapa, (IV.) István, nagyapjának két öccse, László és Sándor és utóbbi fia, Vilmos, valamint annak unokája, Vitányi Iván is az alma mater padjait koptatták; ill. utóbbi az 1930-as években létesített Angol Internátusét.

Mindenekelőtt Pataknak, Omint „a Bodrog-parti Athén” szellemi kisugárzásáról kell írni: *„A kollégium kisugárzását nemcsak a kiváló tanárok, továbbá a nagy tanítványok munkájával lehet mérni, illetve értékelni, hanem más szemponttal is. Deme László nyelvész, volt pataki diák szerint az iskola hatása, rangja a tanítványok zömének helytállásával mérhető legjobban. S a pataki iskola e tekintetben sem vallott szégyent. »Északkeleten, majd szélesedő szórással az országban és a nagy történelmi szétszóródás folytán szinte az egész világon most már Patak fiai (s újabban: leányai is) helytálltak mindig a mindennapokban, folyamatosan öregbítvén a patakiság hírét-nevét. Hogy ki hova került, a vezérkarba-e a térképasztal mellé vagy a lövészárókba a közvetlen tűzvonalba, azt sokukról a történelmünk szeszélyét jellemző hányatott egyéni sorsa döntötte el. De hogy ott, ahova vetette, hogyan állta meg a helyét, hogy megtartotta-e emberségét akár az embertelenség közepette is, az már őt magát jellemezte. Mint egyént, mint embert; de mint Patak nevelte egyént, mint Patak indította embert. S tudjuk: alig valaki cáfolt rá erre az emberséget jelentő patakiságra.»⁹¹*

A pataki diákok túlnyomórészt a haladás oldalán állottak s megőrizték emberségüket. Mint tanácsadók vagy vezetők, szélesebb körben, több helyen, sokszor vettek részt a fejlődésért folyó harc irányításában, különböző beosztásokban hatottak a környezetükben élő emberekre, esetleg a rájuk bízottakra, lettek fáklyavivői a szellemi élet előrehaladásának, vagy pedig mint közkatonák odaadással szolgálták a fejlődést.»⁹²

91 Deme László: *Kazinczy Ferenc a magyar művelődésben*. Neveléstörténeti Füzetek 7. Budapest, 1988. 7. o.

92 Sárospatak művelődési hatásrendszerének főbb vonásai. 2. Az iskola művelődési hatása. A nevelés-oktatás személyi tényezői. In: *Ködöböcz József: Sárospatak a magyar művelődés történetében*. Sárospatak, 1991. Kiadja: Sárospatak Város Polgármesteri Hivatala, a Sárospataki Református Kollégium és Ködöböcz József. 98-99. o.

Horthy (II.) István erdélyi református püspök I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem felesége, Bornemissza Anna temetésén „Anno 1688 die 8 Septembris. Almakeréken Predicállot Tiszt és Tudós Püspök Horti István úr (...)” Erről a Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek a sárospataki református kollégium könyvtárában lévő Bibliájának negyedik előzéklapján található, mára rendkívül megkopott, alig olvasható bejegyzés tudósít.⁹³

„Magyarország kormányzójának, **nagybányai Horthy Miklós** Ő Főméltóságának családjából a mult század elején hárman voltak, mint jurátusok, a sárospataki jogakadémia hallgatói. Kövy Sándor, a nagyhirű, kiváló jogtanár működött ebben az időben (1793-1829-ig) a sárospataki főiskolában, mint a hazai, magyar jognak (jus patrium) tanára, akinél »senki sem képzett több kitűnő jogászt az 1848 előtti Magyarország számára.« Különösen vonzották az ifjuságot a magyar jogból tartott lelkes előadásai. Nagy gondot fordított arra, hogy hallgatói az elméleti ismereteket a Páncélvármegye nevű ifj. egyletben gyakorlatilag is értékesítsék. Előadásainak hallgatására az ország minden részéből nagyszámmal jöttek a sárospataki főiskolába.

1. A Horthy-család tagjai közül **Horthy István** (szül. 1795), a család jelenleg virágzó nemzedékében az idősebb ágnek a megalapítója, **Horthy Miklós** kormányzó úr Ő Főméltóságának nagyatyja volt az első, aki a magyar jog hallgatására Sárospatakra jött. Fancsik István főiskolai senior idejében, mint nontogatus, azaz világi pályára készülő ifju 1811-ben sajátkezűleg (...) írta alá az iskolai törvényeket. (...)

Ez a **Horthy István** tehát **Lászlónak** (sz. 1761.), a jelenleg virágzó nemzedék ősének (akinek első neje: Jármay Anna, második: Ujhelyi Polixéna) fia volt.

2. Az ősi nemes család második tagja, ugyancsak az előbb említett Horthy Lászlónak fia, aki sárospataki juratus volt: **László**. Olasz Sámuel seniorsága alatt subscribált 1815-ben (...).

3. A harmadik családtag, aki Kossuth Lajosnak volt pályatársa 1819–20-ban: **Horthy Sándor**, a család ifjabb Bereg-szatmári ágának megalapítója szintén az 1. pontban említett ősnek, Lászlónak fia, aki 1819-ben Német József senior alatt, aláírásával kötelezte magát az iskolai törvények megtartására. (...)

⁹³ Szentimrei Mihály: Bethlen Gábor fejedelmi könyvtárának egy darabja Sárospatakon. Magyar Könyvszemle, 90. évfolyam, 1974. 1–2. szám, 29–39. o. A Biblia jelzete: S. 963. Kézirattár 1646.

*A Kormányzó úr Ő Főméltósága a múlt év őszén, Sátoraljaujhelyen tartott vitézi telekbeiktatási ünnepély alkalmával a főiskola tanári karának küldöttsége előtt, a lakosztályában történt tisztelgés alkalmával, szívélyes, meleg szavakban emlékezett meg ama szálakról, melyek őt Sárospatakhoz fűzik. E szálak közt az egyik éppen az volt, hogy nagyatyja, Horthy István, a sárospataki főiskolában végezte jogi tanulmányait.*⁹⁴

Még ugyenezen év októberében járt az államfő Patakon, ahol a református kollégium imatermében „a főiskolai tanulók meglepő szép éneke gyönyörködtette a kormányzót s Marton János rektor-professor intézett történelmi reminiscenciákban gazdag beszédet a kormányzóhoz, kiemelve az ősi intézménynek a kormányzó őseivel való vonatkozásait. (...)”

*Mélyen meghatotta a kormányzót, mikor megpillantotta körutja során nagyatyjának iskolai bizonyítványát, aki Kossuth Lajossal együtt végezte a főiskolát, s atyjának és nagyatyjának a kollégium aranykönyvében lévő aláírását. A kormányzó erős meghatottsággal küzdve némán tisztelgett az ősök emlékezetét megőrzött kedves családi relikviák előtt. (...)*⁹⁵

1811 és 1868 között tehát az alábbi Horthy-családtagok tanulnak kiváló eredménnyel Patakon; érdemes megfigyelni a családnev változtait:

1811/12. **Steph. Horthi**⁹⁶

1811/2. II. félév: 71. **Alex Horti**, 9. „Em(inens)”⁹⁷

1812/13. **Ste: Horthi**⁹⁸

1812/13. II. félév, 52. **Alex: Hortj**, 10. „emin.”⁹⁹

1812/13. II. félév, 9. **Lad. Horthj**, 13. „eminens”¹⁰⁰

94 Harsányi István: *A Horthy-család Sárospatakon tanult juratusai*. Sárospataki Hírlap, 1923. március 31., 12–13. szám.

95 A kormányzó a tállyai és a sárospataki beiktatáson. Diadaluton Zemplénben. Lelkes és bensőséges fogadtatás Tállyán és Sárospatakon. Zemplén. Politikai hírlap, 1923. október 10., 80. szám. Ebben a beszámolóban legalább nem erőltették a Horthy-Rákóczi-nagymama történetét.

96 Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, K. a. II. 21–26. Tabella Generalis 5., 75. o.; 6., 79. o.

97 K. a. II. 27. lakóhely: Sz. Ardó; Ugotsa; praenobilis, 8–9. o., továbbá 7. és 13. sorszám, 34–35. o.; 11. sorszám, „bene”, 75. o.

98 K. a. II. 21–26. Tabella Generalis 6., 83. o.

99 K. a. II. 29. Ekl. 1812/13., II. f. é. 3. Tabella Generalis, 20–21. o.

100 Uo. 6. Tabella Generalis, 46–47. o.

- 1812/13. II. félév 10. **Ste: Horti** „*recte*”¹⁰¹
 1812/13. II. félév 13. **Ste: Horti** „*bene*”¹⁰²
 1814/15. **Ste: Horthi**¹⁰³
 1814/15. I. félév, 75. **Alex. Horty**, 10. „*eminens*”¹⁰⁴
 1814/15. I. félév, 10. **Ste Horti**, 18. „*nob(iles)*”¹⁰⁵
 1814/15. II. félév, 6. **Lad: Horty**, 14. „*e(minens)*”
 „*Praenobilis*”¹⁰⁶
 1814/15. II. félév, 18. **Ste. Horti**, „*recte*”¹⁰⁷
 1814/15. II. félév, 23. **Steph. Horty**, „*prominente*”¹⁰⁸
 1814/15. január 2. – márczius 16. mulasztások: **Steph. Horty:**
 8 nap¹⁰⁹
 1815/16. I. félév, 1. **Lad: Horti** „*recte*”¹¹⁰
 1815/16. II. félév, 83. **Alex. Horty**, 12. „*Em.*”¹¹¹
 1815/16. II. félév, 16. **Lad: Horthy**¹¹²
 1815/16. II. félév, 18. **Lad: Horti**¹¹³
 1815/16. II. félév, 25. **Lad: Horti**¹¹⁴
 1815/16. II. félév, 26. **Lad: Horthy**¹¹⁵
 1815/16. II. félév, 33. **Lad Horti**¹¹⁶
 1815/16. **Lad: Horthy**, 15. „*bene*”¹¹⁷
 1815/16. **Lad: Horthy**, 15. „*recte*”¹¹⁸

---

101 Uo. 74. o.

102 Uo. 87. o.

103 Uo. 118. o.

104 K. a. II. 30. Ekl. 1814/15. I. f. é. Tabella Generalis, 30–31. o.; továbbá 6. és 14. sorszám, 66–67. o.

105 Uo. 104–105. o.

106 Uo. 164–165. o.

107 Uo. 179. o.

108 Uo. 225. o.

109 Uo. 252–253. o.

110 K. a. II. 31. Ekl. 1815/16. I. f. é. Tabella Generalis, 48–49. o.

111 Uo. 162–163. o.

112 Uo. 189. o.

113 Uo. 192. o.

114 Uo. 233. o.

115 Uo. 237. o.

116 Uo. 292. o.

117 K. a. II. 32. Ekl. 1815/16.-1822. Tabella Generalis, 44–45. o.

118 Uo. 96–97. o.

1815/16. **Lad: Horti**, praestant: „*eminent*”¹¹⁹ Theologia Naturali et Paedagogia Stylo Latino et Lingua Germanica: **Lad: Horti** „*recte*”¹²⁰

1816/17. **Lad Horthy**, 16. „*recte*”, „*bene*”¹²¹

Historia Universali: „*recte*”, „*bene*”¹²²

Physica: „*bene*”¹²³

Stylo Latino et Lingua Germanica: „*bene*”¹²⁴

Tabella Censuralis 1817/18. **Lad. Horti** „*bene*”¹²⁵

Tabella Censuralis 1818/19. **Lad Horthy** „*Em.*”, „*recte*”¹²⁶

Tabella Censuralis 1818/19. 2. semestris: **Lad: Horti** „*eminenter*”¹²⁷

Tabella N. Togatorum in Collegio Ref. S. Patakiensi Anno 1819/20. Scholastico discentium. **Alex. Horti**, 17. és 18. „*nob.*”¹²⁸

1819/20. 17. **Alex: Horty** „*bene*”¹²⁹

Tabella studiosorum 1816/17–1819/20. 5. **Alex. Horty**¹³⁰

1817/18. 5. **Alex: Horty** „*eminent*”¹³¹

1820/21. 1821. febr. I. 12. **Alex: Horthy**¹³²

1821. febr. 13. **Alex Horthy**: Physica: 8¹³³

1821/22. 340. **Horti Sándor**¹³⁴

1822. február – I. 9. **Alex: Horti**: „*recte*”¹³⁵

1822. február – I. 10. **Alex Horti**¹³⁶

119 Uo. 146. o.

120 Uo. 151. o.

121 Uo. 188–189. o.

122 Uo. 234. o.

123 Uo. 256. o.

124 Uo. 340–341. o.

125 376–377. o.

126 412–413. o.

127 454–455. o.

128 664. és 668. o.

129 714–715. és 758–759. o.

130 K. a. II. 33. 86–87. o.

131 Uo. 210–211., 218–219. és 226–227. o.

132 Uo. 126. o.

133 Uo. Tabella neglectum, 147. o.

134 K. a. III. 8. Tanulók tabellája 1821/22. 17. o.

135 K. a. III. 10. 1821/22. 114–115. o.

136 Uo. 156–157. o.

1822. február – I. 11. **Alex Horthy:** „recte”¹³⁷

1822. február – I. 12. **Alex: Horti:** ,Theologia Dogmatica: 2, 3, 4-4; Theologia Moralis: 1, 1, 2, 2, 2, 1; Philosophia: 2, 6¹³⁸

1822. július – II. 9. **Alex: Horti:** „recte”¹³⁹

1822. július – II. 10. **Alex Horti**¹⁴⁰

1822. július – II. 11. 47. **Alex Hority**¹⁴¹

1823. február 15. **Alex: Horti**¹⁴²

„Azon be nem öltözött / non togatus/ ifjak névsora, akik az iskolai törvényeknek aláírtak 1797–1839.”:

1811. júl. 18. **Stephanus Horthy;** No(biles); Ugots; (apja neve): Ladis(laus).; (vallása): R(e)f(ormátus); (életkora): 16.; N(on)T(ogat)I; Taxa: 4¹⁴³

1815. jan. 17. **Lad: Horthy;** (apja neve): Ladislaus; (lakhely): Sz(őlős).V(ég).ardo; (vármegye): Ugocha; Nobilis; (vallása): H(elvetica). C(onfessio).; (életkora): 15.; July; N(on)T(ogat)I; Taxa: 2 F¹⁴⁴

1819. júl. **Alex Horthi;** (apja neve): Lad.; (lakhely): Sz.V.Ardo; Ugoch.; HC.; nob.; (életkora): 14.; Taxa: 2¹⁴⁵

1867. április 30. **Horthy Vilmos;** h(elvét)h(itvallású); 1842.; Sz.v.Ardó; Ugocha; (apja neve): Sándor; földbirt.; III.¹⁴⁶

Érdekességként megjegyzendő, hogy a Horthy-fiúk oskolatársra volt még – többek között – Répásy Mihály (*Kemecse, 1800. január 26. †Szeged, 1849. július 29.) 1848/49-es honvédtábornok, Szemere Bertalan (1812–69) 1849-es miniszterelnök és Meskó Sámuel (1811–1875), Nyíregyháza 1861-es és 1867–73 közötti polgármestere is.

137 Uo. 198–199. o.

138 Uo. 227. o.

139 K. a. III. 11. 1822/23. 116–117. o.

140 Uo. 158–159. o.

141 Uo. 168–169. o.

142 K. a. III. 12. 1822/23. 149. o.

143 K. e. I. 2. 43. o.

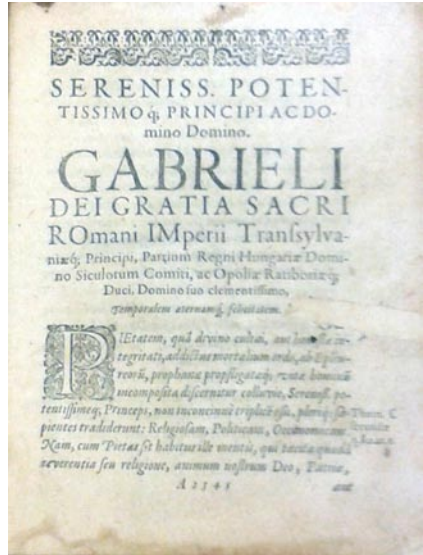
144 Uo. 53. o.

145 Uo. 67. o.

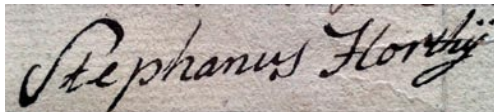
146 Uo. 93. o.

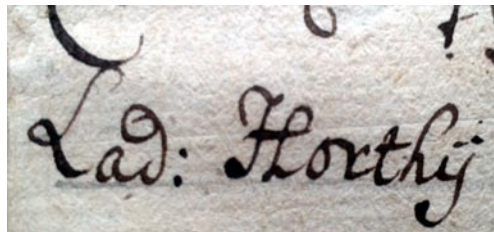
Bethlen Gábor Bibliája, Sárospataki Református Kollégium

Horthy (II.) István erdélyi püspök aláírása a Bethlen-bibliában

Horthy (IV.) István, a kormányzó nagypapa aláírása a kollégium anyakönyvében, 1811

Horthy László aláírása a kollégium anyakönyvében, 1815

Horthy Sándor aláírása a kollégium anyakönyvében, 1819

Horthy Vilmos aláírása a kollégium anyakönyvében, 1867

A kormányzó édesapjának, Horthy (V.) István aláírása abban a kötetben volt, amely elveszett 1945 után. Megmaradt viszont egy levele 1852. április 14-ről, amelyet a főiskola egyik tanárának írt.¹⁴⁷

1852. április 14.

A) LXXIII. 33. 579/1852.

Hagyó székelyi János úr!

Az Önök főiskolájának igazgatójának
 irattal keltett levele kézbe jött
 melyben magam mindenmitől a leg-
 nagyobb felelősséggel felmentem
 a főiskola felügyelőségétől. Ennek
 genyereke azonban mindenre a mi
 szándékunk az, hogy mindenre a mi
 magunkban is szándékunk az,
 el nem is mulasztandó a
 egyikenre is iratkozni
 a főiskola igazgatójához
 meghatalmazottan április 14-én 1852

Hagyó székelyi István

147 A levél jelzete: B. LXXIII. 33, 579.

VI. A HORTHY-CSALÁD A FELSŐ-TISZA-VIDÉKEN

Visszatérve a Horthy-családfán a kormányzó dédapjához, (II.) Lászlóhoz (1761-?), akinek második nejétől, Ujhelyi Polixénától született (I.) Sándor (1802-1875) fia az **ifjabb ág** alapítója, 1830 körül Ugocsa vármegye hites táblabírája volt, a Gut-Keled-nemzetségbeli kiscguthi Guthy Annától (*1807. †Szőlősvégardó, 1857. január 30.) hat gyermeke született:

1. **Gyula** (*Szőlősvégardó, 1828. szeptember 27. †Beregszász, 1893. szeptember 6., temették: uo., 1893. szeptember 9.) az 1848-49-es szabadságharc honvédhadnagyja, Bereg megyei főszolgabíró. Iskoláit Máramarosszigeten végezte. 1848 elején beállt az ugocsai nemzetőrök közé. Részt vett az erdélyi hadjáratban, hadnagyi rangig vitte. A zsidói fegyverletételig harcolt. 1850-ben egy Mazur nevű zsandárörmester elfogatta és Kassára kísértette, ahol besorozták az osztrák hadseregbe. Két évig szolgált az olaszországi ezredekben, majd miután kegyelmet kapott, hazatért. Tiszaszalkán telepedett le, egy ideig gazdálkodással foglalkozott. Beregszászban, Nagylónyán, Tiszaviden és Vámostyában volt birtokos. 1861-ben a tiszaháti járás alszolgabírája lett, majd ismét visszavonult gazdálkodni. 1867 után a tiszaháti, az 1871, 1877 és 1883-ban tartott tisztújítások alkalmával a mezőkaszonyi járás főszolgabírája lett. 1889-ben vonult nyugalomba. Volt egyházmegyei tanácsbíró, törvényhatósági és városi bizottsági tag, a Beregszászi Hitelintézet és a Bereg megyei központi takarékpénztár igazgatótanácsosa, a Bereg megyei Gazdasági Egyesület alelnöke. Szélütésben hunyt el.¹⁴⁸ Beregszászban temették el, mivel az akkori járvány miatt nem szállíthatták Tiszaszalkára, csak később. Neje: komlósi Komlósy Ilona [*1836. †Tiszaszalka, 1881. február 4., temették: uo., 1881. február 6., esküdtek: Tiszaszalka, 1862. június 9., tanúk: Guthy Ferenc és Guthy Imre (K. Gedeon és pápai Tóth Ilona/Helén leánya)], 1860-ban az Akadémia építésére a tiszaszalkai adományozók között még „komlósi Guthy Ilon” néven adományozott 5 Ft-ot;

---

148 Hálás köszönetemet fejezem ki tiszteletes Márkus Noéminek, a Tiszaszalkai Református Egyházközség lelkipásztornak, aki a helyi anyakönyvek Horthy-családra vonatkozó adatait rendelkezésemre bocsátotta!

Alóíróttak úgy a maguk, mint az összes rokonság nevében mélyen megszorodott szívvel jelentik forrón szeretett atyjuk, nagyatyjuk, testvérük, após, sógoruk és unokatestvérük

NAGYBÁNYAI HORTHY GYULA

1848—49-iki HONVÉDFŐHADNAGY, BEREZGEMEGYEI VOLT FŐSZOLGABÍRÓ, EV. REF. EGYZHÁZMEGYEI TANÁCSBÍRÓ, TÖRVENYHATÓSÁGI ÉS VÁROSI BIZOTTSÁGI TAG, A BEREZGÁSZÁSI HITELINTÉZET ÉS A BEREZGEMEGYEI KÖZPONTI TAKAREKPENZTÁR IGAZGATÓTANÁCSOSA, A BEREZGEMEGYEI GAZDASÁGI EGYESÜLET ALELNÖKEINEK, STB.

1893. évi szeptember hó 6-án Beregszászban, éjjeli 11 órakor, élete 66. évében hosszas szenvedés után történt gyászos elhunytát.

Az egyházi szertartásnak Beregszászban, f. hó 9-én délelőtt 11 órakor leendő megtartása után a boldogult hült tetemei Tisza-Szalkára fognak szállíttatni és ott örök nyugalomra helyeztetni.

Beregszász, 1893. évi szeptember hó 7-én.

<p>TESTVÉREI: Horthy Elek, Horthy Vilmos;</p> <p>SÓGORNŐI: öz. Horthy Lászlóné, szül. Kölcsei Kölcsey Róza, öz. Horthy Pálné, szül. Ludányi Bay Katalin, Horthy Vilmosné, szül. Biszki Puky Mária és gyermekeik;</p>	<p>GYERMEKEI: Horthy Ilona, öz. hosszumezei Buzinkay Gáborné, Horthy Erzsébet, öz. páloői Horváth Lajosné, Horthy Gyula;</p> <p>UNOKÁI: Buzinkay Gyula és Gábor, Horváth Gábor, Sarolta és Anna;</p> <p>VEJEI: páloői Horváth Lajos;</p>
--	---

UNOKATESTVÉREI:
 nagybányai id. Horthy István,
 öz. igrézi Kiss Józsefné, szül.
 gecsei Gecsey Borbála.

Id. Horthy Gyula gyászjelentése

Nagybányai Horthy Gyula s gyermekei: Ilona, Mária, Erzsébet, Gyula és Jolánka; egy testvérei: Horthy László, neje kölcsei Kölcsey Róza s gyermekeik: Margit, Sarolta, Béla, István; Horthy Pál, neje ludányi Bay Katalin s gyermekeik: Katalin, Emma, Etelka, Irén és Sándor; Horthy Elek; Horthy Vilmos neje biszki Puky Mária s gyermekeik: Agnes s legénydobb Munkács és fűzfalomonai Jelenik feljebbsim kedves neje, édes anyjuk, sógorasszonyok a nagydejeik

nagybányai Horthy Gyláné

szül. komlói Komlós Ilona asszonynak

életének 48-ik, boldog házasságának 19-ik évében, febr. hó 4-én reggeli 4 órakor, 13 napig tartó — nagy hátréki és keresztényi tisztelemmel szenvedett — betegség után, 10-ik szünetében történt gyászos halálát.

Temetése febr. hó 6-án délután 3 órakor a reform. egyház szertartásai szerint fog megtartani Tisza-Szalkán.

A béke angyalai lebegjenek porai felett!

Nyomatott Beregszászban, Nagy Lajos és Balogh Gyula nyomdájában. 1893. (2. 1.)

Id. Horthy Gyláné gyászjelentése

A tiszaszalkai Horthy-sírkert napjainkban

2. **László** (*Szőlősvégardó, 1830. november 28. †Budapest, 1889. december 20., temették: Beregszász) mezőkaszonyi, beregdaróci és tiszaszalkai földbirtokos, neje: kölcsei Kölcsey Róza [*1840. március 29. †1922. november 3., temették: Beregszász; esküdtek: Mezőkaszony, 1859. március 3., (K. Károly leánya)];

3. **Pál** (*Szőlősvégardó, 1834. július 5. †Beregszász, 1883. szeptember 2., temették: uo., 1883. szeptember 3.) macsolai földbirtokos, neje: ludányi és csomai Bay Katalin [*1847. †? (B. Ferenc, beregi alispán és országgyűlési képviselő, valamint Nádassy Katalin leánya); esküdtek: 1867.];

4. **Anna** (*Szőlősvégardó, 1836. október 29. †Szamislippó, ?), Makk Albert neje;

5. **Elek** (*Szőlősvégardó, 1839. július 14. †Beregsom, 1916. augusztus ?) és

6. **Vilmos** (*Szőlősvégardó, 1842. szeptember 8. †uo., 1921. február 4., temették: uo., 1921. február 6.), neje: bizáki Puky Mária [*1851. †Szőlősvégardó, 1913. március 22., temették: uo., 1913. március 25. (P. Márton, valamint kolosi és cseleji Kolosy Matild leánya); esküdtek: Káva, 1867. szeptember 1.]. A szőlősvégardói református templomot 1900-ban saját költségén újjáépíttette.

Id. Horthy Gyula (1828–1893) gyermekei:

1. **Ilona** (Helén) (*Tiszaszalka, 1863. július 4., keresztelték: július 15., keresztszülők: Gyula Ferenc és Finta Emma †Eger, 1901. március 5., temették: Tiszaszalka, 1901. március 8.), Tiszaszalkán, 1885. június 7-én ment férjhez buzinkai és hosszúmezői Buzinkay Gáborhoz (*1853. †1890. szeptember 14.), esküvői tanúk: Horthy Vilmos és Buzinkay Péter. Tüdőlob végzett vele;

2. **Mária** (*Tiszaszalka, 1864. június 24., keresztelték: július 10., keresztszülők: Dolinay Károly és Horthy Amália †uo. 1893. július 22.), a halála oka: torokbaj;

3. **Erzsébet** (*Tiszaszalka, 1867. augusztus 8., keresztelték: augusztus 25., keresztszülők: ifj. Horthy Pál és Kölcsey Róza †?), szintén Tiszaszalkán, 1885. június 7-én esküdött örök hűséget pálóczi Horváth Lajos (*1850. †Beregszász, 1939. február 13., temették: uo., 1939. február 14.) törvényszéki bíró, bizottsági tag, hitelintézeti elnök, vadásztársaság elnöknek. Esküvői tanúik: Horthy László és pálóczi Horváth Dezső;

4. **Gyula** (*Tiszaszalka, 1871. január 30., keresztelték: február 19., keresztszülők: Horváth István és Kölcsey Emília †uo., 1922. augusztus 31., temették: uo., 1922. szeptember 2., halál oka: szélütés), cs. és kir. huszárhadnagy, Bereg és Ung vármegyék főispánja: 1920. május 22. – 1921. május 26., megyei törvényhatósági bizottsági tagja, Bereg vármegye Gazdasági Egyesülete elnöke Munkácson, 1894-ben vezetett oltár elé ludányi és csomai Bay Idát (*1872. †Tiszaszalka, 1934. szeptember 7., temették: uo., 1934. szeptember 9.) és

5. **Jolán**, aki kiskorúként hunyt el (*Tiszaszalka, 1879. december 17., keresztelték: 1880. január 1., keresztszülei: Horthy Vilmos és Puky Mária †uo., 1881. október 1.) toroklobban.

Horthy Gyula esküvőjén a tiszaszalkai férfiak a falu határában a menyasszony hintójából kifogták a lovakat és maguk húzták azt a református templomig, ahol egybekeltek.

Sógora, Bay Gábor huszárkapitány az I. világháborúban az orosz fronton harcolt. Egy égő ortodox templom ikonosztáziójából menekítette ki azt az Istenanya (Theotokos) ikont, amelyet nővérének, Horthyné Bay Idának ajándékként, aki előbb ágya fölé akasztotta a képet, de református férje kifogásolta ezt, így a kép a padlásra került.

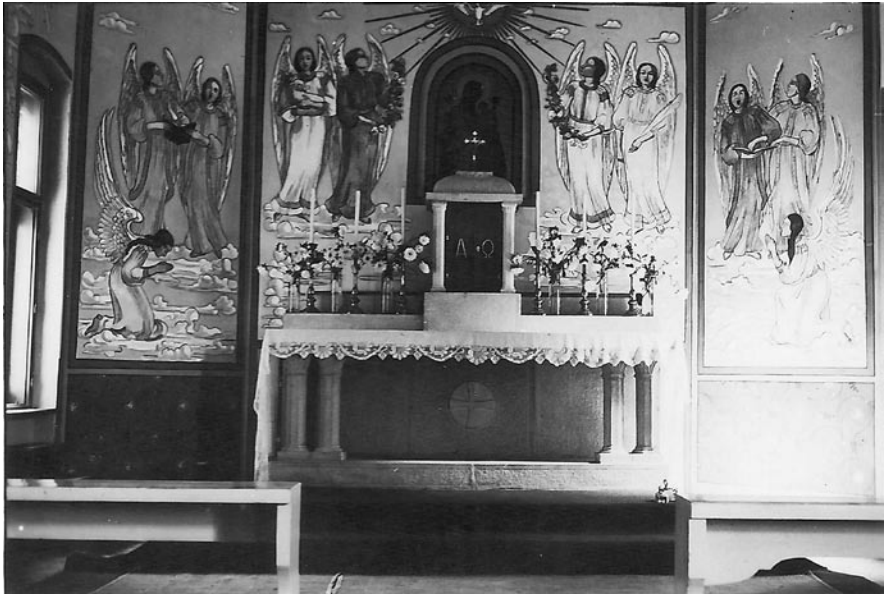
A tizzaszalkai református templom

Az Istenanya ikon

A Tanácsköztársaság alatt a nagybeteg Horthy Gyulát is el akarta hurcoltatni a véstörvényszék Tiszaszalkáról. Jó emberek hozták a hírt, hogy az éjszaka megérkeznek a pribékek érte. Horthyné súlyos betegével a palásra menekült fel, s bátor szívű asszony lévén, összes fegyverét is magával vitte azzal a gondolattal, hogy könnyen nem engedi férjét elhurcolni. A padláson elővette a Szűzanya képét, és egész éjjel térdepelve előtte buzgón fohászkodott, hogy mentse meg őket ebből a nehéz helyzetből. Férje eközben megígérte, hogy ha megszabadulnak, leviszik a kékpet szobájukba, ahol felesége tiszteltben tarthatja.

A Szűz Anya pedig nem is hagyta cserben a hozzá folyamodót...

Az ikon eredeti helyén a szentélyben

Emberemlékezet óta nem tapasztalt orkán dühöngött azon az éjjelen a vidéken, és a Tizzaszalka felé haladó pribékek rossz irányba fordultak az úton (Vámosatya felé). Ezzel időt nyertek Horthyék és életet, mert az események pedig másfelé terelték a figyelmet.

Bay Ida férjének halála után 1925. november 25-én visszatért a római katolikus egyházba. Balatonbogláron, a Szociális Missziós Társulat nővéreinél tette le a hitvallást. 1927-ben engedélyt kért (és kapott) Szmrecsányi Lajos egri érsektől, hogy a kúria egyik szobáját kápolnává alakíthassa. Karácsonyra összegyűjtötte Tizzaszalka katolikus lakosságát és szentmisét szervezett számukra. Vásárosnaményből jött ki Heller Ernő lelkész. Körülbelül hatvanan gyóntak. Ettől kezdve időnként vendégségbe hívott egy-egy papot, akik aztán a kápolnájában misét celebráltak. Végrendeletében a Szociális Missziós Társulatra hagyta tizzaszalkai birtokát.¹⁴⁹

149 Historia domus (plébánia-történet), Tizzaszalka, 7. és 9. lap

A Horthy-kúria egy korabeli képeslapon

A nővérek 1935. június 6-án telepedtek le, Kende Mercedes volt a házfőnök. Egy hónap múlva már egy jezsuita újmisési pap teológus társával, mint két misszionárius bejárta Tiszaszalkát és környékét. Mivel elég sokan vallották magukat katolikusnak, a főnöknő kérte Székely Gyula mérki apostoli kormányzót, hogy szervezzen lelkészséget a szétszórtságban élő katolikus hívek részére Tiszaszalkán. Az egri érsek és a csonka-szatmári kormányzó között létrejött a megállapodás ez ügyben. Székely Gyula ki is nevezte Tiszaszalka első missziós lelkészét: Sándorfi (Schrepler) Jánost, akit a románok által megszállt területről, Csanálosról jött Tiszaszalkára.¹⁵⁰

Az apácák karitás munkát végeztek, óvodát működtettek. A mai katolikus templom 1936. május 14-én épült fel, titulusa: Szűz Mária Istenanyasága, a kúriából áthozott ikon jelenleg is látható a szentélyben, az oltár mögött. A település lakosainak többsége református, a katolikus hívők száma kisebb arányú a településen.

¹⁵⁰ Uo., 11 lap. Hálás köszönetemet fejezem ki főtisztelendő Varga János érdemesült szabolcsi főesperes, címzetes apátnak, hogy a Tiszaszalka történetéről írt kéziratát rendelkezésemre bocsátotta!

A Horthy-kúria ma is megvan a község közepén, legutóbb kultúrház, majd diszkrét működött benne, jelenleg leromlott állapotban, üresen áll.

Horthy László (1830–1889) gyermekei:

1. **Miklós**;

2. **Margit** (*Beregszász, 1863. július 24. †Budapest, 1944. június 24., temették: uo., Farkasrét, 1944. június 27.), a tragikus sorsú gálszécsi és buttkai Buttykay Ferenc (*Kökényesd, Ugocsa vármegye, 1849. július 12. †Beregszász, 1919. április 24.), Bereg vármegye 1913-1918 közötti főispánjának neje, aki a csehszlovák megszállók zaklatásai miatt öngyilkos lett;

3. **Sarolta** (*Mezőkaszony, 1866. szeptember 17. †Nyíregyháza, 1939. október 8., temették: uo., Északi temető, 1939. október 10.¹⁵¹) Nyíregyházán a Bocskai utca 58/a. számú házban élt, szívbénulásban hunyt el¹⁵²;

4. **Béla** (*Mezőkaszony, 1869. február 10. †Budapest, 1943. február 10., temették: uo., Farkasrét, 1943. február 13.) dr. jur., országgyűlési képviselő, festőművész, a Nagybányai Festőiskola mestere, johannita tiszteleti lovag és

5. **István** (*Mezőkaszony, 1879. május 22. †Nyíregyháza, 1953. július 22.¹⁵³) dr. jur., ügyvéd, m. kir. közjegyző, a nyíregyházi Bessenyei Kör titkára, a Magyar–Orosz Jogi Szótár társszerzője Ivaskó Györggyel, köztisztviselőként és közszeretőként állott, élénk közéleti ember volt Nyíregyházán. Rendszeresen publikált a helyi lapokban, verseket írt.

Nagykárolyban, 1910. vagy 1912. augusztus 22-én vette feleségül pécsújfalusi Péchy László és Rottmann Mária leányát, a római katolikus Ilonát (*Szeged, 1889. október 11. †Nyíregyháza, 1943. január 28., temették: uo., Északi temető, 1943. január 30.¹⁵⁴), aki a Szociális Misszió Társulat nyíregyházi elnöke volt éveken át.

151 Nyírvidék, 1939. október 10., 230. szám

152 Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, 1. c. 44. Nyíregyházi halotti anyakönyv, 1939., 871. számú bejegyzés

153 Uo., 1. c. 53. Nyíregyházi halotti anyakönyv, 1953–1954., 462. számú bejegyzés.

154 Uo., 1. c. 46. Nyíregyházi halotti anyakönyv, 1942–1943., 80. számú bejegyzés.

Buttykay Ferenc

Horthy Béla

Gyermekeik:

1. **Eleonórá**t (*Nagykároly, 1913. március 3. †?), Nyíregyházán, 1932. július 2-án vette feleségül dr. nemes Steinprinz Elemér;
2. **Róz(s)a** (*Munkács, 1916. november 9. †?), felsőkubini és deménfalvi Kubinyi Tibor neje;
3. **György** (*Munkács, 1918. november 9. †?) jogtanácsos, idegenvezető, nevét „Hasznos”-ra változtatta és
4. **Éva** (*Munkács, 1920. szeptember 18. †?), deési Diószeghy Elemér felesége.

A beregszászi Horthy-sírkert

Horthy István Nyíregyházán, a Kossuth tér 8. számú házban élt családjával, amelynek napjainkra már csak maradványai maradtak meg, csúnya szegényfoltként a belvárosban a Római Katolikus Főplébánia és a Nyíregyházi Törvényszék épülete között. Dr. Margócsy József helytörténész (1919–2013) így emlékezett vissza a házra 1986-ban: *„(...) idefűződik gyermekkorom sok jóemlékü látogatása: itt lakott a közjegyző Horthy István és családja. Kárpátaljáról jöttek ide a huszas évek elején, 1929-től nyolc évig együtt is jártam a később jogász Gyurkával. Így kerültem ide és sok mindent tanultam is ebben a házban. Mindenekelőtt a bélyeggyűjtés örömét és hasznosságát, ismeretszerző lehetőségét, amelyet aztán magam is igyekeztem továbbadni gyerekeinknek, unokáinknak. A rendezés, a gyarapodó gyűjtemény rendben tartása, gondozása, csinos beragasztása; az ábrázolás földrajzi-történelmi tanulsága sok olyanra nyitotta ki szememet, amelyre egyébként rendetlen kisgyermekként, nem terjedt ki a figyelmem, hiszen otthon senki nem gyűjtött bélyeget. A bácsinak szép négyes blokkjai voltak, s ez abban az időben ritka gyűjtési szempont, hiszen a mai értelmű blokk akkoriban ismeretlen fogalom volt.*

Titokzatosság is uralkodott a házban: lényegében nem tudtam, hogy mi is a feladata a közjegyzőnek – majd csak az érettségi bizonyítvány másolatának kiállításakor sült ki számomra is egyik szükséges funkciója; továbbá Horthy bácsi »hites tolmács« volt, kiírva ez az irodája ajtajára a belső gangos ház udvari részében, ráadásul »kisorosz« nyelvből, ami nyilván ukránt-ruszt jelentett abban az időben. A lakásuk is nagyon tetszett: nem ismertem Nyíregyházán más olyan lakást, ahol egy hosszú, közepesen széles szobában, szép rendben, elegáns polcokon oly sok könyvet láttam volna – s ezeket a család olvasta is; a másik falon pedig legalább három emeletben festmények, amelyeknek művészei olykor rokonok, közvetlen ismerősök is.

És van ott három lány is: az idősebb nem nagyon törődik velünk, Gyurka osztálytársaival, barátaival. Rózsa azonban kedves és összetegeződik velünk, őrsi zászlót varr és a posztóból kivágott fecskét is szépen rádolgozza a fehér anyagra; lovagol, nadrágszoknyában biciklizik, ismert műkorcsolyázó; a húga is kedvesen barátkozó: mivel fiatalabb nálunk, rá kevésbé figyelünk. – A gyerekek angolul tanulnak: egy igen furcsán öltözködő miss jár hozzájuk, a nyíregyházi utca érdekessége, akinek ráadásul kutyája is van, s ezért Fifi néninek hívják. Ha éppen akkor megyünk oda, amikor az udvari gyerekszobában tart angol órát, akkor a tornác alatti ablak mögül grimaszolunk, mutogatunk, – zavarva a tanulást, a hirtelen értetlenül hátraforduló miss nagy bosszúságára.

Jobb ügyet szolgálunk, ha a gondozott, hosszú udvar végébe, már a Bujtos utcai kerítésnél tanyázunk le és világmegváltó gondolatokat váltunk pl. arról, hogy lehet-e önzetlen barátság lányok és fiúk között, vagy pedig a Kossuth gimnázium cserkészületének néhány szervezeti, gyakorlati kérdését vitatjuk meg, annál is inkább, mivel 16–17 éves korunkban gyakorlatilag már mi voltunk a csapat vezetői. Közben a kert mellett húzóódó fogház falát is méregetjük: úgy kétemelet magasságban nemrég pótolták a kiesett néhány téglát, mert ott akart egy rab kiszökni, de végül is keskenyre sikerült a hézag, észrevették, lefülelték – s ez felidézte bennünk az akkoriban olvasott Sándor Mátyás és Monte Christo izgalmain, szinte kézzel érinthető közelségben.

Horthyék rokonságban voltak a kormányzóval, de ebből semmi hasznuk sem lehetett; legjobb példa erre az, hogy Gyurka barátom szeretett volna katona lenni, de még abban sem segített neki

a Hadúr-rokon, hogy osztálytársam bejusson a Ludovikára. Így lett aztán jogász, jogtanácsos; bár most már nyugdíjban – kihasználva sokoldalú nyelvtudását – favorizált idegenvezető itthon és külföldön.

Ahogy később jobban megismertem a család fejének munkásságát: a Bessenyei Kör irodalmi szakosztályában, néhány versét is olvasva, úgy hiszem ő valójában író, költő szeretett volna lenni – főállásban is, hogy ezt a mai terminológiát használjam, de a nagy család, a nehéz gazdasági viszonyok ezt az örömet nem engedélyezték számára. A háború idején elvesztette legkisebb leányát¹⁵⁵, majd feleségét – aki egyébként tárlatokon is szerepeltetett képek festője és finom érzékű zongorista, az egyik Bessenyei Kör-i hangversenyen Zsámboky Miklós neves gordonkaművészt kísérte sikerrel. Tíz évvel élte túl és a sírkövén, a Morgó IV. parcellájában versben búcsúzott élete egykori társától:

»Mindig eszemben vagy...
Mikor magam vagyok
megyek mindenfelé,
ahol sokan vannak,
ahol nem pihennek,
csak vakon rohannak.
De égessen a nap,
vagy rázzanak fagyok,
mióta elmentél,
– mindig és mindenütt –
tömegre szomjazom,
s mindig magam vagyok.«¹⁵⁶

Horthy Sarolta, Horthy István és neje, Péchy Ilona a nyíregyházi Északi temető, IV. parcella, 1-21/a. és 22. számú, közös sírjában nyugszanak.

155 Margócsy József Horthy Saroltára gondolt, aki 1939-ben halt meg, de ő H. István nővére volt. MNL SZSZBML XIV. 28. Horthy István közjegyző iratai 1920–1944. 0,015 ifm.

156 Margócsy József: *Utcák, terek, emléktáblák II.* Újabb fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza Városi Tanács V. B. 1986. 63–65. o.

A Horthy-ház egy 1992-es légifelvételen

Horthy István nyíregyházi házának maradványai napjainkban

A Horthy-család sírja a nyíregyházi Északi temetőben

Képek Horthy Miklós nyíregyházi látogatásairól

A diadalkapu Horthy kormányzó 1920-as nyíregyházi látogatásán a Széchenyi utcán

(Fotó: Megyery László. A képre tévesen lett ráírva az 1921-es dátum; a szerző tulajdona)

A kormányzó és kísérete a Kossuth téren, 1920

A kormányzó kitüntet egy nyíregyházi huszárt, 1941 (Fortepan)

**Asztalos Gyula festőművész 1943-ban készült portréja a kormányzóról
csak néhány évig lehetett a megyeházán,
1945-ben elpusztult**

(Tolnai Világlapja, 1943. július 14. 28. szám, a szerző tulajdona)

Horthy Pál (1834–1883) gyermekei:

1. **Katalin** (*Beregszász, 1870. február 10. †?), akit Beregszászban, 1887. októberében vett nőül alsó- és felsőruzs-bachi Matavovszky Béla (*Rimaszombat, 1856. január 11. †?);

2. **Emma** (*Beregszász, 1871. †?), nagy-kászoni dr. Székely Kálmán felesége;

3. **Etelka** (*Beregszász, 1873. †Balazsér, 1942. szeptember 6., temették: uo., 1942. szeptember 8.), akinek 1911-ben esküdött örök hűséget csebi Pogány Pál;

4. **Irén** (*Beregszász, 1877. †?), aki Beregszászban, 1898-ban mondta ki a boldogító „igen”-t pálóczi Horváth Miklósnak (*1864. †Beregszász, 1943. december 21., temették: uo., 1943. december 23.);

5. **Sándor** (*Beregszász, 1878. december 9. †?), Beregszászban, 1907-ben kötötte össze életét ludányi és csomai Bay Margittal (*1880. †Mezőkaszony, 1944. március 9., temették: uo., 1944. március 10.) és

6. **Judit** (*Beregszász, ? †?), akit ugyancsak Beregszászban vett feleségül csíkszentimrei Györfly Aladár.

Horthy Sándor (187-?) gyermekei:

1. **Gyula** (*Mezőkaszony, ? †?), neje: Lipkovics Anna;

2. **Pál** (*Mezőkaszony, ? †?), felesége: Veress Magdolna (*1921. †1988. február 18.);

3. **László** (*Mezőkaszony, ? †?), Várady Etelka férje és

4. **Sándor** (*Mezőkaszony, ? †?).

Horthy Vilmos (1842-1921) leánya:

Ágnes (*1868. május 25. †192?), akit 1891. június 2-án vett telt oltár elé homoródszentpáli Szentpály Benjámín (Béni) (*1865. november 12. †?). Ők voltak vitányi Vitányi Iván (*Debrecen, 1925. július 3.) baloldali politikus nagyszülei.

Az unoka visszaemlékezései szerint őse, Gergely 1667-ben a török elleni harcban viselt érdemeiért nemességet kapott.¹⁵⁷

Szentpály Béniné Horthy Ágnes névjegykártyája (a szerző tulajdona)

157 Vitányi Iván: *A küszöbember. Életem történetei Horthytól Orbánig*. Noran Libro Kiadó Kft. Budapest, 2014. 11. o.

„Anyám családja, a Szentpályak a középnemesség felső, földbir-
tokos rétegéhez tartoztak. Eredetileg székelyek – Homoródszentpál
ma is létezik, nem messze Székelyudvarhelytől. (Nemrég jártam
ott, még Szentpály nevezetű, távoli rokonnal is találkoztam.) A 17.
század elején emelkedtek ki a közszékelységből. Sajátos volt ez a
kiemelkedés – és vele a család további viselkedése –, mert inkább
a kultúrán alapult, mint a jóléten. Az első ismert ős, Szentpály
István, előbb Rákóczi György, majd Bethlen Gábor szolgálatába
állott. Kulturális és külügyi szolgálatokat teljesített, mivel több
nyelven tudott, többek között törökül is. Részt vett azokon a titkos
tárgyalásokon, amelyeknek az volt a témája, hogy Erdélyt békén
hagyják a törökök. (A tárgyalások titkosírással készített jelentéseit
és Rákóczi utasításait Ötvös Ágoston fejtette meg, és adta ki 1848-
ban Rejtelmes levelek címmel.)

Nagyobb szerepet játszott Bethlen udvarában, mint a könyv- és
titkos irattár vezetője. Ő volt a »kulturfelelős«. Mindehhez házassága
is hozzájárult: felesége, Baráti Borbála Mircea, Besszarábiai feje-
delem unokája volt. Mircea nagyapját pedig Vlad Ţepeşnek hívták,
aki Drakula néven írta bele magát a történelembe. Megjegyzem,
hogy ezt a tényt a család tökéletesen elfelejtette, mert el akarta
felejtetni. Pedig 1798-ban, Szentpály Istvánnak, a debreceni egye-
tem tanárának halálakor kiadott emlékkönyvben még megírták.
Velem is történészek közölték, amikor véletlenül erről beszéltünk.
(Amikor pedig ezt elmondtam édesanyám utolsó életben maradt
testvérhúgának, majdnem elájult. Azt mondta, soha többet ne
emlegessem.)¹⁵⁸

„Apám (id. Vitányi Iván – K. D.) jogász volt, de a háborúban
behívták hadbírónak. Ezt a húszas évek közepén otthagya, és
közjegyző akart lenni. Ehhez azonban akkor nagyon nagy protek-
ció kellett, és neki nem volt elég. (A Horthy rokonság nem műkö-
dött, majd elmondom, miért.) Időnkint sikerült közjegyző-helyette-
si állást kapnia, de aztán hónapokig nem. Sokat költözködtünk
(Debrecen – Nyíregyháza – Karcag – Kiskunhalas – Budapest IX.
kerület – Ráckeve – Bácsalmás), sokszor bútorozott lakásban, al-
kalmi munkákból éltünk. Ilyenkor apám megismerkedett a társa-
dalom más rétegeivel, és velük is a korrektség szabálya szerint
viselkedett. (...)»¹⁵⁹

158 Vitányi i. m. 14–15. o.

159 Vitányi i. m. 24. o.

„**Keresztzüleim, a Magyarai Kossák.** Szüleim a rokonok közül nem egy házaspárt, hanem két testvért kértek fel keresztzüleimnek: Magyarai Kossa Aninó (sic!) nénit és Péter bácsit. Édesanyám unokatestvérei voltak. (...) A Puky család révén voltunk rokonok. Volt egyszer, hol nem volt, volt a 19. század közepén öt Puky testvérlány. Nagyon szépek voltak (ma is őrzöm róluk a fényképet), nem is voltak szegények, (a vagyont részben nagyanyjuktól örökölték, aki egy Waldeck gróf lánya volt), így nagy házat vittek, és a dzsenti középosztályban nagy figyelemmel kísérték sorsukat. Férjhez is mentek, természetesen, mindannyian. Az egyik (az én dédanyám) lett Horthy Vilmosné, a másik lány Magyarai Kossáné, a harmadik Bánóné, a negyedik Kolosyné, az ötödik Kölcseyné. Dédanyám még látott engem, de én már nem emlékszem rá.

Édesanyámék Magyarai Kossáékkal voltak a legjobban, ezért is esett rájuk a választásuk. Érdekes emberek voltak, akik nagyúri lehetőségeiket értelmiségi viselkedésre váltották át.”¹⁶⁰

„**Családi történetek Horthy Miklósról.** Sokan tudják, hogy a Horthy család leszármazottja vagyok, nagyanyám, Szentpály Benjámín felesége, nagybányai Horthy Ágnes, a kormányzó unokatestvére volt. Ami nem olyan nagy dolog, mert a Horthy család eladdig rendes középnemesi-középbirtokos dzsenti család volt, jó néhány értelmiségi leágazással (író, lelkész, professzor, festőművész).

Horthy Béla, például, szintén festőművész lett, nem is a legrosszabb irányban, hiszen – mint Ugocsa megyei földbirtokos – ő is a nagybányai iskolát követte. (Az 1935-ben kiadott Művészeti lexikon *plein air* festőnek nevezi, felsorolja kiállításait, például a Nemzeti Szalonban 1916-ban, még a »Horthy-korszak« előtt.) A két életformát azonban nehezen tudta egyeztetni, gazdaságilag eladósodott, művészetileg megmaradt közepesnek. A családban szállóigeként járt, amit róla Grósz úr mondott – aki gazdasági ügyeit intézte –: »Nix a' Mahler, nix a' földbirtokos.«

Hadd említsek fel tehát néhány jellemző történetet Horthy Miklósról is.

Levél 1918-ból. 1918-ban dédapám, Horthy Vilmos levelet írt unokaöccsének, Horthy Miklósnak Bécsbe. Arra kérte, hogy segítsen egy másik Horthy-leszármazott fiúnak, Pálóczi Horváth

160 Vitányi i. m. 25. o. A család pontos neve: nagysarlói Magyarai-Kossa.

Gábornak¹⁶¹ abban, hogy bekerüljön a pulai birodalmi haditengerészeti iskolába. Horthy Miklós ezt írta válaszul: »Nem tudok most intézkedni, mert el vagyunk foglalva a fronttal. Úgy látjuk azonban, hogy a háborút most már rövid idő múlva győzelmesen fejezzük be, és akkor elrendezem ezt is.« Hangsúlyozom, 1918 tavaszán. (A levél megvan a birtokomban.)

Horthy Ágnes látogatása Kenderesen. A másik történet 1922-ben zajlott, ekkor volt nagyanyám és férje, Szentpály Benjámin utolsó látogatása Kenderesen.

(...) szüleim liberális szabadgondolkozók voltak, amit tíz-egynéhány éves amerikai életük is megerősített. Ebből érthető, hogy Horthy Ágnes miért fordult a következő szavakkal unokatestvéréhez: »Te, Miklós! Te nem egészen gondoltad végig a revizionizmust. Így ez nem fog menni, mert nem veszed figyelembe, hogy az itt élő többi nemzetnek is megvannak a maga nemzeti érzései. Nem veszed figyelembe, hogy a mi ugocsi birtokainkon rutének és románok voltak a jobbágyok, majd a munkások, de rutén vagy román iskola nem volt.« Erre Horthy röviden válaszolt: »Te pedig, Ágnes, törődj inkább a magad dolgával.« És többet nem találkoztak.

Ugyanebben az évben történt, hogy nagyapám egyik testvére, Szentpály István, Baross Gábor államtitkára (később Miskolc polgármestere, ott utca van róla elnevezve), a polgári haladás híveként elutasította Horthy Miklós politikáját, és lemondott.

Aninó néni látogatása Kenderesen. Említettem, hogy keresztoszüleim kétszeres rokonságban voltak a kormányzóval, ezért rendszeres vendégei voltak a kenderesi kúriának. Egyik ilyen alkalomról mesélte el nekem Aninó néni a következőt 1943/44 telén.

– Miklós most az eddigieknél is kedvesebb és családiasabb volt. Amikor elbúcsúztunk, végigmentünk a kenderesi szobákon, és befejezésül, mint a szentek szentélyébe, behívott a hálószobájába. Széles faágy állt benne, négy sarkán kiesztergált fagömbökkel. Komoly volt, látszott rajta, hogy most elmondja, amin gondolkodik.

»Látod, Annuska – mondta –, ebben az ágyban született az apám. Ebben halt meg az anyám és az apám. Ebben az ágyban születtem én is. Most már semmi mást nem kérek a sorstól, csak hogy engedjen engem is itt meghalni.«

Nem sikerült.¹⁶²

161 Horthy Gyula (1828–93) unokája, Erzsébet (1867–?) fia.

162 Vitányi i. m. 27–29. o.

„Ismerkedés a másik nemmel. Háromtól négyéves koromig Nyíregyházán laktunk. Ez volt édesapám első közjegyző-helyettesi állása. Főnöke rokonunk, Horthy István volt, Pista bácsi, aki a református templom mellett lakott – ha arra járok, most is mindig megállok emlékezni. Mi pedig már a Bujtos felé, a Közép utcában, elég szerény körülmények között, kis kétszobás lakásban, több más lakóval egy udvarban. Átellenben néhány házzal odébb ma emléktábla jelzi Krúdy Gyula akkori otthonát. (Amikor mi odaköltöttünk, ő már meghalt.)

Az udvarban lakott a Mező család, két – nálam két-három évvel idősebb – kislánnyal. Én természetesen nagyon örültem ennek, hiszen játszótársakra találtam bennük. Ők meg örültek annak, hogy van egy kisfiú, aki fölött anyáskodhatnak.

Igyekeztem mindenben a kedvükben járni. Így történt, hogy egy este, mikor hozzánk vendégek jöttek, édesanyám bement a kamrába az aznap sütött süteményért, és meglepetve látta, hogy a fele sincs meg. Be kellett vallanom, hogy míg ő nem volt otthon, szépen elláttam süteménnyel a lányokat. Nem kaptam ki – verést sohasem kaptam –, de anyukám nagyon csóválta a fejét, és én elszégyelltem magamat.

Miután süteményt már nem kaptak, a lányok bosszúsak voltak, és azt mondták, játsszunk verebest, és én leszek a veréb.

– Mit kell tennem? – kérdeztem.

– Semmi mást, csak két lábon kell ugrálnod.

Megpróbálkoztam vele, de nem sikerült. Erre bokáiban összekötötték a lábaimat.

– No, most ugorj! – szóltak rám.

Én ugrottam is, de arccal előre buktam, az állam érte először a földet, és úgy beszakadt, hogy az állcsontom is kilátszott. Ordításomra mindkét család kiszaladt, bevittek a kórházba, sebet bevarrták, tetanuszoltást kaptam, több napig lázasan feküdtem. Azután azért még játszottam a Mező lányokkal, de már nem loptam nekik süteményt. (...)

A nyolcvanas évek végén megtudtam, hogy az egyik Mező lány még él. Összejöttünk, jót beszélgettünk. Halványan emlékezett rám, de a verebes játékra egyáltalán nem.¹⁶³

„**A politikai konfliktus.** (Bácsalmáson – K. D.) *Mannhalter tanító bácsi történelmi órákat is tartott, ahol némi világnézetű nevelés is zajlott.*

Amikor Hunyadi Mátyás királyságáról volt szó, a következőket mondta:

– *Mátyást tehát királlyá választották, de mivel még fiatal volt, megbízták nagybátyját, Szilágyi Mihályt, hogy ő legyen a kormányzó. Szakasztott úgy, ahogy most van. Ottó királyfi a magyarok királya, de mivel ő még fiatal, azért egyelőre kormányzó vezeti az országot, Horthy Miklós.*

Ezt persze nem tűrhettem, és elég izgága gyerek voltam ahhoz (meg már kétszer győztem is), hogy felszólaljak.

– *Tanító bácsi, kérem, én nem így tudom. A Habsburg-királyságot felfüggesztették, Ottó az utolsó király fia, de akkor sem lesz király, ha felnő. Horthy Miklós nem átmeneti kormányzó.*

Nagy cirkusz lett belőle. Apám ismét bement az iskolaigazgatóhoz, de nem voltak hajlandók visszavonni. Mire apám édesanyámmal együtt felkereste Horthy Istvánt, a kormányzó bátyját, a híres vadászt és lovast, aki ápolta velünk a rokon viszonyt. Évente többször is meglátogattuk. Ilyenkor én is velük voltam, ott aludtunk, másnap kikocsikáztunk (ha a bátyám, Attila is velünk volt, ő Pista bácsival együtt kilovagolt). Horthy István nagyon dühös lett, bekocsizott Bácsalmás nagyközség vezetőségéhez, aki utasították az iskolát. Az igazgató bejött a tanterembe, és helyreigazította a tanító bácsit.

Most utólag csak tiszteletemet és köszönetemet fejezhetem ki az iskolának, hogy ezek után nem álltak rajtam bosszút. Mannhalter tanító bácsi sem éreztetett velem semmi ellenszenvet (...).¹⁶⁴

Felhasznált irodalom

- 1700-as évekbeli atlaszt restaurálnak Szolnokon. Szolnoki Napló, 2013. március 4.
- A Capetingek genealógiája és heraldikája. Szerkesztette: Gyurkovics Zoltán.
- A Pesti Hírlap vasárnapja, 1930. március 2., 52. évfolyam, 9. szám.
- A Zemplén Politikai hírlap, 1923. október 10., 80. száma.
- Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás. Összeállította: Dr. Illéssy János. Az Athanaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat nyomása. Budapest, 1902.
- Bencsik Gábor: Horthy Miklós. A kormányzó és kora. Magyar Mercurius. Budapest, 2001.
- Borovszky Samu: Szabolcs vármegye. Magyarország vármegyei és városai. Apollo Irodalmi Társaság. É. n. (1900.)
- Cserneki és Tarkeói Dessewffy család. Dessewffy Sándor csanádi püspök megbízásából írta és kiadja: Éble Gábor. Budapest, 1903. Pfeifer Ferdinánd Nyomdája.
- Dienes István: Szabolcs vármegye. Vármegyei szociográfiák, Budapest, 1939.
- Br. Doblhoff Lily: Horthy Miklós. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, 1938.
- Deme László: Kazinczy Ferenc a magyar művelődésben. Neveléstörténeti Füzetek 7. Budapest, 1988.
- Neagu Djuvara: Mircea cel Bătrîn si luptele cu turcii. Humanitas, 2001.
- Neagu Djuvara: *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri. București: Humanitas (2002).*
- Az Egri Egyházmegyei Közlöny számai.
- Báró Forster Gyula: Koros és a Berényiek. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1927.
- Harsányi István: A Horthy-család Sárospatakon tanult juratusai. Sárospataki Hírlap, 1923. március 31., 12–13. szám.
- Hâger László: Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete. 1929.
- Historia domus (plébánia-történet), Tizzaszalka.
- Horthy Miklós: Emlékirataim. Extra Hungariam. Európa-História, Budapest, 1990.
- Horthy Miklós. A kormányzó és kora. Magyar Mercurius. Budapest, 2001.
- Howorth, Henry Hoyle: History of the Mongols, from the 9th to the 19th Century. Part II, division I. The so-called tartars of Russia and Central Asia. Londres: Longmans, Green and Co, 1880.
- Hunek Emil: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községek. Magyar Városok Monográfiája sorozat. Budapest, 1931.
- Nicolae Iorga: Condițiile de politică generală în cari s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV–XV, în «Studii asupra evului mediu românesc», ed. Ș. Papacostea, București, 1984.

- Jász-Nagykun-Szolnok vármegye iskolánkívüli népművelésének története. Kiadta: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága. Összeállította: Soós József VM. népművelési titkár. Sarkadi István és Drexler István nyomdavállalat-könyvkötészete, Szolnok, 1943.
- B. Kalavszky Györgyi – Illésfalvi Péter: Horthy Miklós élete képekben. Püldo Kiadó, 2007.
- Kempelen Béla: Magyar nemes családok, V. kötet.
- Komiszár Dénes: 1945 előtti festmények és szobrok a megyeházán. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/1.
- Komiszár Dénes: 1945 előtti festmények és szobrok a városházán. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/2.
- Komiszár Dénes: Történelmi családok Tiszavasváriban. Vasvári Pál Múzeum, GŐZ Nyomdaipari Bt., 2015.
- E. Kovács Péter: Matthias Corvinus. Officina Nova, Budapest, 1990.
- Kődöböcz József: Sárospatak a magyar művelődés történetében. Sárospatak, 1991. Kiadja: Sárospatak Város Polgármesteri Hivatala, a Sárospataki Református Kollégium és Kődöböcz József.
- Lőrincz L. László: Dzsingisz kán. Pannon Kiadó, 1991.
- Arthur Lundkvist: Az Ég akarata. Európa Könykiadó, 1978.
- Magyar Katonaujság 1940/26. szám.
- Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. Rész (Nemes családok) I. kötet
- Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Irta Nagy Iván. Hetedik kötet. Pest, 1860. Kiadja Ráth Mór
- John Man: Dzsingisz kán. General Press Kiadó, 2004.
- Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák II. Újabb fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza Városi Tanács V. B. 1986.
- Dr. Klaus-Jürgen Matz: Ki mikor uralkodott? kormányzott? (Wer regierte wann?, 1992, München); magyar kiadás: Springer Hungarica, Budapest, 1994, fordította: Hulley Orsolya és Pálinkás Mihály.
- Máriássy Péter: A Máriássy nemzetség tíz évszázada. Harlequin, Kassa, 2007.
- Mme. Z. Mortreuil: Archives historiques de la Saintonge et de l'Aunis, 1895.
- Dr. Nyárády Mihály: A nagybányai Horthy-család szabolcsi három nemzedéke. Kertész József Könyvnyomdája, Karcag, 1929.
- A Nyírvidék Szabolcsi Hírlap számai.
- Ramocsaházi református anyakönyvek és presbiteri jegyzőkönyvek
- MNL SZSZBML 1. c. 44, 46. és 53. Nyíregyházi halotti anyakönyvek, 1939–1954.
- MNL SZSZBML IV. A. 425/441. Ramocsaházi református anyakönyvek.
- MNL SZSZBML XIV. 28. Horthy István közjegyző iratai 1920-1944.
- Rásonyi László: *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'état des Roumains. L'origine des Basarabas.* In: „Archivum Europae Centro Orientalis”, I, Budapesta, 1935.

- A Sárospataki Református Kollégium Emlékkönyve, 1841–1924.
- A Sárospataki Református Kollégium tanulóinak tabellái.
- Vitéz szolnoki Schefftsik György dr.: vitéz nagybányai Horthy Miklós
- Soós Ferenc: Magyarország kincstartói 1340–1540. Argumentum, 1999.
- Szentimrei Mihály: Bethlen Gábor fejedelmi könyvtárának egy darabja Sárospatakon. Magyar Könyvszemle, 90. évfolyam, 1974. 1–2. szám
- Dr. vitéz Ákosfalvi Szilágyi László: A Nagy-bányai Horthy család. In: Horthy Miklós. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, 1939.
- The British Chronicles. Book two by David Hughes. Heritage books, 2007.
- Tizzaszalkai református anyakönyvek.
- Tolnai Világlapja, 1943. július 14., 28. szám
- Tóth Ferenc: A Horti Egyházközség története. Csathó és Társa Nyomdaipari Kft., Eger, 2001.
- Varga Antal: Adatok a Balmazújváros határában állott falvak történetéhez. Balmazújváros, 1942.
- Varga Antal: Balmazújváros története 1945-ig. Debrecen, 1958.
- Vásáry István: Az Arany Horda. Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- Vitányi Iván: A küszöbember. Életem történetei Horthytól Orbánig. Noran Libro Kiadó Kft. Budapest, 2014.

A nagybányai Horthy-családfa

